

**T.C.
AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**İZMİR BASININDA İZMİR'İN İŞGAL VE KURTULUŞU
ÜZERİNE BİR İNCELEME (1922-1938)**

MUSTAFA MUTLU

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI**

**KIRŞEHİR
EYLÜL 2013**

T.C.
AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İZMİR BASININDA İZMİR'İN İŞGAL VE KURTULUŞU
ÜZERİNE BİR İNCELEME (1922-1938)

A STUDY OVER THE OCCUPATION AND THE
LIBERATION OF İZMİR İN İZMİR PRESS (1922-1938)

Mustafa MUTLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI

DANIŞMAN
Doç. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

KIRŞEHİR
EYLÜL 2013

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma jürimiz tarafındanAnabilim Dalında YÜKSEK LİSANS
TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan(İmza)
Doç. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

Üye.....(İmza)
Yrd. Doç. Dr. Veli ÜNSAL

Üye.....(İmza)
Doç. Dr. Salahaddin BEKKİ

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../20..

(İmza Yeri)
Doç. Dr. Şahmurat ARIK
Enstitü Müdürü

ÖZET

15 Mayıs 1919 ve 9 Eylül 1922 tarihleri İzmir için birer dönüm noktası oluşturmaktadır. İşgal, Yunanlıların 15 Mayıs'ta İzmir'e girmesiyle başlamış, yaklaşık üç buçuk sene sonra yine 9 Eylül'de İzmir'den atılmasıyla son bulmuştur.

15 Mayıs Yunanlıların anavatana saldırdığı kara günün yıl dönümü iken; 9 Eylül ise Türk ordusunun ilk hedefe vardığı ve vatanın kurtulduğu günün yıl dönümüdür. Bu itibarla bu günlerin kıymeti Türk milleti ve bilhassa İzmirli için büyüktür.

İzmir basını, bu önemli iki günün yıldönümlerinde işgal ve kurtuluşuna büyük ölçüde yer vermiştir. 15 Mayıs'ta gazeteler işgali hatırlatan, o günleri yad eden yazılar ve şiirlere yer vermiştir. Ayrıca kurtuluştan sonraki ilk yıllarda İzmir basınında büyük bir Yunan düşmanlığı dikkat çekerken, 1930'dan itibaren bakıldığında önemli ölçüde bir yumuşama görülmüştür.

9 Eylül'de çıkan gazeteler ise kurtuluşun hikâyesi, bayram hazırlıkları, kutlama törenleri, günün anlam ve önemi hakkında yazılar ve şiirler yazmışlardır. Ayrıca tüm bu başarıların baş mimarı olan Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e minnet ve şükranı dile getiren yazılarda gazetelerin başköşesinde yer bulmuştur.

Böylelikle İzmir basını kaleme aldığı yazıları, ortaya koyduğu düşünce ve fikirleri ile 15 Mayıs ve 9 Eylül günlerinin anlaşılmasına ilişkin katkı sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: İzmir basını, 15 Mayıs, İzmir'in işgali, 9 Eylül, İzmir'in kurtuluşu.

ABSTRACT

The dates May 15, 1919 and September 9, 1922 stand as a climax for Izmir. The invasion begins with the Greek army's entering in Izmir and ends with the elimination of the Greek army in Izmir, as well.

September 9 is the anniversary of the event in which Turkish army reached at the first target and the motherland was liberated, while 15 May is the anniversary of the date in which Greeks attacked motherland. Regarding these, the value of these days is quite great for Turkish People and especially for the people in Izmir.

Izmir Press gives great importance for these two dates as the anniversaries of invasion and liberation. On 15 May, newspapers spare columns for articles and poems reminding and memorizing these dates. Besides, while a great enmity against Greeks draws great attention during the first years following the Independence, a considerable fall in this enmity against Greeks is seen from 1930 on.

The newspapers published on September 9 write articles and poems explaining the meaning and importance of the date, the story of independence, preparations for festival and celebration ceremonies. Also, Gazi Mustafa Kemal, the master builder of all these accomplishments, takes place in articles mentioning gratitude and praise of him in the seat of honour parts of the newspapers.

Thus, Izmir Press contributes to the comprehension of these two dates by people by means of the thoughts and ideas written in articles.

Keywords: Izmir Press, May 15, Invasion of Izmir, September 9, liberation of Izmir.

ÖNSÖZ

İzmir'in İşgali, I. Dünya Savaşı sonrasında Paris'te toplanan uluslararası barış konferansının kararıyla İzmir kentinin 15 Mayıs 1919'da Yunanistan Krallığı tarafından işgaliyle başlayan ve 9 Eylül 1922'de Türk Ordusunun kente girmesiyle sona eren işgaldir. Türk ordusu tarafından 26 Ağustos 1922'de başlatılan Büyük Taarruz sonucunda Yunan ordusu dağıtıldı.

Türk birlikleri, İzmir'e doğru hızla ilerledi. Yunan birlikleri ve Rum siviller Anadolu'dan çekildiler. 9 Eylül 1922 sabahı Ahmet Zeki komutasındaki 2. Süvari Fırkası, İzmir şehrine girdi. Türk bayrağı Hükümet Konağı ve Kadifekale'ye çekildi. Sonradan 9 Eylül günü, "İzmir'in Kurtuluş Bayramı" ilan edildi.

Yapılan araştırmada ele alınan konunun şimdiye kadar detaylı olarak incelenmediği tespit edilmiştir. YÖK Tez Merkezinde bulunan çalışmalar incelendiğinde İzmir'in işgalinde basına dair hiçbir bilgi bulunmamakla birlikte, kurtuluşuna dair kutlamalara rast gelinmesine rağmen kutlama törenleri dışında kurtuluş ile alakalı basında yazılmış herhangi bir belge bulunmamıştır. Bu alanda görülen eksiklikten dolayı böyle bir çalışma ile basındaki boşluk doldurulmaya çalışılmıştır.

Çalışmada basın incelemesi gereği yoğun olarak gazetelerden yararlanılmıştır. Ahenk, Anadolu, Halkın Sesi, Hizmet, Hürriyet, Islahat, Işık, Köylü, Memleket, Sada-yı Hak, Türk İli, Türk Sesi, Yanık Yurt, Yeni Asır, Yeni Gün, Yürgü gibi farklı siyasi yelpazede olan günlük ve haftalık gazetelerin İzmir'in işgal

ve kurtuluşuna dair yazılanları ve de bayram kutlamalarının nasıl yapıldığını görebilmek amacıyla tümü toplanmış ve incelenmiştir.

Çalışmanın giriş bölümünde; İzmir basını hakkında genel bilgi verilerek, basının tarihsel gelişimi üzerine bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde; İzmir'in işgaline kadar yaşanan olaylar ve işgal ele alındıktan sonra 1922-1938 arasında işgalin yıl dönümünde basına dair neler söylendiği üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde; İzmir'in kurtuluşuna kadar yaşanan olaylar ve kurtuluş ele alındıktan sonra 1922-1938 arasında kurtuluşun yıl dönümünde basına dair neler söylendiği üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

Çalışma ayrıca şiirlerle desteklenerek o dönemin ruhu yansıtılmaya çalışılmıştır.

Başta gazete arşivinin bulunduğu ve kurtuluşa dair görsel malzemelerin bulunduğu APIKAM'dan olmak üzere İzmir Milli Kütüphanesi ve TBMM Zabıt Cerideleri için TBMM kütüphanesinden yararlanılmıştır. Ayrıca İzmir'de bulunan Üniversite kütüphanelerinden hatıra kitap ve makalelerde alınmıştır.

Gerek tez konumun seçiminde ve gerekse destek ve yönlendirmeleri ile katkılarını gördüğüm danışman hocam Sayın Doç. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN'e, tezin hazırlanmasında çeşitli aşamalarda yardımını gördüğüm arkadaşım Abdullah CEYLAN'a, maddi ve manevi destekleriyle yanımda olan aileme teşekkür ederim.

Mustafa MUTLU

Kırşehir, 2013.

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM FORMU	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

İZMİR BASININDA İZMİR'İN İŞGALİ

1.1. MONDROS ATEŞKES ANLAŞMASINDAN PARİS BARIŞ KONFERANSINA.....	7
1.1.1. Birinci Dünya Savaşında Genel Durum ve Mondros'a Giden Yol	7
1.1.2. Mütareke Sonrası İzmir'de Gelişen Olaylar.....	15
1.1.3. İzmir Müdafaa-i Hukuku Osmaniye Cemiyetinin Kuruluşu	18
1.1.4. İzmir'de Yeni Hadiseler	20
1.2. PARİS BARIŞ KONFERANSINDAN İZMİR'İN İŞGALİNE	23
1.2.1. Paris Barış Konferansı.....	23
1.2.2. Megali İdea ve Venizelos'un İstekleri.....	25
1.2.3. Konferansın İzmir'in İşgaline Karar Vermesi.....	31
1.2.4. Konferans Süresince İzmir'in Yunanlılarca İşgal Edilmesine Karşı Koyma Çabaları ve İşgale Kadar Gelişen Olaylar	35
1.3. İZMİR BASININDA İZMİR'İN İŞGALİ VE BASINA DAİR DEĞERLENDİRMELER	42
1.3.1. İzmir'in İşgali	42
1.3.2. İşgalin Yıl Dönümlerinde Basına Yansıyanlar.....	57
1.3.3. İşgalin Yıl Dönümlerinde Basının Türk- Yunan İlişkilerine Bakışı	64

II. BÖLÜM

İZMİR BASININDA İZMİR'İN KURTULUŞU

2.1. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE YAPILAN MUHAREBELER.....	68
2.2. İZMİR BASININDA TÜRK ORDUSUNUN İZMİR'E GİRİŞİ	85
2.2.1. Akdeniz Hedefine Doğru.....	85
2.2.2. Bornova'da	102
2.2.3. İzmir'e Doğru	105

2.3. İZMİR BASININDA BAYRAM KUTLAMALARI	110
2.3.1. İzmir Basınında Bayram Kutlamaları İçin Yapılan Hazırlıklar	110
2.3.2. İzmir Basınında Kurtuluş Bayramı Kutlamaları	120
2.3.2.1. Belkahve’de	121
2.3.2.2. Şehitlikte	122
2.3.2.3. Kışla ve Hükümet Önünde.....	125
2.3.2.4. Zafer Alayı.....	128
2.4. KURTULUŞUN YILDÖNÜMLERİNDE İZMİR BASININA YANSIYANLAR	131
SONUÇ	148
EKLER.....	164

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AŞ	: Anonim Şirketi
APIKAM	: Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi
Bkz.	: Bakınız
BMM	: Büyük Millet Meclisi
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DEU	: Dokuz Eylül Üniversitesi
ef.	: Efendim
Haz.	: Hazırlayan
İMHOÇ	: İzmir Müdafaa-yı Hukuk-i Osmaniye Cemiyeti
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
S.	: Sayı
s.	: Sayfa numarası
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Yay.	: Yayın evi

GİRİŞ

Basının toplum hayatında, toplumun bilinçlenmesinde büyük önemi olduğu açıktır. İzmir'in işgali ve kurtuluşu basında, özellikle İzmir basınında önemli bir yer tutmuş, olaylar anbean halka ve dünyaya duyurulmuştu. Askeri ve ulusal örgütlerin mahallelere ve köylere kadar ulaştırılması ve geliştirilmesi, zamanın gereğine göre acele olarak mahalle ve köylere haberlerin ulaştırılmasının yanı sıra, buralara ulusal bağımsızlık savaşı ile ilgili bilgiler ulaştırması bakımından önem arz etmekteydi.

Bu gerçeği çok iyi bilen Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele'nin başından itibaren basına büyük önem vermiş, Kurtuluş Savaşı boyunca milli bir basın oluşmasına gayret göstermiştir. Ulusal Savaşın kazanılmasında Türk basınının oynadığı büyük rolün etkisi olmuştur¹.

İzmir, XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra Türkçe basının en önemli merkezlerinden biri olmuştu. Birinci Dünya Savaşı'nın olumsuz koşulları içinde bile İzmir'deki birkaç Türkçe gazete yayını sürdürmeyi başarmıştı. Mondros Ateşkes Anlaşması imzalandığı zaman önceden beri yayınlanmakta olan Ahenk, Anadolu, Duygu ve Köylü gazeteleri İzmir'deki Türkçe basının belli başlı temsilcileri olarak ayakta duruyordu. Ahenk 1895'ten beri yayınlanıyordu. Yayınlarında genellikle orta bir yol izlemişti. Anadolu gazetesi, eski İttihat gazetesinin yerini almıştı. Haydar Rüştü'nün çıkardığı Anadolu gazetesi, İttihat ve Terakki Partisi'nin en önemli yayın organlarından biri olarak görülmekteydi. Bir akşam gazetesi olan Duygu da yine Haydar Rüştü tarafından çıkarılıyordu. Her iki gazete de İzmir'e yönelik tehlikeyi bilinçli olarak kavrayan ve Ege'de Türk çıkarlarını savunan yayın organlarının

¹ Yücel Özkaya, "Milli Mücadele Başlangıcında Basın ve Mustafa Kemal Paşa'nın Basınla İlişkileri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.1, S. 3, 1985, s. 871.

başında geliyordu. Köylü gazetesi ise Yunan isteklerine karşı ağır bir savaş veriyor, yurt ve ülke çıkarlarını büyük bir cesaretle savunuyordu². Mütareke ile birlikte İzmir’de yeni bir takım gazeteler yayına girmişti. Bunlar arasında Hasan Tahsin Recep tarafından çıkarılan Hukuk-u Beşer dikkat çekmektedir. Hasan Tahsin, İttihatçı Anadolu ve Duygu gazetelerine karşı cephe almış olmakla birlikte İtilafçı basına da yanaşmamıştı. Bunun yanında Islahat, Şark ve Sada-yı Hak gazeteleri de mütareke döneminde yayına girmişti³.

Bilindiği gibi İzmir’in işgali büyük bir facia ile başlamış, akabinde basın da susturulmuştu. Mütareke döneminde Yunan emperyalistlerine karşı savaş veren Köylü gazetesi, kurtuluşu giderek işgali desteklemekte bulmuştu⁴.

15 Mayıs günü Yunanlıların İzmir’e ayak basmasına ilişkin İtilaf yanlısı gazeteler bu işgali İttihatçıların neden olduğunu ileri sürüyordu. 15 Mayıs akşamı çıkan Islahat gazetesi ise sağlam mevkilere ait pek ehemmiyetsiz bir işgal olarak değerlendiriyordu⁵.

Öte yandan İzmir’de yayını sürdüren diğer gazeteler, sansürün baskısı altındaydı. Bunlar işgal kuvvetlerinin bütün bildirimlerini yayınlamak zorunda idiler. Hoşa gitmeyen en ufak bir ayrıntı, bunların kapatılmasına yol açıyordu⁶. Haydar Rüştü’nün matbaası da işgal günü tahrip edilmiş, kendisi saklanmıştı. Yaklaşık üç ay

² Zeki Arıkan, “İşgal Dönemi İzmir Basını”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 5, S. 13’den ayrı basım, 1988, s. 145.

³ Zeki Arıkan, *İzmir Basınından Seçmeler (1872-1922)*, C.1, İzmir Büyükşehir Belediye Kültür Yayını, İzmir, 2001, s. 10; M. Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, Der Yayınevi, İstanbul, 1993, s.352.

⁴ Aynı yer.

⁵ Arıkan, “İşgal Dönemi İzmir...”, s. 154.

⁶ Arıkan, *İzmir Basınından Seçmeler...*, C. 1, s. 12-13.

İzmir’de saklanan Haydar Rüştü, sonunda kaçabilmiş ve Mustafa Kemal Paşa’nın karargâhına ulaşmıştı. Anadolu’yu Antalya’da çıkarmaya karar vermişti⁷.

İşgalden beş gün sonra, 20 Mayıs 1919 tarihli Ahenk gazetesinde başyazı yeri boş çıkmıştı. Böyle boşluklara gazetelerin yalnızca ilk sayfalarında değil, diğer sayfalarında da sık sık rastlanması, artık olağan bir durum gibi görünmekteydi. İzmir işgal Kuvvetleri Komutanı, İzmir gazetelerini kendi ülkesinin gazetesi gibi kullanmış; yasaklamaların, sınırlamaların İzmir basınında yer alması için zor ve baskı kullanmıştı. İzmir İşgal Kuvvetleri Komutanınının 25 Mayıs 1919 günü İzmir gazetelerinde yayınlanan emriyle toplantı ve yolculuk serbestlikleri sınırlanmıştı. Buna göre Türkler, izinsiz toplanma, konferans, nutuk verme, yolculuk yapma haklarından yoksun bırakılmışlardı⁸. Ancak kurtuluştan sonra yeni bir dönem başlayacak idi.

Atatürk devri bir zaman diliminin adıdır. Burada Milli Mücadele sonrasında, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ün ebediyete intikaline kadar yani 1922-1938 senelerini ihtiva etmektedir. İzmir basını, Cumhuriyetin ilanından Atatürk’ün ölümüne kadar geçen 15 sene içinde oldukça zengin bir varlık göstermişti⁹. Bu zaman diliminde İzmir basınına belli başlı temsilcileri *Ahenk*, *Anadolu*, *Hizmet*, *Yeni Asır*, *Halkın Sesi* ve *Ticaret* gazeteleridir. Bunların yanında *Sada-yı Hak*, *Türk Sesi*, *Ahali*, *Türk İli*, *Yeni Gün*, *Serbes Cumhuriyet*, *Ulusal Birlik*, *Işık*, *Hürriyet*, *Memleket* ve *Akın* gibi fikir cephesi ağır basan, ancak uzun süreli olmayan gazetelerde vardır. Dergilerden de başta Fikirler olmak üzere *Kültür*, *Fen* ve

⁷ Arıkan, “İşgal Dönemi İzmir...”, s. 145.

⁸ Özkaya, s. 871; Bilge Umar, *İzmir’de Yunanlıların Son Günleri*, Ankara 1974, s. 181-182.

⁹ Zeki Arıkan, *İzmir Basınından Seçmeler (1923-1938)*, C.2, 2. Kitap, İzmir Büyükşehir Belediye Kültür Yayını, İzmir, 2008, s. 5.

Sanat, Türkiye Cumhuriyeti İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası'nı burada saymak gerekir¹⁰.

Kurtuluştan sonra, İzmir basını yeniden yapılanmaya başlamıştı. Köylü ve İslahat gazeteleri zaten kapanmıştı. Ahenk, Şark, Sada-yı Hak gibi gazeteler yayınlarını sürdürüyorlardı. Bir süre sonra Antalya'dan dönen Haydar Rüştü Anadolu gazetesini İzmir'de yeniden yayına sokmuştu¹¹.

Yayın sahası dar olan bu basın-yayın organları rejimi demokrasinin üzerinde tutmuşlar ancak siyasi tercihlerde farklı yerlerde bulabilmişlerdi. Mesela; *Anadolu Cumhuriyet Halk Fırkası* iktidarını sürekli olarak desteklerken, *Sada-yı Hak* ve *Ahali Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*'nı, *Hizmet*, *Yeni Asır* ve *Halkın Sesi* ise Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı desteklemişlerdi. Basının iktidarın ya da muhalefetin yanında yer alması, mevkiini ona göre ayarlaması ve bu şekilde bir kitleye dayanması son derece normal bir hareket tarzıdır¹².

İzmir basınında pek çok öğretmen ve avukat makale ve açık mektup yayınlamaya yazarlar arasında yer almıştı. Ayrıca Haydar Rüştü, Enver, Mustafa Kemal ve Benal Nevzat (Hanım), gibi milletvekilleri, Mustafa Necati ve Mahmut Esat (Bozkurt) gibi bakanlar önemli sayıda makale yayınlamışlardı. İzmir basını bu bakımdan önemi büyüktü. Çevriye İsmail ve Hasena Nalan gibi kadın yazarların da bulunduğunu unutmamak gerekir¹³.

¹⁰ Turan Akkoyun, "İzmir Basınına Göre Atatürk Devrinde İktisadi Gelişmeler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. 10, 1995, s.223.

¹¹ Zeki Arıkan, *İzmir Basınından Seçmeler (1923-1938)*, C.2, 1. Kitap, İzmir Büyükşehir Belediye Kültür Yayını, İzmir, 2003, s. 2.

¹² Akkoyun, s. 223.

¹³ Turan Akkoyun, "Atatürk Devri İzmir Basını ve Kamuoyu Üzerindeki Tesiri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt XII/Sayı 34, (Mart 1996), s. 106-107.

Çağdaş, millî, laik ve demokratik düzene geçilirken meydana gelen ani ve köklü değişiklikler, özellikle yazarların fikirlerinde -bir yıl bile geçmeden- büyük değişmelere daha doğrusu zıtlıklara sebep olmuştur, İzmir basınında bunun en iyi örneği Zeynel Besim Sun olsa gerektir. Bazı yazarlar ise Türk inkılâbı hakkında bir şey yazmamağa adeta itina göstermişlerdir. Nitekim incelediğimiz dönemin önemli yazarlarından Tokadizade Sekip buna en iyi örnek olmalıdır¹⁴.

İzmir basınıının kendi içindeki kavgası da önemli bir inceleme konusu olabilecek kadar geniştir. Anadolu-Yanık Yurt (Hizmet), Anadolu-Sada-yı Hak, Yanık Yurt-Yeni Gün, Türk İli-Yeni Gün, Hizmet-Yeni Asır, Halkın Sesi-Hizmet, Anadolu-Halkın Sesi yanında 1925’de bir de Sada-yı Hak-Hâkimiyet-i Milliye çekişmesi vardır. Bu sürtüşmeden kısa bir süre sonra Sada-yı Hakkın Takrir-i Sükûn Kanunu gereğince kapatılmış olması ilginçtir. Basındaki kavganın dışında kalabilen tek gazete, izlediği geleneksel ılımlı-pasif politika gereği sebebiyle Ahenk’ti. Buna rağmen o da yayın hayatını pek fazla sürdürememişti. 1922-1938 arasında İzmir basını bütün sıkıntı, problem ve külfetine rağmen önemli sayıda temsilcisiyle varlığını kuvvetlendirerek korumuştur. Sada-yı Hak, 17 Mart 1925 tarihinde Takrir-i Sükûn Kanunu gereğince kapatılmış, yöneticileri 15 Haziran 1930’dan itibaren Halkın Sesi’ni yayınlamaya başlamışlardı. Takrir-i Sükûn Kanunu basını mutlaka etkilemiş olmakla birlikte ilmi ve fikri tartışmalar bütün hızıyla devam etmişti¹⁵.

İzmir basınıının üstlendiği işlevlere bakıldığında 15 Mayıs’ı anlatan yazılarında işgali unutmamak, acıyı taze tutmak adına uyarıcı ve hatırlatıcı yazılarla; 9 Eylül’de ise kurtuluşun hikâyesi anlatılarak milli duyguların canlı tutulması,

¹⁴ Akkoyun, “Atatürk Devri İzmir...”, s. 107.

¹⁵ Aynı yer.

kazanılan başarı, bu zaferden çıkarılacak dersler, bayram kutlamalarının hazırlıkları ve bunların halka duyurulması ve yapılan etkinliklerle o günlerin anlaşılması açısından önemli bir görev üstlenmiştir.

I. BÖLÜM: İZMİR BASININDA İZMİR'İN İŞGALİ

1.1. MONDROS ATEŞKES ANLAŞMASINDAN PARİS BARIŞ KONFERANSINA

1.1.1. Birinci Dünya Savaşında Genel Durum ve Mondros'a Giden Yol

1914 yılına gelindiğinde, Avrupa bir yandan dış pazarlar ve dünya egemenliği için İngiliz-Alman yarışması, bir yandan da Avusturya-Macaristan ile Rusya arasındaki Cermen-Slav ulusçuluk çatışması ile ikiye bölünmüş durumdaydı. Bu gruplar arasında savaş çıktığında, İtalya önce tarafsız kalacak, sonra 1915 Mayıs'ında karşı tarafa katılacak; irili ufaklı Avrupa devletleri, İtilaf devletleriyle beraber olacaktı. 1914 Ağustosunda bu bloğa giren Japonya'dan iki buçuk yıl sonra 1917 Nisanında ABD'nin de İtilaf devletlerine katılmasıyla, savaş Avrupa kıtasını aşip gerçekten dünya çapında olacaktı¹⁶.

Osmanlı İmparatorluğu çoktandır paylaşılma durumundaydı; Osmanlı egemenliğindeki Doğu Arap topraklarında petrolün bulunduğu anlaşılması bölgeyi stratejik açıdan önemli yapmıştı. Almanya ise, aynı nedenlerle, Anadolu üstünden Orta Doğu'ya sarkmak istiyordu¹⁷.

Türklerin bu savaşta İtilaf devletlerine karşı cephe alışı, Osmanlı Devleti'nin öteden beri düşünülen paylaşılması projesini kolaylaştırmıştı¹⁸. 1916 senesinden beri müttefik devletler, Osmanlı İmparatorluğunun taksimi esasını üzerinde anlaşmış gibi idiler. Müttefik hükümetler, 1917 senesi ocağın onunda Amerika Reisi Cumhuri

¹⁶ Sina Akşin, "Çağdaş Türkiye 1908-1980", **Türkiye Tarihi**, C.4, Cem Yayınevi, İstanbul, 1997, s.41.

¹⁷ Aynı yer.

¹⁸ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler**, Cilt: II, Mütareke Dönemi, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986, s.4.

Wilson'a verdikleri cevapta İtilaf amaçlarından birinin Türk boyunduruğuna tabii ahaliyi kurtarmaktan, Osmanlı İmparatorluğunu Avrupa dışına atmaktan Osmanlı İmparatorluğuna bildirmişlerdi. Türkiye'nin taksimi hakkında müttefikler arasında 1916 ve 1917 senelerinde İtilaflar mucibince Rusya bütün şark-ı Anadolu'yu, İstanbul ve boğazları alacak, Londra mukavelesi mucibince de Fransa ve İngiltere Irak, Suriye ve Filistin'i taksim edeceklerdi¹⁹. Rusya, Brest-Litowsk Antlaşmasıyla devre dışı kalınca Rusya'nın boşluğunu İtalya doldurmaya çalışmıştı²⁰.

1916 Nisan ve Mayısında İngiltere, Fransa ve Rusya arasında yapılan Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılmasına yönelik anlaşmaların İtalya tarafından öğrenilmesi üzerine İtalyan Hükümeti, 19 ve 20 Kasım 1916'da bu üç devlete bir nota vererek bazı isteklerde bulunmuştu. İtalya, İngiltere ve Fransa'nın Orta Doğu'daki faaliyetlerini kısıkandığı için Müttefikler tarafından girişilen her hareketin içinde kendisi de bulunmak ve özellikle Anadolu'da; Antalya ile birlikte Aydın, Konya ve Bursa ilinin güneyinin kendisine kesin olarak bırakılmasını istiyordu²¹.

Bunun üzerine, yapılan diplomatik girişim ve gelişmelerin sonucunda, İtalya'nın sağlayacağı haklar ve elde edeceği yerler hakkında, İtalya ile İngiltere ve Fransa arasında, 19 Nisan 1917'de, Saint-Jean de Maurienne anlaşması yapıldı. Buna göre İtalya, Antalya, Konya, Aydın ve İzmir'i alıyordu²².

¹⁹ "Meşum işgal nasıl olmuştu?" **Anadolu**, 9 Eylül 1925.

²⁰ Tunaya, s.4

²¹ Fahri Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914–1980)**, Alkım Yayınları, İstanbul, 2005, s.135; Fahri Belen, **Türk Kurtuluş Savaşı**, Askeri ve Siyasi Yönleriyle, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1983, s.6; Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih**, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1995, s.496.

²² Uçarol, s. 496.

Ancak bu paylaşma tasarılarında en önemli unsur, Anadolu'ya yönelik Yunanlıların artan istekleriydi. Yunanlar her fırsatta, bilhassa Osmanlı Devleti'nin en sıkışık zamanlarında bu isteklerini gündeme getirmeyi milli bir görev saymışlardı²³.

Birinci Dünya Savaşı da doğuya genişleme niyetinde olan Yunanistan için bulunmaz bir fırsattı. Zaten savaşın devam ettiği günlerde İtilaf devletlerinin de Yunan ordusuna olan ihtiyaçları artıyordu. Nihayet İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Edvard Grey, 11 Ocak 1915'te Yunanistan'a yaptığı teklifte, Sırbistan'a yardım etmek şartıyla Anadolu kıyılarının bir bölümünü Yunanistan'a verileceğini vaat etmişti²⁴. Britanya'nın Ortaelçisi Elliot da 12 Nisan 1915 de Müttefikler adına sunduğu notada şöyle diyordu: *“Yunanistan'a Türklere karşı savaşa katılma bedeli olarak Ocak'ta vadedilen Aydın Vilayeti dâhilindeki araziyi garanti etmeye hazır olduklarını”* bildirdi. Elliot bu bildirinin ancak harbe derhal katılmak şartıyla geçerli olduğunu da ilave ediyordu²⁵. Ancak, Yunanistan Kralı Konstantin ile Başbakanı Venizelos arasında, savaşa hangi bloğun yanında girileceği konusunda ayrılık vardı. Kral İttifak Devletleri'nin, Venizelos ise İtilaf devletlerinin yanını tutuyordu²⁶. Ancak Venizelos, bu arada gizlice İngiltere ve Fransa'ya birliklerini Selanik'e çıkararak Çanakkale üzerinden gerçekleştirilemeyen, Rusya'ya yardım gönderme ve birleşme girişiminin, Balkanlar'dan bir yol açılarak gerçekleştirilmek istenmesi ile Yunanistan'ı müttefiklerin yanında savaşa sokmaktı. Buna karşılık bu olay, Yunanistan'da büyük telaş uyandırdı ve tepkiye yol açmıştı. Kral da, İngiltere ve Fransa yanında savaşa girmekte ısrar eden Venizelos'u oligarşik bir hükümet darbesiyle 5 Ekim 1915'te

²³ Gotthard Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri**, Çev. Cemal Köprülü, TTK Basımevi, Ankara, 2011, s. 60.

²⁴ Nuri Köstüklü, “Milli Mücadele'de Batı Cephesi, Savaşlar Ve Zaferler”, *Türkler*, C. 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2006, s. 168

²⁵ Gotthard Jaeschke, s. 60.

²⁶ Uçarol, s. 500.

iktidardan uzaklaştırmıştı. Ancak Venizelos güçlü olduğu Selanik'e kaçarak bir ihtilal örgütü kurmuş ve krala karşı ayaklanma çıkarmıştı. Böylece I. Dünya Savaşı Yunanistan'a bir iç savaş getirmiş oluyordu²⁷. Venizelos'a bu ayaklanmada en büyük desteği ise, bu bölgede serbestçe hareket eden Fransa hükümeti vermekteydi. İtilaf devletleri Fransız gemilerini Atika kıyılarına göndererek, kesin bir uyarı ile Kralı devirmişlerdi²⁸. Böylece iktidara gelen Venizelos 26 Haziran 1917'de, İttifak Devletleri'ne savaş ilan ederek, İtilaf devletlerinin yanında Birinci Dünya Savaşı'na girmişti.

Bundan kısa süre önce 6 Nisan 1917'de ABD Almanya'ya harp ilan ederek İtilaf devletleri tarafına geçmişti. Wilson'un uluslararası ilişkilerde savaş yerine barışın egemen olması gerektiği görüşünü savunuyordu. İşte bu durum karşısında Wilson, yapılacak barışın temel esaslarını belirleyecek prensiplerini 8 Ocak 1918'de ilan etmişti. "*Wilson Prensipleri*" adı ile alınan bu program 14 maddeden ibaretti. Bu programın birinci ve on ikinci maddeleri Türklerin kaderi ile ilgili idi²⁹.

Bu açıklamalarla savaştan sonra başlayan barış konferansında Washington ile Londra ve Paris arasında bazı görüş ayrılıklarına sebep oldu. Osmanlı ise, bu

²⁷ Aynı eser, s. 501; Dimitri Kitsikis, **Yunan Propagandası**, Meydan Neşriyat, İstanbul, 1963, s.25.

²⁸ Tekeli, İlhan- İlkin, Selim, **Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s. 13.

²⁹ "*Birinci madde: Barış antlaşmaları açık olarak herkesçe bilinmek üzere yapılmalı, bundan sonra devletlerarasında hiçbir biçimde özel antlaşmalar yapılmamalı ve herkesin gözü önünde işleyen açık bir diplomasi olmalıdır.*

On ikinci madde: Osmanlı İmparatorluğu'nun bugünkü parçasının egemenliği sağlanmalı fakat, bugün Türkiye'nin yönetiminde bulunan öteki uluslara kesin ve her türlü şüpheden uzak bir yaşama güvenliği ve kendi gelişmelerini istedikleri gibi yürütecek kesin ve engelsiz fırsatlar olanağı verilmeli. Çanakkale Boğazı bütün ulusların gemilerine ve ticaretine uluslarca sağlanacak güvenlik altında sürekli olarak açık bulundurulmalıdır." Bkz. Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi**, C. 1, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 61-64; Laurance Evans, **Türkiye'nin Paylaşılması**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1972, s. 77.

prensipleri, Türkiye'nin bütünlüğü ve egemenliğini güvence altına alacağı tarzında yorumluyordu³⁰.

Bu gelişmelerle başlanan 1918 yılı, Osmanlı İmparatorluğu için dışta ve içte önemli bir yıl olmuştu. Sultan Beşinci Mehmet Reşat'ın yerine 4 Temmuz 1918'de Mehmet Vahdettin geçmişti. O, ordu ve donanmaya bir hatt-ı hümayun göndererek emir ve komutayı üzerine aldığı bildiriyordu³¹. Talat Paşa'nın kurduğu yeni hükümet zamanında savaşın gidişatı kötüye gitmeye başlamıştı ve ayrıca kabine üyeleri arasında, fikir ayrılığı kabineyi sıkıntıya sokmuştu. Bu sıkıntı padişah tarafından da hissedilir hale gelmişti³².

Irak'taki İngiliz birlikleri 1918 Martı'nda Bağdat'ın yüz kilometre kuzey batısına varmış, İngiliz komutanı Allenby, 19 Eylül 1918'de üç koldan saldırıya geçmişti. Nablus Savaşını da kaybeden Osmanlı ordusu, Şam, Hama, Humus gibi şehirleri terk ederek Halep'e kadar çekilmişti³³.

Diğer taraftan 14 Eylül'de taarruza girişen İtilaf devletleri Bulgar cephesini çökerterek kuzeyden de yüklenmeye başlamıştı³⁴. 29 Eylül 1918'de Bulgaristan'ın mütareke istemesiyle, Osmanlı Devleti'nin Almanya yolu kesildiği gibi İstanbul, kuzey batı yönünden gelecek bir saldırıya karşı savunmasız kalıyordu. Ayrıca Almanya 1918 Ekim ayının dördüncü gecesini İsviçre, Avusturya ise İsveç aracılığı ile Amerika Birleşik Devletleri'ne başvurarak barış talebinde bulunmuşlardı³⁵. Bir an önce barış yapıp, savaşa son verilmesi genel bir istek halini almıştı. İttihat ve

³⁰ Yuluğ Tekin Kurat, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1986, s. 22.

³¹ İzzet Öztoprak, "Türkiye'nin İşgali ve Milli Direniş Hareketleri", **Türkler**, C. 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2006, s. 583.

³² Ali Fuad Türkgeldi, **Görüp İştiklerim**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1951, s.148.

³³ Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, I.Cilt, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1974, s. 4.

³⁴ Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, Cem Yayınevi, İstanbul,1976, s.17.

³⁵ Nurdoğan Taçalan, **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, İstanbul, 1970, s. 31.

Terakki'nin ileri gelenlerinden İzmir Valisi Rahmi Bey, daha ilk günden beri savaşa girişimize karşıydı. Talat Paşa'ya, arkadaşlarına doğru yolda olmadıklarını söylediler. Savaş devam ettiği sürece, İzmir'deki İtilaf devletleri tebaasının normal şekilde günlük yaşamlarına devam etmesine müsaade etmişti. İzmir'de savaş esirlerine iyi davranıldığı için İngiliz Hükümetinden teşekkür mektubu bile almıştı. Kendisinin bu sebeple barış girişiminde bulunmak için gerekli vasıfları sahip olduğu kabul ediliyordu³⁶. Savaşta yenik düştüğünün farkına varan Talat Paşa bu nedenle özellikle İngiltere'nin; İzmir'deki Levantenlerle yabancı unsurların sevgisini kazanmış olan Rahmi Bey'i kabineye alarak İtilaf devletlerine şirin görünmek niyetindeydi³⁷.

Ancak durumun gittikçe ümitsiz hale dönüşmesi üzerine Talat Paşa istifa etmeye ve barış istemeye yöneltmişti. Nitekim 7 Ekim 1918'de, Sadrazam Talat Paşa'nın istifasından sonra kurulan Ahmet İzzet Paşa hükümeti söz konusu mütarekeyi gerçekleştirmek için 19 Ekim 1918 günü Osmanlı Mebuslar Meclisinde programını duyurmuştu³⁸.

Yeni kabineyi kuran İzzet Paşa, bir an önce barış anlaşmasını yapmak için İngiliz generali Townshend'le görüşmüştü. Barış için aracılık yapmayı kabul eden Townshend, 18 Ekim'de Mondros'a hareket etmişti. General Townshend, İngiliz hükümetiyle temasını Mondros'ta yaptıktan sonra, 20 Ekim günü Ahmet İzzet Paşa'ya bir telgraf çekerek mütareke heyetinin gönderilmesini istemişti. Ayrıca

³⁶ Celal Bayar, **Ben de Yazdım**, C.1, Baha Matbaası, İstanbul, 1965, s. 40.

³⁷ Taçalan, s. 30.

³⁸ Meclis programı şöyledir:

"1. İçte ve dışta düzenin ve barışın sağlanması lazımdır.

2. Sekiz yıldan beri iç ve dış karışıklıklardan sarsılan vatanın sükûnete ve bilhassa büyük yokluklara katlanan milletimizin artık istirahata ihtiyacı vardır. Bu ihtiyacı temin etmek asıl vazifemizdir.

3. Wilson prensiplerine uygun bir barışı memnuniyetle kabul ederiz.

4. Arap vilayetleri işini Hilafet ve Saltanata bağlılıkları devam etmek şartıyla bir özerklik vermek suretiyle çözmeye çalışacağız." Bkz. Sabahattin Selek, **Anadolu İhtilali**, Kastaş AŞ yayımları, İstanbul, 1987, s.40-41.

Mondros'a gidecek mütareke kurulunu seçmek de ayrı bir sorun idi³⁹. Çünkü sadrazam, Nurettin Paşa'nın delege olarak gönderileceğini söylediği vakit Padişah "Asker göndermek münasip olur mu? Yekdiğerinin kanını döken bir sınıf müntesibini nasıl muhasamatı tatil eder" mütalaasıyla Nurettin Paşa'nın delegeliğini kabul etmemiş⁴⁰ ve Osmanlı Devleti'ni mütareke görüşmelerinde saraydan birisinin mesela Damat Ferit Paşa'nın temsil etmesini istemiş, böylelikle devletin çıkarlarının daha iyi korunacağını düşünmüştü. Sadrazam bu teklife karşı çıkarak "Bu adam mecnundur, devleti temsil edemez" diyerek, hükümetten bir bakanın görüşmelere katılmasını ısrar etmişti. Bunun üzerine hükümet krizini göze alamayan Sultan Vahdettin, Bahriye Nazırı Rauf (Orbay) Bey'in mütareke görüşmelerinde temsilci olmasını kabul etmişti⁴¹.

Görüşmeler neticesinde, Mondros Ateşkes Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin üç kişilik heyeti (Bahriye Nazırı Rauf Bey, Hariciye Müsteşarı Reşat Hikmet ve kurmay Yarbay Sadullah) ile müttefikler adına İngiliz amirali Arthur Calthorpe arasında 30 Ekim 1918 günü saat 20.03'de imzalanmıştı⁴². Üç gün süren müzakerelerin ardından imzalanan anlaşma, niteliği itibariyle Osmanlı İmparatorluğu'nu fiilen sona erdiren bir anlaşmadır⁴³. Tamamı 25 maddeden oluşmaktaydı⁴⁴.

³⁹ Taçalan, s. 35.

⁴⁰ Tansel, s. 28-29.

⁴¹ Haluk Selvi, **Milli Mücadele'de İlk Direnişler**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011, s. 18-19.

⁴² Afet İnan, **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, TTK, Ankara 1977, s.19; İbrahim Artuç, **Kurtuluş Savaşı Başlarken**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1987, s.21

⁴³ Hamza Eroğlu, **Türk İnkılap Tarihi**, MEB Yayınları, İstanbul, 1982, s. 90.

⁴⁴ Anlaşma maddeleri için bkz. Kazım Karabekir, **İstiklal Harbimiz**, C. 1, (Sadeleştiren: Faruk Özerengin), Emre Yayını, İstanbul, 1993, s. 43-44; Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi**, C. 3, Kısım. 4, TTK yayını, Ankara, 1983, s. 742-746; Ergün Aybars, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, DEÜ Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1994, s. 105-107; Belen, s. 11-13.

Osmanlı İmparatorluğu açısından diriltme, yaşatma, hatta büyütme özeleleriyle girilen savaşta⁴⁵ Türkler savaştan mağlup olarak çıkmıştı. Bu yenilgi sonunda her haliyle değil, sadece 7. maddesiyle bile bu anlaşma, galip devletlere büyük bir hareket serbestliği sağlamış, mağlup Osmanlı Devleti'nin ülkesini her türlü işgale hazır bir hale getirmişti⁴⁶.

Mondros Mütarekesi imzalanırken ısrarı üzerine Rauf Bey'e, Amiral Calthrope mütareke şartlarından Yunanistan'ın yararlanmayacağına dair özel bir teminat mektubu vermişti⁴⁷. Rauf Bey İstanbul'a dönünce bir muhabire:

“...sizi temin ederim, İstanbul’umuza tek bir düşman askeri girmeyecek...” demiştir⁴⁸. Yine Rauf Bey’in “Mütarekename’nin şartları ağırdır. Bununla beraber onları yerine getirmeye çalışacağız. İngiliz devlet ve milletinin imzalarına sadık, vaatlerine vefakar olduklarına itimadımız vardır. Bu inanç, üzerimize düşen ağır vazifeyi yapmakta bize cesaret verdi. Büyük İngiliz milleti ile müttefiklerinin taahhütlerine ve vaatlerine sadakatle riayet edeceklerine olan itimadımızda hatamız yoktur zannındayız”

sözleri manidardır⁴⁹.

Mütareke bir başarı olarak nitelendirilmesine rağmen, anlaşmanın bazı maddelerindeki belirsizliklere bakıldığında Türkiye açısından hiç de uygun olmayacak yorumlara açıktı. Nitekim İsmet Paşa'nın ifade ettiği gibi:

“Gerçekten Mütareke metni okunduğu zaman açık ifade ile göze batacak mahzurlar taşımadığı intibai uyandırıyor. İleride mütarekenin tatbikatı esnasında memleketin canını yakmış olan esaslı maddeler çok kapalı ve aynı zamanda her türlü tefsire müsait bir şekilde kaleme alınmıştı”⁵⁰.

Esasen I. Dünya Savaşı sonunda Şark Meselesi'nin halledilmesi konusunda Fransa ile anlaşma sağlandığını belirten İngiliz Başbakanı Lloyd George, meselenin

⁴⁵ Niyazi Berkes, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 475.

⁴⁶ Artuç, s. 24.

⁴⁷ Rauf Orbay, **Cehennem Değirmeni, Siyasi Hatıralarım, I**, İstanbul 1993, s. 89-90.

⁴⁸ Margaret Macmillan, **Paris 1919**, (Çev. Belkıs Dişbudak Çorakçı), ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2003, s.57.

⁴⁹ Mustafa Turan, **Milli Mücadele’de Siyasi Çözüm Arayışları**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2005, s. 26-27.

⁵⁰ Sabahattin Selek, **İsmet İnönü, Hatıralar**, C.1, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1985, s. 164.

çözümünü, Türklerin Avrupa'dan atılması kaydıyla ve ancak yararlı olduğu ölçüde, Anadolu'da bir süre kontrol altında kalabileceklerini bildiriyordu⁵¹. Lord Curzon da 1918 yılı başlarında, yaklaşık beş yüz yıl Avrupa'da fitne çıkartan ve haksızlık yapan Türklerin Avrupa'dan çıkarılması gerektiğini savunmaktaydı⁵².

Ali Fuat Paşa'nın mütareke hakkındaki endişe ve belirsizliğini şu sözlerle izah etmişti:

*“2 Kasım 1918'de Mütareke şartları ordulara tebliğ edilmişti. Müttefiklerimize dikte ettirilen şartlar nazar-ı itibara alınırca daha mutedil sayılabilirdi. Bulgarlar kayıtsız şartsız teslim olmuşlardı. Ancak galip devletler ahde vefa gösterebilecekler miydi? Yoksa bir kin ve intikam politikası mı güdeceklerdi?”*⁵³

1.1.2. Mütareke Sonrası İzmir'de Gelişen Olaylar

Mondros Mütarekesinin imzalanmasından bir hafta sonra, 6 Kasım 1918 Çarşamba günü, beş yüzyıldan beri ilk defa, İzmir Körfezinde bir düşman gemisi görüldü. İzmir Limanı'na gelen Binbaşı Dickson komutasındaki 29 numaralı İngiliz Monitor'u (M 29) Osmanlı limanına gelen ilk İtilaf gemisiydi⁵⁴.

Mütarekeden İzmir'in geri alınışına kadar İzmir'deki Rumlar ve Yunanlılar tıpkı bir sarhoş gibi hayat sürdürdüler. Bilhassa Yunan işgaline kadar geçen zaman, tatlı rüyalar, heyecanlı ümitlerle geçti. Halas! Herkesin kafasında bu kutsal düşünce oluşmuştu. Türklerden kurtulmak ve Yunanistan'a teslim etmek için her geçen gün

⁵¹ Mustafa Turan, “İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali (15 Mayıs 1919)”, *Türkler*, C. 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2006, s. 756.

⁵² Michael Llewellyn Smith, *Anadolu Üzerindeki Göz*, (Çev. Halim İnal), İstanbul, 1978, s. 76.

⁵³ Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, Temel yayını, İstanbul, 2000, s. 27.

⁵⁴ Umar, s. 41; Engin Berber, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922, Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı*, Ankara, 1997, s. 46-47; Kamil Erdeha, *Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 373; Celal Bayar, *Ben De Yazdım*, C. 5, Baha Yayınları, İstanbul, 1967, s. 1601; Türkmen Parlak, *İşgalden Kurtuluşa 1*, İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı, İzmir, 1982, s. 254.

onları birbirine yaklaştırıyor, İzmir'in işgali Anadolu'daki Rumlara büyük mutluluk getireceğine inanılıyordu⁵⁵.

Mütareke imzalandıktan sonra Rumlar sokaklarda “*Yaşasın Yunanistan, Kahrolsun Türkiye*” diye bağıyordu. Yunanistan mütarekeden doğan fırsatları çok iyi kullanmış Rumları teşkilatlandırarak bir süre de olsa her şeyin istediği gibi gitmesini sağlamıştı⁵⁶.

İzmir'de, mütarekenin imzalandığı haberi duyulduğu anda, körfeze bir İtilaf devletler donanmasının geleceği haberi yayılmıştı. Yerli Rumlar, bu donanmayı güzel bir şekilde karşılamak ve burada çoğunluk olduklarını göstermek için çalışmışlar, binlerce bayrak hazırlayıp bunları sağa sola asmışlardı⁵⁷. Kumandan Binbaşı Dickson, yaveri ve kâtibiyile birlikte hükümet konağına giderek valiyi ziyaret etmişti⁵⁸.

Monitör İzmir'e geldiği zaman yoğun bir kalabalık “*Zito*” tezahüratlarıyla İngiliz askerlerini karşılıyor, ellerindeki Yunan bayraklarını sallayarak gemiyi sanki tavaf ediyorlardı. Bu gösterilerde Metropolithane ve üyelerinin etkisi vardı. Tüm emirler Metropolithane'den verilmiş tüm plan orada yapılmış, ilk gösteri ve bayrak asma eylemleri buradan yönlendirilmişti. Papazlar arabalara binerek İzmir sokaklarında gezmeye ve halkı gösterilere davet etmeye başlamıştı. Yaptıkları konuşmalarda Türk- Osmanlı düşmanlığı vardı⁵⁹.

⁵⁵ Memleket, 11 Teşrinievvel 1927; Arıkan, *İzmir Basınından...*, C.2, 2. Kitap, s. 310.

⁵⁶ Engin Berber, *Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak İzmir(30 Ekim 1918-15 Mayıs 1919)*, Tarih Vakfı yayınları, İstanbul, 1999, s.3;

⁵⁷ Umar, s. 41; Erdeha, s. 373

⁵⁸ Köylü, 7 Teşrin-i sani 1918; Umar, s. 42.

⁵⁹ Onur Gülsün Vere, *Mütarekeden İşgale İzmir'de Rumlar*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2007, s. 36.

Bunun üzerine Nurettin Paşa bir bildiri yayınlarak göstericilerin dağılmalarını, yoksa süvari bölüğünü göndereceği bildirmişti. Metropolit başta bunu reddetmiş ama Nurettin Paşa Türk süvarileri Pasaport önüne gönderince Metropolit olayların büyümemesi için kalabalığı dağıtmıştı⁶⁰.

8 Kasım 1918 tarihli İzmir' de yayımlanan Anadolu gazetesinde Vasıf (Çınar)

Bey o günleri şöyle aktarmaktadır:

"...Ellerinde, göğüslerinde, kollarında birçok mavi-beyazlı bayraklar taşıyan sarhoşlardan kurulu kafileler saatlerce gemiyi tavaf, papazlar da takdis etti. Sevinçlerinden denize atlayanları, küçük yük arabalarının merkeplerine, köpeklerin kuyruklarına bile Yunan bayrakları takarak zafer ilan edenlerini gördüm. Bazı evlerin önünde Yunan Bayrağı... Her bakkal çırağının, her çocuğun elinde Yunan bayrağı... Ya Rabbi, o ne müthiş bir facia levhasıydı? Sanki Türk' ün gafletini, aczini göstermek, bize bir ibret dersi vermek isteyen ilahi bir tecelli idi"⁶¹

diyerek, Vasıf Bey o günlerde İzmir'deki siyasi havanın ne kritik bir hal aldığı gözler önüne seriyordu.

Bu hadise sonrasında İzmir Valisi Nurettin Paşa; bunların bu hareketleriyle *"Türkleri galeyana getirip karışıklık çıkartmak ve burasını Yunanistan'a verdirmek"* maksadını güttüklerinin açık olduğunu Harbiye Nezaretine bildirmişti⁶².

Ancak, Rumların yarattığı olaylar kesilmiyordu. Çalgıcıbaşı'ndaki Cicifan'ın kahvesi önünde Ayvalık Metropolitini geçerken kahvedeki Rumlar hep bir ağızdan *"Yaşasın Yunanistan, kahrolsun Türkiye"* diye bağırıyorlardı. Şarkıcı Madam Galinea ise, iki elinde Yunan bayrağı ile Paris Gazinosu'nun çalgı mahalline çıkarak, orada bulunanların da katılımıyla Yunan Marşı'nı söylemişti. Yunan Başbakanı Venizelos tüm bunların Yunan emellerine zarar vereceğini görerek, savaş gemisi

⁶⁰Erdeha, s. 373-374; Mehmet Okurer, **Kuruluşun Kurtuluşu İzmir**, İzmir, 1970, s.150; Berber, **Mütareke ve Yunan İşgali...**, s. 81-82.

⁶¹ Erdeha, s. 374; Alev Coşkun, **Kuvayı Milliye'nin Kuruluşu**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2005, s. 134.

⁶² Jaeschke, s. 64.

kaptanlarından Papazafropulos'a gizli bir emir göndermiş ve Rumları sakinleştirmek için hemen İzmir'e gitmesini söylemişti⁶³.

1.1.3. İzmir Müdafaa-i Hukuku Osmaniye Cemiyetinin Kuruluşu

Binbaşı Dickson'un İzmir'e gelmesinden birkaç gün sonra Nurettin Paşa'nın vali vekilliği sona ermiş, Vali Tahsin Bey 9 Kasım 1918 tarihinde İzmir'e gelerek görevine başlamış. Kasım 1918 ile Mart 1919 tarihleri arasındaki dönemde İzmir Valiliği'nde kısa sürelerle Hasan Tahsin, İbrahim Edhem ve Vali Vekili sıfatıyla Nurettin Paşa görev yapmışlardı. Valilerin sık sık değişmesinin nedeni, İzmir'i işgal etmek isteyen dış güçlerin kendilerine uygun işbirlikçi bir vali arayışı olmasıydı⁶⁴.

Vali Tahsin Bey zamanında geçen en önemli olaylardan biri, İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti'nin kuruluşudur. Resmi olarak 1 Aralık 1918 tarihinde kurulsada⁶⁵ limanın açılmasını sağlamak, Müttefik çıkarlarını korumak, asayiş sağlamak, İzmir'e gelen Binbaşı Allan Dickson yönetimindeki İngiliz savaş gemisinin Rumların sevgi gösterileriyle karşılanması, Aya Fotini Kilisesi'ne Yunan bayrağı, rıhtım ve caddelerle mağazalara Müttefik ve Yunan bayrakları çekilmesi gibi sebepler üzerine İzmirli bazı aydınlar toplantı yapmış ve İMHOC gayri resmi olarak kurulmuştu⁶⁶. İlk, kayıtsız şartsız vatanın savunulmasını amaç edinen bir cemiyetin kurulması kararlaştırıldığı halde, toplantıya çağrılanlardan Tokadizade Sekip ve Sahlepcizade Hacı Midhat Beylerin ısrarı üzerine, Wilson Prensipleri esası

⁶³ Berber, s. 84.

⁶⁴ Oğuz Gülcan, **Batı Anadolu'da Kuvayı Milliyenin Oluşumu (1919-1920)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s.24.

⁶⁵ Yaşar Aksoy, **Bir Kent Bir İnsan (İzmir'in Son Yüzyılı, S. Ferit Eczacıbaşı'nın Yaşamı ve Anıları)**, 1. basım, İstanbul, 1986, s. 145; Yücel Özkaya, **İstiklal Harbinde Yararlı ve Zararlı Cemiyetler**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2011, s. 21.

⁶⁶ Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, C. 1, Öğretmen Yayınları, Ankara, 1986. s. 27; Engin Berber, **Mütareke ve İşgal Dönemi Üzerine Yazılar, Bir İzmir Kabusu**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, s. 48.

içinde ve ilmi nitelikte çalışmak amacıyla İMHOC'nin kurulmasına karar verilmişti. Fakat, Hürriyet ve İtilâf Partisi taraftarları bu teşebbüsü “İttihatçılık ve bir çeşit Bolşeviklik” şeklinde yorumluyorlardı. Düşüncelerini İngiliz ve Fransız temsilcilerine, bu şekilde yanlış gösterdikleri takdirde Cemiyet'in sıkıntıya girebilirdi. Bu sebeple, heyetin açıktan faaliyete geçmesi daha sonraya kalmıştı. Cemiyet'in resmen kuruluşu İzmir'e gelen Vali Tahsin (Üzer) Bey zamanında gerçekleşebildi⁶⁷. Halit ve Nail Moralı kardeşler cemiyetin kuruluşunda büyük rol oynamışlardı⁶⁸.

İleride, Ege Bölgesi Büyük Kongresi'ni (17–19 Mart 1919) ve Maşatlık Mitingi'ni (14 Mayıs 1919) düzenleyecek olan bu derneğin resmen kuruluşu ve tüzüğü'nün Vilayet Makamı'na sunulması, Vali Tahsin Bey zamanında olmuştur⁶⁹.

Vali Tahsin Bey'i Aydın Valiliği'ne atayan Kabine, 8 Kasım 1918'de görevden çekilmişti. Yeni Hükümet'i kuran Tevfik Paşa, Hükümet'in İttihatçıları koruduğu yolunda ağır eleştirilerde bulunan çevreleri bastırabilmek amacıyla İttihatçılıklarıyla tanınmış olan kişileri görevlerinden uzaklaştırmıştı. Bu arada Tahsin Bey, azledilerek yerine de Hürriyet ve İtilafçı olarak bilinen Ethem Bey'in atanmıştı ve böylece Cemiyet'in çalışmalarında bir durgunluk dönemi başlıyordu⁷⁰.

⁶⁷ Bayar, s. 1619-1620.

⁶⁸ Özkaya, s.21.

⁶⁹ Erdeha, s. 375.

⁷⁰ Mesut Çapa, “İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti (Aralık 1918-Mart 1920)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S.21, C.VII, Temmuz 1991, s. 553; Mustafa Şahin – Cemile Şahin, “Osmanlı'nın Son Döneminde Partizanlık ve İç Çekişmeler Sebebiyle Azledilen Tahsin (Uzer) Bey'in –İşgal Öncesi- 20 Günlük İzmir Valiliği”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi*, X/22 , (2011/Bahar), s. 39.

1.1.4. İzmir’de Yeni Hadiseler

İngiliz monitörünün gelmesinden sonra ayrıca Kasım ve Aralık aylarında İzmir körfezine birçok İngiliz, Fransız, İtalyan savaş gemisi gelip gidiyordu. 1918 yılı Aralık ayının sonunda, İtilaf devletler savaş gemilerinden oluşmuş bir donanma İzmir körfezine gelmeye başlamıştı. 24 Aralık 1918 sabahı işleri başına giden İzmir halkı limandaki İngiliz, Fransız, İtalyan savaş gemilerinin yanında iki Yunan gemisi ve bir Yunan Kızılhaç gemisi de bulunuyordu. Bunlardan ilk gelen, Deniz Albayı İlia Mavrudis’in komutasındaki Leon Torpidosu olmuştu⁷¹.

Ertesi günü torpido kumandanı başta olduğu halde subaylarla bir müfreze deniz erleri Yunan Konsolosluğuna bayrak asmışlar, yeni bir Yunan kutlama hareketi oluşturarak Türk ve Yahudilere ait her şeye saldırmışlardı. Ayrıca her taraf, bütün evler, mağazalar Yunan bayrakları ve Venizelos’un fotoğraflarıyla doldurulmuştu⁷².

Rumların yasalara aykırı olarak kutladıkları yılbaşı ardından⁷³ 1919 yılının ilk dikkate değer gelişmesi, Vali Rahmi Bey tarafından I. Dünya Savaşı başlarında İzmir’den uzaklaştırılan Metropolit Hrisostomos, 1 Ocak 1919 günü geri dönmüşü⁷⁴. İzmir basını bu dönüşü iyimser bir hava ile yaklaşıp da daha sonra beslenen iyimserliğin ne kadar yanlış olduğu anlaşılacaktı. Hrisostomos İzmir’e, Ege çapında düzenlenen bir planı uygulamak amacıyla gelmişti. Daha İzmir Metropoliti

⁷¹ Umar, s. 43; Bayar, s. 1605; Berber, **Mütareke ve Yunan İşgali...**, s. 85; Sarıhan, s. 80; Mustafa Turan, “İzmir’in İşgalinden Önce Anadolu’da Rum Taşkınlıkları ve Tedbirler” *Atatürk Yolu*, II/6 (Kasım, 1990), s. 351.

⁷² Bayar, s. 1605-1606; J.Stanford Shaw, **From Empire to Republic, The Turkish War of National Liberation 1918-1922, a Documentary Study**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997, s.472.

⁷³ Berber, s. 86.

⁷⁴ Taçalan, s. 161; Adnan Sofuoğlu, “İzmir İşgali Sonrasında Yunanlıların Batı Anadolu’da İşgali Genişletmeleri ve Bölgede Oluşan Milli Direniş”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, S. 29-30, Mayıs-Kasım 2002, s. 134; Hrisostomos’un I. Dünya Savaşı döneminde devlet aleyhine faaliyetlerde bulunuyordu. Bunun farkında olan Vali Rahmi Bey, bir kargaşaya fırsat vermemek için Hrisostomos’u, Polis Müdürü Hacim Bey vasıtasıyla İzmir’in dışına çıkarttı. Bkz. M. Kâmil Duru, **İzmir Hatıraları**, (Yay. Haz. Ünal Şenel), İzmir 1994, s. 83.

İstanbul'dan gelmeden başlayan olaylar, Hrisostomos'dan sonra Ege çapında ayaklanmalar halini alacaktı. Hrisostomos'un gelişinden on gün kadar sonra, 17. Kolordu Kumandanı Nurettin Paşa, 21. Kolordu Kumandanlığına atandığından İstanbul'a gitmişti. Nurettin Paşa'nın İzmir'den uzaklaştırılmasında Metropolit Hrisostomos'un etkisi bulunduğu düşünülüyordu. Nurettin Paşa'sız bir Ege, Rumlar için uygun bir ortamdı. Fakat Babiâli hatasını çabuk anlamış ve Nurettin Paşa'yı kısa bir süre sonra, yeniden İzmir'e 17. Kolordu'nun başına göndermişti⁷⁵.

Mavrudis ve ekibiyle ortaklaşa çalışan Hrisostomos örgütlü işler yapmaya başlamışlardı. Rumlarla iyi ilişkiler kuran Mavrudis ve Zamanos, şehirdeki yabancı temsilcilerle iyi ilişkiler kurarak devam eden gösteriler nedeniyle müttefiklerin tepkisine sebep olan Rum coşkusu gizlemeye çalışıyorlardı⁷⁶.

Türk kaynaklarına göre, İzmir'le Yunanistan arasında haftada iki defa gidip gelen bir Yunan torpidosu şehre sürekli olarak askeri malzeme ve örgütte çalışacak elemanları getirmekteydi. Yerli Rumların siyasi çalışmalarını yönetmek için "*Küçük Asya Derneği*" adlı, gizli bir örgüt de kurulmuştu⁷⁷.

Bu arada Urla'da önemli bir olay meydana geldi ve 12 Ocak 1919'da Urla'da üç gün süren bir isyan olmuştu. Böylece ileride yapılacak bir hareketin provasını yaparak Osmanlı Hükümeti'nin tepkisini ölmüş oluyorlardı. Urla'daki polis ve jandarma ayaklanan Rumlarla başa çıkamayınca İzmir'den Urla'ya bir körfez

⁷⁵ Taçalan, s. 161-163.

⁷⁶ Berber, *Mütareke ve Yunan İşgali...*, s. 87-88.

⁷⁷ Umar, s. 48.

vaporuyla asker gönderilmişti. Ayaklanma ancak bu askerlerin Urla'ya gitmesiyle bastırılabilirdi. Ölenlerin üzerinden “*Ya İonyaya Ya peteno*” şeklinde bildirimler çıkmıştı⁷⁸.

20 Ocak 1919'da “*Anfitriti*” adında bir hastane gemisi bir Yunan Kızılhaç heyetini İzmir'e getirmişti. Yunanlılar şehirde üç dispanser açtılar. Savaşın hemen bitiminden sonra İstanbul, İzmir ve Batı Anadolu kıyılarında yaşayan Rumların durumlarını iyileştirmek için tamamen silahsız, gerekli tıbbi malzemelerle donanmış ve önceleri gidecekleri yerlerde mevcut hastane ve kliniklere yerleşecek görev yapmaları Yunan Hükümetince kararlaştırılan bu heyet, Türk kaynaklarına göre, özellikle bu dispanserlerin beşinci kol çalışması haline getirildiği; ilaç yerine, sandıklar içinde, çeşitli silah, cephane ve diğer askeri malzemenin şehre sokulduğu; bu gibi malzemenin saklanması işinde kilisenin de geniş ölçüde yardım ettiği söylenmekteydi⁷⁹.

Rumların taşkınlıkları devam ediyordu. Sisam Adasındaki Söke'nin bucağına gelen bir Rum çetesi, yerli Rumlarla beraber, Akköy Jandarma Karakoluna saldırmıştı. 17 Şubat 1919'da Ayvalık'a gelen Yunan torpidosundan bir Yunan Kızılhaç Kurulu, 19 Yunan eri ve bir İngiliz subayını İzmir'e getirmişti. Bunun verdiği cesaretle yerli Rumlar gösteriler yapıp havaya silah atmış, hapishaneye saldırıp orada bulunan 60 civarı suçluyu serbest bırakmıştı. Kısacası, savaşın sona ermesinden sonraki dönemde, İzmir ve çevresinde, ne galip İtilaf devletlerinin ne de bölgedeki Rum azınlığın güvenliğini tehdit eden bir durum vardı⁸⁰.

⁷⁸ Türkçesi:” Ya İonyaya, ya ölüm” dır. Bayar, s. 1616; Mustafa Balcıoğlu, “Batı Anadolu'nun İşgali ve Kuva-yı Milliye” *Milli Mücadele Tarihi-Makaleler*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları., Ankara, 2002, s.37; Taçalan, s. 170.

⁷⁹ Umar, s. 48-49; Taçalan, s. 170; Berber, s. 88-89; Bayar, s. 1611.

⁸⁰ Umar, s. 49-51.

1.2. PARİS BARIŞ KONFERANSINDAN İZMİR'İN İŞGALİNE

1.2.1. Paris Barış Konferansı

Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu durumdan faydalanmak isteyen büyük devletler 1918'den itibaren Batı Anadolu topraklarını Yunanistan'a vermek için çabalamışlardı. Bu konuda başarılı çalışmalar yaparak ve Rumları buldukları köy, kasaba ve şehirlerde harekete geçirerek, Türkleri kontrol altına almak ve yok etmek üzere kışkırtmışlardı. Savaş zamanında, İttihat ve Terakki iktidarının aldığı tedbirler ile kısmen, bu olaylara engel olunmuşsa da mütareke ile artık bir engel kalmamıştı. Kiliseyi arkasına alan bu çalışmalar gittikçe yayılarak, İzmir ile beraber Aydın, Denizli, Balıkesir ve bütün Batı ve hatta Güney Marmara Bölgesini etkisi altına almıştır. Megali İdeacılar, bu amaçlarına ulaşmak için en uygun ortamı Paris Barış Konferansında yakalamışlardı⁸¹.

İmzalanan mütarekenin ardından hala bir barış anlaşmasıyla nihai neticeyi alamamış olan İtilaf devletleri temsilcileri kazandıkları başarılarının sonuçlarını görüşmek üzere, 18 Ocak 1919'da Paris'te bir araya gelmişlerdi⁸².

Birinci Dünya Harbini sona erdiren barış anlaşmaları, müttefik, kısmen müttefik ve ortak devlet gibi sınıflandırmaya tabi tutulmuş 32 devletin katıldığı Paris Barış Konferansında hazırlanmıştı. Bu devletler Merkezi Devletlere karşı savaşmış

⁸¹ Celal Bayar, "Batı Cephesinde Kuvayı Milliye'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S. 11, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986, s.8.

⁸² Osman Özsoy, *Saltanattan Cumhuriyete Kurtuluş Savaşı (1918-1923), Olaylar, Belgeler, Gerçekler*, Timaş Yayınları, 2007, s. 96; Mustafa Albayrak, *Milli Mücadele Dönemi'nde Batı Anadolu Kongreleri (17 Mart 1919-2 Ağustos 1920)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1998, s. 18.

veya onlara karşı savaş ilan etmiş olan devletlerdi. Konferans 18 Ocak 1919 da, aynı zamanda Alman İmparatorluğunun kuruluş yıldönümü günü açılmıştı⁸³.

Konferansta Amerika, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya sözü geçen devletlerdi. Nitekim bu devletlerin başkanları ile dışişleri bakanlarından oluşan bir kurul, kararların alınmasında başrolü oynuyorlardı. Bu kurul içerisinde de, İngiltere ve Fransa, birinci derecede etkiye sahip devletlerdi. Konferansın çalışmaya başlamasından hemen sonra, Amerika Birleşik Devletleri'nin isteğine uygun olarak, Milletler Cemiyeti'nin statüsünün kurulmasına karar verilmiş ve Amerika'nın yeniden kabuğuna çekilmesinden faydalanan İngiltere ve Fransa, Wilson İlkeleri'ni dikkate almadan, kendi çıkarları yönünde hareket ederek, barış koşullarını saptamaya çalışmışlardı⁸⁴.

Konferansta ele alınacak konulardan ikisi hayati öneme sahipti. Birincisi, savaş sonrası Avrupa'nın durumu ve ortaya çıkan yeni devlet sınırlarının belirlenmesi, ikincisi ise Osmanlı İmparatorluğu'nun nasıl paylaşılacağı konusu idi⁸⁵.

18 Ocak 1919'da Paris'te Osmanlı topraklarını paylaşmak için toplanan devletlerin, Osmanlı mirası üzerinde anlaşmakta zorlandıkları esas mesele, daha önce İtalya'ya söz verilen toprakların verilip verilmeyeceği meselesi olmuştu. 1917 yılında imzaladıkları St. Jean De Maurienne Gizli Anlaşması ile Batı Anadolu'nun İzmir'den Konya'ya kadar geniş bir bölgesi İtalya'nın sözünün geçtiği bölge olarak belirlenmişti. İngiltere ve Fransa kendi çıkarlarına zarar vereceği düşüncesiyle bu anlaşmayı geçersiz saymayı yerinde bulmuşlardı⁸⁶.

⁸³ Armaoğlu, s.145.

⁸⁴ Uçarol, s. 509-510.

⁸⁵ Coşkun, s. 56.

⁸⁶ Turan, "İzmir'in Yunanlılar Tarafından...", s. 756.

Zaten çok önceden İzmir ve arka bölgesi hemen savaşa katılma karşılığı olarak 1915 yılında Yunanistan'a vaat edilmişti. Bununla birlikte müttefik devletler, Wilson'un barış notasına verdikleri 10 Ocak 1917 tarihli cevapta, yabancı unsurları Batı medeniyetine düşman olan Osmanlı idaresinden kurtarmayı ve Osmanlı Devleti'ni Avrupa'dan dışarı atmayı başlıca davaları olarak gördüklerini beyan etmişlerdi⁸⁷.

Yunanistan, daha konferans toplanmadan, 30 Aralık 1918'de, İngiltere'ye başvurup, "*Bandırma-Meis Adası*" çizgisinin batısında kalan Anadolu bölümünün kendisine verilmesini istemişti. Hâlbuki Wilson Prensiplerinin 12'nci maddesine göre, Osmanlı Devleti'nin Türklerle meskûn bölümleri yine Osmanlı Devletinin elinde kalacaktı⁸⁸.

Paris Barış Konferansının başrolü oynayan İngiltere Başbakanı Lloyd George ise Venizelos'a hayrandı. Yunanistan'ın büyük bir Akdeniz devleti olmasını arzuluyordu. Böylece, İngiltere'nin Akdeniz'de ulaşımı kontrol altında tutacağını umuyordu. Bu Akdeniz devleti tüm Ege adalarına sahip olduğu gibi, tüm Trakya'yı ve tüm Ege Bölgesi'ni de içine alacaktı⁸⁹.

1.2.2. Megali İdea ve Venizelos'un İstekleri

Megali İdea; Yunanca "*Büyük Fikir*", "*Büyük Ülkü*" anlamına gelmektedir. Yunan hedefleri olarak belirlenen Megali İdea, aslında; 1798'den itibaren bu ideal peşinde giden Yunan politikalarının maksadıydı. Megali İdea, ortaya atıldığı zaman, Bağımsız Yunanistan'ın, Yunan İmparatorluğu'nun, Bizans İmparatorluğu'nun,

⁸⁷ Tevfik Bıyıklıoğlu, *Atatürk Anadolu'da (1919–1921)*, Kent Basımevi, Ankara, 1981, s. 18.

⁸⁸ Umar, 88; Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, *Türk Yunan İlişkileri ve Megalo İdea*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1985, s.50.

⁸⁹ Coşkun, s. 49.

Yunanlılık adı altında bir Kültür İmparatorluğu'nun kurulmasını öngören bir anlamda kullanılmıştı. Yunanlıların Megali İdeası; İstanbul'un merkezini oluşturduğu Bizans-Yunan İmparatorluğu'nun canlandırılması, Doğu Roma İmparatorluğunun topraklarının Yunan Krallığı'na katılması düşüncesiydi⁹⁰.

Politikacı İoannis Kolettis Ocak 1844 ayında Yunan Meclisi'nde yaptığı konuşmada:

“Yunanistan Krallığı, Yunanistan değildir. Yunanistan'ın sadece bir parçası, en küçük, en yoksul bir parçasıdır. Yunanlılar, sadece krallık içinde oturanlar değildir, aynı zamanda Yanya'da ya da Selanik'te, Serez'de ya da Edirne'de, İstanbul'da ya da Trabzon'da, Girit ya da Sisam Adası'nda, Yunan Tarihine ya da Yunan ırkına bağlı başka yerlerde oturanlar da Yunanlıdır. Helenizm'in iki büyük merkezi vardır: Krallığın başkenti Atina'dır, İstanbul (Kostantinopolis), büyük başkent, bütün Yunanlıların kenti, düşü, umududur”⁹¹

diyerek, Megali İdea'yı tanımlamıştı.

İşte XVIII. yüzyıldan beri Yunanlılar Megali İdea'yı gerçekleştirmek için her çareye başvurmuş, her türlü mücadeleye girişmişlerdi. Venizelos'un 1910'da iktidara geçişinden beri Yunanistan, Balkan harpleri ile topraklarını bir misli büyütmüş, çoktan beri göz diktiği Selanik Limanı'nı da ele geçirmişti. Ege'nin iki kıyısındaki Yunanlıları bir araya getirmek ve Yunan topraklarını biraz daha büyütme uğraşındaydı. Venizelos her vesile ile gençliğinden beri Skiros Adası'nı Elenizmin coğrafi merkezi saydığını belirtiyordu⁹².

Yunanistan özellikle 1915 yılından beri İngiltere'nin yanında yer almıştı. İngiltere ile Fransa, Yunan kralını 1917 yılında tahttan indirip, Venizelos'un başbakanlığını sağlaması sayesinde Yunanistan'ı kendi yanında savaşa sokmuşlardı.

⁹⁰ Oğuz Kalelioğlu, “Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü S.41, Mayıs 2008, s. 108.

⁹¹ Michael Llewellyn Smith, *Yunan Düşü*, (Çev. Halim İnal), Ayraç Yayınları, Ankara 2002, s. 17.

⁹² *Türk Yunan İlişkileri ve Megalo İdea*, s. 49.

Buna karşılık, Yunanistan'a Batı Anadolu Bölgesi özellikle İzmir'i verme konusunda söz verilmişti⁹³.

Venizelos artık emellerini gerçekleştirme fırsatını Paris Barış Konferansında bulmuştu. İlhakı haklı göstermek amacıyla hukuki bir dayanak olarak, Aydın Vilayeti'nde⁹⁴ Rumların Türklerden fazla olduklarını öne sürmekteydi. Venizelos belirlediği toprakların hepsinde çoğunluğun Yunan kökenli olduğunu iddia ediyor, kendisine Yunanistan'ın sınırlarını Arnavutluk içlerine kadar uzatabileceğini ima eden İngiliz hükümetine, “*Yunanistan etnolojik alakası, yani ırk dayanağı olmayan yere gitmez*” cevabını veriyordu⁹⁵.

Venizelos ilhak etmek istediği Batı Anadolu'nun Rum nüfusunu daima abartarak vermiş, Paris Barış Konferansında, İzmir'in Yunan toprağı olduğu, Rum Patrikhanesi'nin kendisine verdiği sahte rakamlarla savunmuştu⁹⁶.

Venizelos, Rum Patrikhanesi tarafından hazırlanan rakamlara güveniyor, bu rakamların doğruluğunu ileri sürüyordu. Patrikhane'nin istatistiklerine göre, Batı Anadolu'daki Rum nüfusu 1.700.000 idi. Venizelos, Aydın ve Bursa illerinde ise 1.080.000 Rum nüfusunun bulunduğunu, buna yakındaki adaların nüfusu eklenirse bu rakamın 1.450.000'e yükseleceğini, Müslüman nüfusun ise 943.000 olduğunu, dolayısıyla bu bölgenin Türk bölgesi olamayacağını belirtiyordu⁹⁷

⁹³ Coşkun, s. 48.

⁹⁴ Aydın Vilayeti bugünkü İzmir, Manisa, Aydın ve Denizli illerini kapsamaktadır.

⁹⁵ Mustafa Turan, **Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999, s.20.

⁹⁶ Süleyman Kocabaş, **Tarihte ve Günümüzde Türk Yunan Mücadelesi**, Bayrak Yayınları, İstanbul, 1984, s. 120.

⁹⁷ Turan, s. 21.

Konferansın 3 ve 4 Şubat günkü oturumlarında söz alan Venizelos'un sadece Batı Anadolu'da müttefik devletlerden Yunanistan'a verilmesini arzu ettiği bölge, Çanakkale ve tamamen Türklerin yaşadığı Denizli Sancağı dışında, Aydın Vilayeti'nin tümü ile bağımsız Karesi (Balıkesir) ve Menteşe (Muğla) sancaklarını içine alıyordu. Savaşın başlamasından sonra Rumların adalara ve iç taraflara göç ettirilmesi söz konusu bölgenin nüfusu içinde Türklerin oranını yükseltmişti⁹⁸.

Bölge	Türk	Rum
Aydın Vilayeti		
(Denizli Sancağı hariç)	994.668	295.411
Karesi Sancağı	359.804	97.497
Menteşe Sancağı	188.916	19.923
TOPLAM	1.543.388	412.832

Venizelos'un Paris Barış Konferansı'nda Yunanistan'a katılmasını istediği Batı Anadolu'da, Osmanlı Devleti'nin 1914 yılında yaptırdığı resmi sayıma göre nüfusu (Bölge Rumların göç ettirilmesinden sonra)⁹⁹

Oysa Venizelos, sahte istatistiklerine dayanarak bölgede 1.017.398 Türk, 818.221 Rum'un yaşadığını ileri sürmekteydi. Türk nüfusunu üçte bir oranında daha az gösterip, Rumlar için verilen rakamları iki katından çok göstermesine rağmen, Yunanistan adına istediği bölgede az farkla da olsa, Türklerin çoğunlukta olduğunu kabul etmek zorunda kalan Venizelos, bu olumsuzluğu gidermek için¹⁰⁰ şu sözleri dile getirmişti:

"...Batıda Aydın ve Bursa illeri içinde yoğun bir kitle halinde 1.013.195 Rum oturmaktadır. 15 merkeze dağılmış olan bu Rumların 565 kilisesi ve 91.548 öğrencisi bulunan 652 okulu vardır. İmroz, Bozcaada, Midilli, Rodos, vs. gibi adaların Rum

⁹⁸ Berber, s. 109-110.

⁹⁹ Aynı yer.

¹⁰⁰ Berber, s. 110.

halkını da sayarsak, Batı Anadolu'da Yunanlılar 1.383.333 kişilik bir güçtür diyebiliriz. Böyle bir gücün lehine Barış Konferansının, adalardan başka Bursa ve Aydın illerinden de bir parça ayırması adalete uygun düşer... ”¹⁰¹.

Müttefiklerinin dikkatini Batı Anadolu’da Rumların en yoğun yaşadıkları İzmir Sancağı üzerinde toplamak isteyen Venizelos, merkez kaza İzmir’de 243.879 Rum, 96.250 Türk, 51.872 yabancı, 16.450 Yahudi, 7.628 Ermeni, 415 Bulgar olmak üzere, toplam 416.494 kişinin yaşadığını öne sürmüştü¹⁰².

Osmanlı hükümeti ise İzmir’in Yunanlılar tarafından işgaline karşı Paris Barış Konferansında bu şehrin Yunanistan ile hiçbir alakası olmadığını, halkının ortalama %83 kısmının Türk olduğunu, bu sebeple burayı işgal etme haklarının olmadığını bildirmişti¹⁰³.

Yunanistan emellerinin ve buna ait politikanın esaslarını hazırlayan Etnik-i Eterya'nın programında yer alan Batı Anadolu'nun Yunanistan'a verilmesi hedefini gerçekleştirebilmek için, Yunanlıların yaptıkları çalışmalardan biri de Rumları bölgeye yerleştirmek suretiyle bölgeyi içten fethetmek olmuştur. Gerçekten de Tanzimat’tan itibaren Rum nüfusu Batı Anadolu’da artmaya başlamıştı. İzmir’de 1631’den 1776 yılına kadar 15.000–20.000 arasında değişen Rum nüfusu, 1836’da 40.000, 1868’de de 70.000’e ulaşmıştı. Bu rakamlar İzmir’e o tarihlerde gelmiş olan gezginlerin tespitleridir. Vital Cuinet’in istatistiğine göre Aydın Vilayet’inde nüfus durumu şöyledir:¹⁰⁴

¹⁰¹ Yahya Akyüz, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919–1922)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s. 114.

¹⁰² Berber, s. 111.

¹⁰³ Cengiz Orhonlu, “Yunan İşgalinin Meydana Getirdiği Göç ve Yunanlıların Yaptıkları Tehcirin Sonuçları Hakkında Bazı Düşünceler”, *Bellekten*, C. 37, S. 148. (Ekim, 1973), s. 486.

¹⁰⁴ Sıtkı Aydın, **Güneybatı Anadolu’da Kuva-yı Milliye Harekâtı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s. 60-61.

Sancaklar

	İzmir	Saruhan	Aydın	Denizli	Menteşe	TOPLAM
TÜRK	273.795	291.460	185.898	210.679	131.484	1.093.334
RUM	130.957	47.533	16.907	2.860	10.026	208.283

1894 yılında ait salnamede Aydın Vilayeti'nin genel nüfusu 1.408.387 olup, bunun 1.119.323'ü Müslüman, 393,322'si Grek, 55.742'si yabancıdır.

1905 yılında Türklerce yapılan nüfus sayımına baktığımızda ise Müslüman 100.356, Rum 73.636, Ermeni 11.127, diğer unsurlar 25.854 olmak üzere toplam nüfus 210.973'tü¹⁰⁵.

1914 nüfus istatistiğine göre, Aydın vilayetinin nüfusu, 1.609.000 dolaylarında idi. Bu nüfusun 1.250.000'i İslam, 300.000'i Rum, 20.000'i Ermeni, 35.000'i Musevi ahaliden oluşuyordu¹⁰⁶.

1914 nüfus istatistiğine göre, Aydın vilayetinin merkez kazasının, bir başka deyimle İzmir şehrinin köyleriyle birlikte nüfusu 211.013'dü. Bu nüfusun dağılımı şöyledir: ¹⁰⁷

İslam: 100.356, Rum: 73.676, Ermeni: 10.061, Musevi: 24.069, Ermeni Katolik: 813, Protestan: 253, Latin: 1785, Toplam: 211.013.

¹⁰⁵ Salahi Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1973, s. 37.

¹⁰⁶ Erdeha, s. 367.

¹⁰⁷ Erdeha, 368-369.

1917 yılına ait Fransızca olarak hazırlanmış nüfus istatistiğine göre: Aydın Vilayeti'nde 1.293.527 Türk, 233.914 Rum bulunmaktaydı¹⁰⁸.

Venizelos aldığı sahte nüfus rakamları ve yalan tarih, coğrafya bilgileriyle Batı Anadolu'yu Yunanlı göstermeyi başaramamış, Anadolu'ya kuvvet sevki uğrunda yukarıdaki iddiasını savunmaya devam etmenin yanında, başka çareler aramaya başlamıştı¹⁰⁹.

1.2.3. Konferansın İzmir'in İşgaline Karar Vermesi

Tarih başlangıcı ile tarih öncesi dönemlerinin sınırında, M.Ö. 1200 civarında, Yunanlılarla Anadolu insanları arasında yapılmış ve büyük facialara yol açmış Troya (Truva) savaşları, Troya Kralı Priamos'un oğlu Paris'in verdiği bir karar yüzünden çıkmıştı. 3000 yıl kadar sonra Yunanlıların yeniden pek felaketli bir Anadolu savaşına girmeleri de, Paris Barış Konferansı'nın İzmir'i Yunanlılara yakıştıran bir kararı üzerine olmuştu¹¹⁰.

Bilindiği gibi, 1919 yılı başları, dört yıllık Dünya savaşının bittiği ve dünya kamuoyunun savaş lafı işitmek istemediği bir dönemin başlangıcıydı. İzmir'in işgalinde büyük ölçüde kan dökülürse, bu işgali önce İtilaf devletlerin kendi kamuoyları kabul etmeyecekti. İtalya'ya gelince, o kendisinin sahip olamadığı İzmir'e başkasının sahip olmasını hiç istemiyordu. Bu iş sessizce halledilmediği takdirde, İtalya'nın takınacağı tavır şüphe doğurmaktaydı¹¹¹.

¹⁰⁸ Turan, s. 24.

¹⁰⁹ Kocabaş, s. 122.

¹¹⁰ Umar, s. 87-88.

¹¹¹ Erdeha, s. 383.

Zira 26 Nisan 1915’de yapılan Londra Anlaşmasıyla Antalya ve çevresi, 1917 Ağustosunda yapılan St. Jean de Maurienne anlaşmasıyla da İzmir ve dolayları İtalya’ya bırakılmıştı. İngiltere daha sonra, Yunanistan’ı da kendi yanında savaşa sokabilmek için yaptığı bir anlaşmayla Aydın Vilayetini bu ülkeye vaat etmişti. Ege bölgesinin Yunanistan’ın elinde bulunması, İngiltere’nin çıkarlarına daha uygun geliyordu. Çünkü İtalyanların da emperyalist olması bu bölgedeki İngiliz emellerine ters düşmekteydi¹¹².

Bütün bunlardan çıkan sonuç şudur: İzmir işgal edilecek, Yunanistan’a verilecekti. Fakat bu işgal, sessiz sakin olmalı, dünya kamuoyuna bir haksızlığın onarılması gibi sunulmalıydı¹¹³.

Wilson Prensiplerinin 12. maddesine göre, Osmanlı Devleti’nin Türklerle oturduğu bölümleri yine Osmanlı Devleti’nin elinde kalacaktı. Yunanistan’ın arzu ettiği bölgelerde ise bazı ufak yerleşmelerde Rumlar çoğunlukta iken bölgenin tamamında hatta Rumların en yoğun olduğu Aydın Vilayetinde nüfusun çoğunluğu Türklerden oluşmaktaydı. Durum böyle olunca, İzmir ve çevresi Yunanlılara apaçık verilemezdi. Bölgenin Yunanistan’a verilmesinde İngiltere dışında kimsenin çıkarı da yoktu. Bu sebeplerle İngiliz Başbakanı Lloyd George, Osmanlı ülkesinin paylaşılmasına akıllıca bir plan yapmış ve Türk topraklarının, her biri belli bir bölümünün sorumluluğunu alacak belli bir İtilaf devleti tarafından, Milletler Cemiyeti adına yönetilmesini, yani “*manda*” yönetimi altında konmasını teklif etmişti. Bu arada İzmir ve çevresi de Yunanistan’ın mandasına verilecekti¹¹⁴.

¹¹² Taçalan, s. 170.

¹¹³ Erdeha, s. 383.

¹¹⁴ Umar, s. 88-89.

Komisyonunda çalışan Amerikalı uzmanlar, Yunanlıların başlangıçta ileriye sürdükleri nüfus yoğunluğu hakkındaki rakamların yanlışlığını ortaya koymuşlar, tersine bu topraklarda Türklerin çoğunlukta olduğunu rakamlara dayanarak kanıtlamışlardı. Bu kanıtlara rağmen, ABD Başkanı kendi adını taşıyan Wilson İlkeleri'ni bir kenara iterek Lloyd George'un dümen suyuna girmiş, İzmir ve yöresinin Yunanistan ile birleşmesini desteklemişti¹¹⁵.

Bu emeli yerine getirmek amacıyla, Anadolu'ya bir öncü kuvvet çıkarmak gerekmişti. Yunanistan İzmir'e asker çıkarıp böyle bir öncülük görevini uygulamaya gönüllü idi. Yine İngiltere'nin teklifiyle bir plan oluşturulmuştu. Batı Anadolu'da güvenliği sağlamak için kendilerine ihtiyaç olması sebebiyle, Yunanlılara İzmir'e asker çıkarma görevi İtilaf devletler adına verilecekti; buna dayanak olarak da, *“Bağlaşık devletler, kendi güvenliklerini tehlikeye düşüren bir hal ortaya çıkınca Türkiye'nin herhangi bir stratejik noktasını işgal edebilirler”* şeklinde bir hükmü içine alan Mondros Mütarekesinin 7'nci maddesi gösterilecekti¹¹⁶.

İtalya bu duruma karşı çıkmasına rağmen etkisiz kaldığı için 21 Mart'ta Antalya'ya çıkacaklarını bildirmişlerdi. 28 Mart'ta Hıristiyan mahallesindeki bir patlamayı bahane ederek şehri işgal etmişlerdi. Bundan sonra Köyceğiz, Bodrum, Alanya, Marmaris'i 23 Nisan'da ve Konya'yı da 24 Nisan'da işgal etmişlerdi. Herhalde kısmen bu fiili durumun da verdiği bir güvenle, 24 Nisan 1919'da İtalyan delegeleri, Fiume sorunundan gücenip Konferansı terk etmişlerdi¹¹⁷.

¹¹⁵ Gülcan, s. 83; Coşkun, s. 48.

¹¹⁶ Umar, s. 90.

¹¹⁷ Akşin, s. 260-261; Celal Bayar, **Ben de Yazdım**, C.6, Baha Matbaası, İstanbul, 1968, s. 1768.

İtalyanların, Anadolu için besledikleri emellerini gerçekleştirmeyi bir oldubitti haline getirmek için, Antalya, Marmaris ve Kuşadası'nı işgal etmeleri; Konya'ya bir tabur asker, İzmir limanına da bir savaş gemisi göndermeleri, ilgilileri doğru yola yöneltmemişti. Nitekim, Venizelos'un etkilediği Lloyd George, 5 Mayıs 1919'da Üçler Konseyi'nde İtalyanların, doğudaki hareketlerinden dolayı gizlice yapacakları bir saldırı ile Anadolu'da gerekli yerleri işgal edebileceklerini, böyle bir harekete girişmelerine imkan vermeden ve Konferans'a dönmelerinden önce İzmir'in işgal hakkının Yunanlılara tanınmasını teklif etmişti¹¹⁸.

Lloyd George, Clemenceau ve Wilson, küskün İtalya'nın konferanstan çekilmesini fırsat bilerek Venizelos'u memnun etmenin yollarını araştırıyorlardı. Üçler Konseyinin 5 Mayıs günkü toplantısında Lloyd George şöyle demişti:

“İtalyanların Doğuda, bütün davranışları şüphelidir. Batı Trablus'ta yapılan İtalyan seferi de gizlilik içinde tertiplenmişti. Şimdi de Anadolu'ya öyle bir sefer yapmalarından şüphelenmekteyim. Günün birinde, İtalyanları Anadolu'yu zapt etmiş bir hâlde görebiliriz. Onları, oradan çıkarmak güç olur. Rumlar öldürülmekte olduğundan Yunanlılara, İzmir'i İşgal izni verilmelidir. Türkiye'de işgal kuvvetleri işini İtalyanlar Paris'e dönmeden çözmeliyiz. Mümkünse bugün öğleden sonra, İtalyanlarla birlikte bu iş görüşülecek olursa, onlar, daha evvel davranacaklardır”¹¹⁹.

6 Mayıs'ta da: Türkiye'deki Rumları korumak için, Venizelos'a İzmir'e 2-3 tümen çıkarmak izni verilmesi tavsiyesinde bulundu¹²⁰.

Böylece, İtalyan heyetinin konferansa dönmesini beklemeden, 6 Mayıs tarihli oturumda büyük bir gizlilik içinde yaptıkları toplantıda Yunanlıların İzmir'e asker çıkarması kararı verilmişti¹²¹.

¹¹⁸ Tansel, s. 171-172.

¹¹⁹ Sarıhan, s. 227-228.

¹²⁰ Aynı yer.

¹²¹ Berber, s. 118; Mücteba İlgürel, **Milli Mücadele'de Balıkesir Kongreleri**, Atatürk Kültür, Dil Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, İstanbul, 1999, s. 24.

1.2.4. Konferans Süresince İzmir'in Yunanlılarca İşgal Edilmesine Karşı Koyma Çabaları ve İşgale Kadar Gelişen Olaylar

İzmirliiler, şehirlerinin Yunanlılara verileceğini duyunca kendilerince hazırlığa girişmişlerdi. Bu örgütlenmede Nurettin Paşa büyük önem arz etmekteydi. Çünkü Birinci Dünya Savaşı'nın son zamanlarında, Akdeniz'den yapılma ihtimali olan düşman saldırısına karşı Batı Anadolu'yu savunacak ordunun başına getirilen bu komutan, Mondros Mütarekesi'nden az bir zaman önce karargâhını, Aydın'dan İzmir'e taşımıştı. Daha sonra İzmir Valiliğine de tayin edilecek olan bu paşa milli bir teşkilatın kurulmasını gerekli görmüş ve 1918 Kasım başından itibaren İzmir'de "Müdafaa-i Milliye, Türk ocağı, Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti, İstihlas-ı Vatan Cemiyeti" gibi örgütlerin kurulmasına yardım etmişti. Ancak günler geçtikçe haberler kötüleşti ve İzmir'de çıkan "*Anadolu*" gazetesi, 23 Ocak 1919 tarihli nüshasında İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceğini yazmıştı¹²².

İzmir'de bu gelişmeler olurken, 18 Ocak 1919'da toplanan Paris Barış Konferansı'nda bölgenin geleceği ile ilgili görüşmeler yapıyordu. Konferansın kararlarında Amerika, İngiltere, Fransa, Japonya ve İtalya baskın görünmekle birlikte, esas itibariyle Fransa ve İngiltere'nin kararları etkili oluyordu. Barış Konferansı'nda, özellikle Lloyd George İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesine destek verecekti. Bu gergin ortamda Nurettin Paşa İzmir'deki parti, dernek ve tüccar grupların delegelerinden oluşan bir müzakere heyeti kurmuş ve İMHOC'nin çalışmalarını desteklemişti. Cemiyet'in sesini ülke içinde ve dışında duyurabilmek amacıyla Vali Nurettin Paşa'nın katılımıyla İzmir, Aydın, Denizli,

¹²² Tansel, s. 175-176.

Muğla, Manisa ve Balıkesir illerinde temsil edecek delegelerden oluşacak bir kongrenin İzmir’de toplanabilmesi için hazırlıklara başlanmıştı¹²³.

İMHOÇ’nin, Sadrazam Tevfik Paşa ile varılan bir anlaşma üzerine, Yunan işgalini önleyici çalışmalarda bulunmak üzere İstanbul’a yolladığı kurul, 3 Mart 1919’da Tevfik Paşa istifa edip yerine ertesi gün Damat Ferit Paşa tayin edilince ne yaptığını bilemez olmuştu¹²⁴. Kararsızlık ve umutsuzluk içinde çırpınırken İtalyan Olağanüstü Komiseri Kont Sforza, yardımlarına yetişti. Heyetin dış temaslarla görevli üyesi Moralızade Nail Bey, Kont Sforza ile yaptığı görüşmeden sonra, ondan her yönden destekleneceklerine dair söz almıştı. Kont Sforza’nın heyete yaptığı yardım, Paris Barış Konferansı’nda partiyi kaybetmelerinden ileri geliyordu. Aydın Vilayeti’nin geleceği hemen hemen belli olmuştu. İzmir’i Yunanistan’a kaptıran İtalya, şimdi Türkiye’ye yardım ederek bunu önlemeye çalışıyordu¹²⁵.

İMHOÇ’nin esas faaliyetleri, Paris Barış Konferansını etkilemeye yönelik olmuştu¹²⁶. İMHOÇ, Avrupa Devletleri’ni, Türk’ün hukukunu tanımaya çağıran bir bildirgeyi, telsizle Paris Barış Konferansı’na iletmiş, sürekli olarak İtilaf devletleri ile ilişki içinde bulunarak, onlara Batı Anadolu’nun Türklerde kalması zorunluluğunu anlatmaya çalışmıştı¹²⁷. Ancak gelişen olaylarla birlikte cemiyetin toplantılarında yapılan tartışmalar sonunda Türk Ocağı’nın yardımıyla 13 Mart 1919’da İzmir’de bir miting yapılmasına karar verilmişti¹²⁸.

¹²³ Çapa, “İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı...”, s. 553.

¹²⁴ Umar, s. 91.

¹²⁵ Taçalan, s. 187-188.

¹²⁶ İlhan Tekeli-Selim İlkin, s.64.

¹²⁷ Albayrak, s. 44.

¹²⁸ TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu ile Türkiye Bankalar Birliği, **Ulusal ve Yerel Kongreler ve Kongre Kentleri Bibliyografyası**, Ankara,1993, C. 3, s. 25. Mitingde alınan kararlar şunlardır:

“1. Ege Bölgesi Türkleri nüfus, emlak ve arazi itibariyle kahir bir ekseriyet teşkil ettiklerinden Wilson Prensipleri’nin on ikinci maddesine göre, buraları ecnebi hakimiyeti altına konulamaz.

Bu mitinglerden sonra Nail Moralı, Barış Konferansı'nı etkilemek üzere İstanbul'da girişimlerde bulunmaya gitmişti. Diğer yandan cemiyet, Ege'yi kapsayacak bir kongre yapmaya karar vermişti. 17 Mart 1919 günü İMHOC'nin Büyük Kongresi¹²⁹, Milli Kütüphanenin sinemasında toplandı. Kongreye 27 Belediye Reisi, 37 müftü olmak üzere 165 delege katılmıştı¹³⁰.

Kongrenin kâtipliğini yapmış olan Cami Bey, Wilson Prensiplerini açıklamış; bu prensiplere bağlılık gösterildiği takdirde İzmir'in işgal edilemeyeceği savunmuş. Buna rağmen İzmir işgal edilirse Türk milletinin bunu kabul etmemek için her yola başvuracağını belirttikten sonra; bir işgal ihtimalini İtilaf devleti katında hemen protesto edilmesini ve bir Redd-i İlhak Cemiyetinin kurulmasını teklif edilmiş ve bu teklif kabul olunmuştu¹³¹.

Büyük Kongre çalışmalarını 19 Mart 1919'da tamamladı. Aynı gün kongrede alınan kararlar, İstanbul'da bulunan İtilaf devletleri temsilcilerine telgraf çekilmişti¹³².

2. Buralardan Türk hâkimiyetinin kaldırılması Akvam Cemiyeti'ni teşkil eden necip ve adil büyük devletlerin siyasetlerinden beklenilmemektedir.

3. İlerde, insani mefkûrelerle cihazlandırılacak medeni bir heyet meydana getirmek için Türkler memleketlerinde kendi hâkimiyetlerinden başkasının hükümran olmasına tahammül edemezler." Bkz. Bayar, C.5, s. 1629.

¹²⁹ Bülent Tanör, **Türkiye'de Kongre İktidarları (1918-1920)**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 98; Bülent Tanör, "Milli Mücadele'de Kongreler", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. IV, İstanbul, 1985, s.1138.

¹³⁰ İlhan Tekeli-Selim İlkin, s. 65.

¹³¹ Tansel, s.177.

¹³² "Kongrede alınan kararlar şunlardır:

1. Türk Milleti galip Devletlerin takip ettikleri politikanın, kendilerini imhaya matuf olmadığına kani olmak ister ve bunun teminini arzu eder.

2. Doğu'da mühim bir unsur olan Türk halkının maddi ve moral kalkınması, onun toprak ve milli istiklaline ve XV. yüzyıldan beri, Türk Milleti'nin kültürel merkezi olan Başkenti'nin muhafazası ile kabildir.

3. Aydın Vilayeti, Karesi ve Menteşe Sancakları'nda %85'i çoğunluğu teşkil eden Türkler, mülk ve servet bakımından da %85 i temsil etmektedir. Bu itibarla, bölgede yapılacak olan bir değişiklik veya zorlama, Milli gayreti dumura uğratacağı gibi, Türk Milleti'ni ekonomik bakımdan müstevlilerin esaretine sürükleyecek ve unsurlar arasında da devamlı çarpışmalara yol açmaktadır.

4. Büyük Devletler'in adaletine güvenen Türk Milleti, kendini felakete sürükleyen tehlike karşısında, metanetini muhafaza ederek, tabii haklarını kendi kendine korumasına meydan verilmeyeceğini ve yukarda arz edilen nokta-i nazarların Sulh Konferansı'na ıblağına tavassutlarını istirham eder." Bkz. Nail Moralı, **Mütarekede İzmir Olayları**, TTK, Ankara, 1973, s. 81-83.

Diğer yandan, toplanan kongrede Nail Bey ve Cami Bey, Cemiyetin Paris Barış Konferansına temsilciler göndermesi yolunda Kont Sforza'nın kendilerine yaptığı teklifi Cemiyet yöneticilerine anlatmışlardı. Teklif sevinçle kabul edildi. Ancak Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın İzmir'deki ileri gelenlerinden Müsavat gazetesi sahibi, Sadık Bey, Paris'e gidecek heyet içinde kendisinin de olmasına diretince bu iş suya düştü. Çünkü Cemiyet yöneticileri Hürriyet ve İtilaf'çılara güven beslemiyorlardı. Ayrıca Sadık Bey böyle bir konferansta görevlendirilecek temsilcinin yetenekleri hayati önem taşıdığı halde o yeteneklerin sahibi olmayan, konferansta konuşmasına imkân verecek bir yabancı dil dahi bilmeyen birisiydi. Temsilci konusundaki anlaşma çözülemeyince Cemiyet Barış Konferansı'na temsilci gönderemedi¹³³.

Diğer tarafta Barış Konferansına baktığımızda Konferans Yunan politikasına müsait görünmekte devam ediyordu. Venizelos'un Paris'te siyasi gayretleri tam bir başarı ile neticelendirmesi için Türkiye'deki ajanlar hummalı faaliyetler içindeydiler.

Nurettin Paşa'yı İzmir'den uzaklaştırmak, aynı zamanda İtilaf devletleri üzerinde etki yaratmak maksadıyla siyasi bir tertip uydurulmuştu¹³⁴.

Nurettin Paşa 1919 senesi Mart ayı başlarında Aydın'da katliam yapılması için güya emir vermişti. Verilen bu emirlerden ikisi Slav asıllı Kolenoviç adlı birinin eline geçmiş, o da bu emri İzmir'deki Yunan deniz albayı İlia Mavrudi'ye vermişti. Mavrudi, içinde:

“Yalnız namussuz Rumlar için ölüm vardır. İlk işaret üzerine oradakileri imha ediniz. İntikam zamanı geldi. İleri evlatlarım. Vazifenize müdrük olunuz. Her bir nefer 4-5 Rum öldürmelidir”

¹³³ Umar, s. 92-93; Taçalan, s. 192.

¹³⁴ Bayar, C.5, s. 1635.

şeklinde cümleler yer alan, değil bir Türk paşasının, bir delinin bile yazacağı şüpheli olan bu emirleri Paris Barış Konferansı'ndaki Venizelos'a göndermişti¹³⁵.

Nitekim böyle bir kumpasla Nurettin Paşa 13 Mart 1919 tarihinde görevden alınmıştı. Paşa'nın görevden uzaklaştırılmasında İzmir Metropolit'i Hrisostomos'un rolü büyük olmuştu. Çünkü I. Dünya Savaşı'nda İzmir'den uzaklaştırılan bu Metropolit, 2 Ocak 1919'da İzmir'e dönerek bu çevrede bulunan yerli Rumların, bir Yunan işgali için, hazırlanmasında eskisinden daha fazla icraat göstermeye başlamıştı. Metropolit, Nurettin Paşa, İzmir vali vekili ve kolordu komutanı kaldığı sürece amaca erişilemeyeceğini biliyordu. Bu sebeple İtilaf devletlerinin İstanbul temsilcilerine başvurarak Nurettin Paşa'nın görevden uzaklaştırılması hususunda girişimde bulunmuştu¹³⁶.

Görevden alınan Nurettin Paşa Kolordu sıfatını sürdüreceğini sanıyordu. Oysa yeni vali Ahmet İzzet Bey, daha İstanbul'dan ayrılmadan önce Dâhiliye Nazırlığına yazı göndermiş¹³⁷ ve böylelikle İstanbul'a çağrılan Nurettin Paşa'dan sonra 17. Kolordu Kumandanlığına, Ali Nadir Paşa getirilmişti¹³⁸.

Böylece Kambur İzzet gibi menfaatçi birini vali yaparak ve haksız kazanılmış bir rütbesinden başka Türk'ün asil mert ordusuyla bir alakası kabili tasavvur olmayan

¹³⁵ Erdeha, s. 384-385.

¹³⁶ Tansel, s. 179.

¹³⁷ Erdeha, s. 385-386.

“Devlütü Efendim Hazretleri,

Aydın eski Valisi ve Kumandanı Nurettin Paşa'nın vелеç birkaç gün için olsun vekaletten vilayet makamında ve kumandanlıkta kalması pek özel nedenlerle kesinlikle uygun olmadığından ve acizlerini ise gitmek üzere bulunduğundan valilik vekaletini Defterdara ve kumandanlığı da Harbiye Nazırı Paşa Hazretlerinin getireceği kişiye bırakarak İzmir'den ayrılmasının sağlanmasını...

*17 Mart 1919
Ahmet İzzet”*

¹³⁸ Bayar, C.5, s. 1643.

masnunu da kumandan olarak göndererek adeta İzmir’i eli kolu bağlı mazlum bir kurbanlık koyun gibi Yunanlılara hediye etmek istemişlerdi¹³⁹.

Bununla beraber durum, gün geçtikçe Osmanlılar aleyhine bir hal aldı ve Yunanlılar İzmir’i kendi şehirlerinden biri olarak görmeye başlamışlardı. Bundan dolaydır ki 12 Nisan’da Venizelos kimseye sormadan sadece Clemenceau’ya mektup yazarak, İzmir civarında Rum kırımını olduğunu iddia etmiş ve aynı gün Averof zırhlısı İzmir’e gelmişti¹⁴⁰.

Averof’tan çıkan 18 kişilik bir müfreze Kordon’da devriye gezmeye başlamıştı. Nurettin Paşa gitmiş, fakat onun yerine 17. Kolordu Kumandanlığına atanan Ali Nadir Paşa henüz gelmemişti. Vekâleten kolordunun başında bulunan Albay Süleyman Fethi Bey, 8. Mızraklı Süvari Alayından bir müfreze ile Yunan devriyesini Averof’a dönmek zorunda bırakmıştı¹⁴¹.

Diğer tarafta Konferansa baktığımızda 21 Nisan tarihli Üçler Şurası toplantısında Clemenceau Türkiye’yi mandaterlikle bölen ve yeni bir şemayı içine alan bir harita ortaya çıkarmış; bu haritada İtalya’ya İzmir bölgesindeki Yunan mandasından başka muazzam bir parçanın mandaterliği sağlanıyordu. Başkan Wilson:

“İtalyanların tecrübeleri yoktur ve bu topraklar üzerinde Yunanlılar gibi etnolojik bir hakka da malik değildir. Yunanlıların durumuna gelince biz yalnız onların kendi memleketlerinde refah içinde olmalarını arzu etmekteyiz”

demişti¹⁴².

¹³⁹ “15 Mayıs”, **Anadolu**, 15 Mayıs 1930.

¹⁴⁰ Akşin, s. 263-264.

¹⁴¹ Taçalan, s. 210.

¹⁴² Jaeschke, s. 70.

Aynı şekilde Lloyd George'un da Yunanlıları desteklemesi ve konferans sırasında Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'nin alınan kararlarda İtalyanları destek vermemesi, ardından kendilerine haksızlık edildiğini belirten İtalyan Başbakanı Orlando'nun yapılanlara karşı çıkarak 23 Nisan 1919 günü Barış Konseyini terk etmesine sebep olmuştu¹⁴³.

İzmir'i alamayacaklarını anladıklarında İtalyanlar en azından İzmir'e başka bir devletinde sahip olmaması için girişimlerde bulunmuştu. 11 Mayıs 1919'da akşam geç vakit İzmir limanına, İtalyanların Guiseppo Ferri adlı bir muhbiri girmişti. Bu muhripten gizlice karaya çıkan Cami, Ahmet Dino ve Moralı Halit Beyler, İzmir Belediye Reisi ile görüşerek, şehrin Yunanlılar tarafından işgal edilmemesi için bir beyanname yayınlarak İzmir'in İtalyan mandasına bırakılmasını teklif etmişlerdi. Bu uyarma ve istek üzerine Belediye başkan vekili Osman Nuri Bey, şehrin ileri gelenlerini bir toplantıya davet etmişti. Bu toplantıda, İtalyan muhripleriyle gelenler konuştular ve tekliflerini tekrarladılar ise de onların teklifleri reddedilmişti¹⁴⁴.

23 Nisan'da Konferansı terk eden İtalyanlar, 12 Mayıs'ta yeniden görüşmelere katılmışlardı. Sabahki oturumda Clemenceau, İtalya Başbakanı Orlando'ya, daha önceki oturumlarda aldıkları kararı açıklamıştı. İşgalin Yunan halkını katliamdan korumak için yapılacağını bildirmişti. Orlando, öğleden sonraki oturumda, işgal kararını onayladıklarını söylemişti. Artık iş eyleme geçmeye kalıyordu¹⁴⁵.

¹⁴³ Artuç, s. 60.

¹⁴⁴ Tansel, s. 184-185.

¹⁴⁵ Taçalan, s. 214; Sarıhan, s. 231.

1.3. İZMİR BASININDA İZMİR'İN İŞGALİ VE BASINA DAİR DEĞERLENDİRMELER

1.3.1. İzmir'in İşgali

İzmir'in işgalinde ve sonrasında dikkati özellikle Ahenk, Anadolu, Halkın Sesi, Hizmet ve Sada-yı Hak gazeteleri çekmiş olup, bu gazetelerde ele alınan başlıca yazılarda dikkati çeken düşünce, fikir ve tasvirler kendini şu şekilde göstermiştir;

Sada-yı Hak gazetesinin 15 Mayıs 1926 tarihli nüshasında; İktidar hain ve melun olarak nitelendirildiği hain bir ser ayın; melun bir kabinenin mevki iktidarda bulunduğu; Türk'ün yüksek azim ve imanının olduğu zan edildiği bu kara günleri düşmanlar fırsat telakki ederek Türkiye'yi parçalamak sevdasına düştüğü ifade edilmiştir¹⁴⁶.

Anadolu gazetesi yazarlarından Hakkı Nezih Bey, 15 Mayıs 1925 tarihli nüshada; Paris'te müttefiklerce verilmiş olan bir karar üzerine Yunanlılar, İzmir'imizin işgaline memur edildiği ve kendi tabirlerince asılardan beri biriken intikamlarını alma niyetinde İzmir'imize çıkmaya hazırlandığını;

Umumi harbin acılarını galiplerine rağmen unutmamış olan müttefikler sevimli yurda Yunanlıları musallat etmekle zaferle mest olan ruhlarına yeni bir zevk kaynağı bulduklarına kani olduklarını; işgalcilerin kirli ayaklarıyla çiğnenmeden çok evvel İzmir'in asıl ve necip Türk evladı; ortaya çıkma ihtimali günden güne artan bu müthiş faciayı daha bidayetinde emsalsiz kahramanlıklarla tarihe, tarihin daima kadirşinas sahifelerine gömmeye hazırlandığını ve fakat hürriyetlerini, zulmün

¹⁴⁶ Sada-yı Hak, 15 Mayıs 1926.

adaletsizliğini hâkimiyetinde bulan vatansızların melun ve uyuşturucu hareketleriyle de ulvi ve kutsi rüyalarının ortaya çıkışını göremediklerini vurgulamıştır¹⁴⁷.

Anadolu gazetesinin 9 Eylül 1925 tarihli nüshasında; O vakitteki Fransız başvekili Clemenceau ile Lloyd Corc Yunan iddialarını hararetle müdafaa edildiği ve Müttefikler arasında verilen karar üzerine Venizelos Atina'ya şifreli telgraf göndererek işgalin bildirildiğine değinilmiştir¹⁴⁸.

Venizelos'un iki isteği vardı. İşgal yalnızca 12 saat önce Türklere haber verilmeliydi; İngiliz Yüksek komiseri Calthorpe da çıkarma sırasında bizzat İzmir'de bulunmalıydı. Bu gerekçelere sebep olarak Venizelos, kendisi Girit'li olduğu için Türkleri yakından tanıdığını, çıkartmadan 12 saat önce haber verilirse Türklerin direnme gösteremeyeceğini belirtmiş ve İzmir'e çıkarma harekâtının İngiliz Amirali Calthorpe tarafından yönetilmesini istemişti¹⁴⁹.

Anadolu gazetesinin 9 Eylül 1925 tarihli nüshasında; Yunan işgalinden evvel, Mondros mütarekesini tanzim eden kuva-yı müttefike amirali İngiliz Calthorpe mütarekenamenin yedinci maddesine gereğince İzmir ve çevresinin 14 Mayıs 335'de işgal edileceğini bir nota ile Kambur İzzet'e bildirildiği dile getirilmiştir¹⁵⁰.

¹⁴⁷ Hakkı Nezih, "15 Mayıs 1919", **Anadolu**, 15 Mayıs 1925.

¹⁴⁸ "Meşum işgal nasıl olmuştu?" **Anadolu**, 9 Eylül 1925.

¹⁴⁹ Gotthard Jaeschke, "İngiliz Belgelerinin Işığında Yunanlıların İzmir Çıkarması" *Bulleten*, XXII/128 (Ekim, 1968), 569; Bülent Çukurova, "15 Mayıs 1919 İzmir'de Yunan Mezalimi" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, III, 1984, s. 461.

¹⁵⁰ "Meşum işgal nasıl olmuştu?" **Anadolu**, 9 Eylül 1925; "Mütareke şartlarının 7. Maddesine tevkihan Düvel-i Müttefikâ'nın muvafakat ve kararıyla, İzmir'in Yunan kıtaları tarafından işgal kuvvetlerinin 15 Mayıs 1919 sabahı saat 8.00'den itibaren karaya ihraç olunacağını, (çıkarılacağını) ve bunu temin etmek için de, sabah saat 7.00'den itibaren iskelelerin Yunan deniz müfrezeleri tarafından işgal edileceğini ve her türlü, vekayi-i müessifeye mani olmak için ihraç iskeleleri civarında Pasaport ve Punta (Alsancak) Karakollarındaki müfrezelerden maada, bilumum kıtaların ve müesseselerin buldukları garnizonlarda toplu bir halde bulundurarak Yunan İşgal Kuvvetleri Kumandanı'nın vereceği emre intizar eylesini ve haric ile muharebeyi meneylemek üzere telgrafhanenin İngilizler tarafından işgal edilmek üzere olduğunu..." Bkz. Bayar, C.6, s. 1781; Rahmi Apak, **İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, TTK, Ankara, 1990, s. 3; İsmail Aka – Vehbi Günay – Cahit Telci, **Türk İstiklal Harbi Başında Milli Mücadele, Süvari Yüzbaşı Ahmed**, Akademi

İki gün önce İzmir'e gelip, durumu inceleyen ve raporlarını gereken yerlere ulaştıran Amerikan Amirali Bristol ise İzmir'den ayrılmıştı. İzmir'de kamuoyunu aydınlatıcı bilgiler veren Anadolu ve Duygu gazeteleri ise işgali gizlemek için Vali İzzet Bey tarafından kapatılmıştı¹⁵¹.

Hizmet gazetesi başyazarı Zeynel Besim 15 Mayıs 1927 ve 1928 tarihli nüshalarda; 14 Mayıs 335 günü akşamı dehşetli ve kederli bir haber ağızdan ağza dolaştığını, İtilaf devleri tarafından Yunanistan'a peşkeş çekilen İzmir bu sabah Yunanlılar tarafından işgal edileceğini, herkeste bir heyecan göze çarptığını;

Ayrıca taraf taraf içtimalar akdeden gençler arasında Yunanlıları İzmir'e çıkarmamak için icap ederse silahla mukabelede bulunmak lazım geldiği fikri ileri sürüldüğünü, İzmir valisi Kambur İzzet namında bir alçak, kumandanı da meskenet ve melanette hakikaten Ali Nadir Paşa olduğunu;

Vali ve kumandan vatanın on iki saat sonra uğrayacağı azim felaketi miskin bir tevekkül ile karşılamak kararını verdiğini, bir gün evvel vali Kambur İzzet'le kumandan Nadir denilen Türk milletinde hakikaten nadir ve hatta ender herif bütün kudretleriyle milli bir mukavemet yapılmaması esbabının tamamlamaya çalıştıklarını, işin hakikatini aramak lazım gelirse İzmir işgal edilmediğini, fakat bu iki uğursuz herif tarafından işgal ettirildiğini;

Kitabevi, İzmir, 1993, s. 5; Mehmet Karayaman, "İzmir Valisi İzzet Bey'in Kaleminden İzmir'in İşgali", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi*, VI/15 , (2007/Güz), s. 9.

¹⁵¹ Coşkun, s. 129; Sarıhan, 231-232.

Bununla birlikte Vali ve kumandan bu derece melun ve vatan haini olmasalardı buraya Yunan sürüleri şöyle dursun, bizzat İtilaf devletleri kuvvetleri dahi zor ayak basacağını vurgulamıştır¹⁵².

Yine Zeynel Besim Bey, 14 Mayıs 1926, 15 Mayıs 1927 ve 1928 tarihli nüshalarında; İzmir'in başında bir bela olan Vali Kambur İzzet, Türk gençliğinin kalpten gelen bu arzularına rağmen bil-a kayd-ü şart itaati tavsiye ettiğini İzmir gibi öz Türk tarafını Yunanlılara teslim edecek olan Kumandan Ali Nadir Paşa silaha karşı durma tekliflerini hayvani bir inat ve ısrarla mütemadiyen reddettiğini; çünkü bu iki vatansız bu iki namus ve hayâ düşkünü için vatan ve Türklerin mefhumu namı altında tanınmış mukaddes bir şey olmayıp onlar için “yaşayan Türklük” demekle “zito Venizelos” demek arasında zerre kadar bir fark görülmediğini ifade etmiştir¹⁵³.

Ahenk gazetesi yazarı Mehmet Şevki Bey, 15 Mayıs 1925 ve 1927 tarihli nüshalarda şu sözleri dile getirmiştir:

“İzmir’de Rum, Ermeni ve Türk olmayan anasırlar var olduğunu, bunların hepsi birden bizi hor görüp Yunan askerlerini selamlamaya, karşılamaya hazırlanıyorlardı. On dört Mayıs’ta, Rumlar, Yunanlılar kuduruyor, papazlar kiliselerde haykırıyorlar. Onlarca, on beş Mayıs’ta Yunan askeri gelecek İzmir’i işgal edecekti. Bu karar kendilerine bildirilmişti. Onlar hazırlanıyorlardı. Türkleri soymak, Türkleri vatanlarından kovmak için hazırlanıyorlardı. Bıçaklarını bileyip tabancalarını dolduruyorlardı. Bunlar bütün Türklerin gözleri önünde yapılıyordu. Planlarını hazırlamışlardı. O zamanki hükümet Türkleri aldatmıştı. İşgal olmayacak, yalnız bir müfreze Yunan askeri Yenikale’ye çıkacak denmişti. Biçare bizler, vatan, namus, servet, hürriyet vesairemize tecavüz olunan bu husumetin inkılâp edeceğini düşünüyor, vatan, namus, servet, hürriyet vesairemizi muhafaza ve müdafaa için acilen tertibat almaya sevk ediyordu. On dört Mayıs sabahından on beş Mayıs sabahına kadar, ağlayarak çabalamıştı. Ancak önümüzde vesaitle engeller vardı. Bizse vesaitten mahrumduk. Akıbeti intizar eden anaların gözleri, dolup boşanıyor, gençler, ihtiyarlar şuraya buraya gelip gidiyorlar. Yunan gibi bir düşmanı behemehal vatana sokmamanın çarelerini arıyorlardı. Fakat hiçbir şey

¹⁵² Zeynel Besim, “İzmir İşgal Edilirken”, **Hizmet**, 15 Mayıs 1927; **Hizmet**, 15 Mayıs 1928.

¹⁵³ Zeynel Besim, “İzmir Şehri Yunanlılar Tarafından Nasıl İşgal ve Esir Edilmişti?”, **Hizmet**, 14 Mayıs 1926; Zeynel Besim, “İzmir İşgal Edilirken”, **Hizmet**, 15 Mayıs 1927; **Hizmet**, 15 Mayıs 1928.

yapılamıyordu. Çünkü başta sefil bir hükümet vardı. Halk işgalle savaşıyordu. Vesaiti halktan esirgiyordu”

diyerek, İzmir halkının hassas durumu hakkında ayrıntılı bilgi vermiştir¹⁵⁴.

Hizmet gazetesinin 15 Mayıs 1928 tarihli nüshasında; halk ve gençler, hükümeti ve orduyu temsil eden vilayetle kumandanlık koridorlarında mutlaka bir şey yapılmasını isterlerken Amiral Calthorphe, Vali Kambur İzzet’e düvel-i mü’telife tarafından hazırlanan idam kararını tebliğ edildiği söyleniyordu¹⁵⁵.

Ahenk gazetesinin 15 Mayıs 1927 ve Hizmet gazetelerinin 14 Mayıs 1926, 15 Mayıs 1927 ve 1928 tarihli nüshaları; Vali ve kumandanın alçaklık ve becerisizlikle Yunan’a İzmir gibi muazzaz bir şehrimizi teslim edeceklerini anlayan ve bunlarla hiçbir iş yapılamayacağına kani olan İzmir’in temiz ve lekesiz zümresi Sultani mektebinde toplanıp yarın gelecek olan düşmana karşı durmak için yemin ederek aralarında Redd-i İlhak Heyeti namıyla heyet teşkil ettiği üzerinde durmaktadır¹⁵⁶.

Damat Ferit melununun İzmir temsilcisi evvela bir valinin sürekli tensiplerine rağmen 14 -15 Mayıs gecesini minarelerden yükselen salat sesleri Bahri Baba’daki Yahudi Maşatlığına toplanan gençliğin feryatları emr-i vaki haline gelen büyük felaket İzmir halkına tebliğ ediliyordu¹⁵⁷. Orada muazzam bir içtima yapıldı. İzmir’in

¹⁵⁴ Mehmet Şevki, “15 Mayıs”, **Ahenk**, 15 Mayıs 1925; **Ahenk**, 15 Mayıs 1927.

¹⁵⁵ **Hizmet**, 15 Mayıs 1928.

¹⁵⁶ Zeynel Besim, “İzmir Şehri Yunanlılar Tarafından Nasıl İşgal ve Esir Edilmişti?”, **Hizmet**, 14 Mayıs 1926; Zeynel Besim, “İzmir İşgal Edilirken”, **Hizmet**, 15 Mayıs 1927; **Hizmet**, 15 Mayıs 1928; **Ahenk**, 15 Mayıs 1927.

¹⁵⁷ **Sada-yı Hak**, 15 Mayıs 1926; Yücel Özkaya, “İzmir’in İşgalinin Anadolu’daki Tepkileri” **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, I-II/1 (Mayıs, 1988), s. 65; Zeki Arıkan, “Köylü Gazetesi ve İşgal” **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, I-II/2 (Kasım, 1988), s. 190.

İzmir Redd-i İlhak Cemiyeti’nin mitingine davetiyesinde şunlar yazılı idi:

"EY BEDBAHT TÜRK!...

Wilson prensipleri unvan-ı insaniyetkârânesi altında senin hakkın gasb ve namusun hetk ediliyor (elden gidiyor). Buralarda Rum’un çok olduğu ve Türkler’in Yunan ilhakını memnuniyetle kabul edeceği söylendi. Ve bunun neticesi olarak güzel memleketin Yunana verildi. Şimdi Sana Soruyoruz?...Rum senden daha mı çoktur?...Yunan hakimiyetini kabule taraftar mısın? Artık kendini göster... Tekmil kardeşlerin maşatlıktadır. Oraya yüzbinlerle toplan. Ve kahir ekseriyetini orada bütün dünyaya göster. İlân ve ispat et... Burada zengin, fakir, âlim, cahil yok; fakat Yunan hakimiyetini istemeyen bir kitle-i kahire vardır. Bu sana düşen en büyük vazifedir. Geri kalma! Hüsran ve nekbet fayda vermez! Binlerle, yüzbinlerle maşatlığa koş. Ve Hey’et-i Milliyenin emrine itaat et!

işgali protesto edildi. Fakat hepsi beyhude idi, İzmir'in işgali kararı verilmişti. Buna ancak silahla karşı durulabilirdi.

Hakkı Nezihî Bey, Anadolu gazetesinin 15 Mayıs 1925 tarihli nüshasında; Anadolu'daki Yunan harekâtını kayıt ve tespit eylemiş olan Rodas hatıratında durumu şöyle özetliyordu:

“Kolaylıkla anlaşılabilir ki Türk zabitan mehafili arasında mukavemet fikri hâkim bulunuyordu. Nihayet askerinin erkân-ı harbiye reisi de bu fikre iltihak etmiş idi. Bu suretle İzmir kâfirlere hasbelkader teslim edilmiş addolunmamak; dedikleri gibi, bir namus ve şeref mücadelesine atılmak üzere mukavemetin ilk nüveleri atlıyordu.”

“Bila teehhür kışlada toplanan askerlere hitaben zabıtlar din ve vatanın uğradığı tehlike ve muhatarat ile güzel İzmir'in Türk İmparatorluğundan nez'ine dair olan mukarrerat hakkında nutuklar irat etmişlerdi.

Türk mahalleleri, mahya-yı iştial bir yanardağ manzarası irae ediyordu. Gece vakitleri Anadolu matbaasında müdafaa-i milliye heyeti namına ahaliye hitaben Türkçe tab'edilen beyannamelerde milleti sevenlerin Bahri Baba'da toplanmaları tavsiye ediliyordu. Mahall-i mezkurda ateşler yakılmış ve orada toplananlar, şenliklerle mitingler yaptıkları gibi davul çalmaya da başlamışlardı...”¹⁵⁸

Hizmet gazetesinin 15 Mayıs 1926, 1927 ve 1928 tarihli nüshalarında; bir kısım zabitanı ihtiyat zabitanı, askerler ve halk iç bölgelere çekilmeye başladığını, diğer bir kısım da birkaç saat sonra başlarına gelecek akıbeti beklemek üzere evlerine çekildiği belirtilmiştir¹⁵⁹.

Mehmet Şevki Bey, Ahenk gazetesinin 15 Mayıs 1925 ve 1927 tarihli nüshalarında; Üç yüz otuz beş senesi mayısının on beşinci günü İzmir'e Yunan askerleri ihraç olduğu, limanın bu ihraç ameliyatına nezaret eden müttefik devletler

İlhak-ı Red Hey'et-i Milliyesi” Bkz. Zekeriya Türkmen, “İzmir'in İşgali Olayı ve Yunanlıların XVII. Kolordu Mensuplarına Yönelik Gasp ve Yağmalama Hareketi”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 10, (Kayseri 2001), s. 125.

¹⁵⁸ Hakkı Nezihî, “15 Mayıs 1919”, **Anadolu**, 15 Mayıs 1925.

¹⁵⁹ **Hizmet**, 15 Mayıs 1926, **Hizmet**, 15 Mayıs 1927, **Hizmet**, 15 Mayıs 1928.

harp gemileriyle dolu olduğunu¹⁶⁰, bunun için de Rumlar, Ermeniler Kordon'a doluşup, nakliyelere doldurulan canavarlarını istikbale acele ettirdiklerini ifade etmiştir¹⁶¹.

Mehmet Şevki Bey, Ahenk gazetesinin 15 Mayıs 1927 tarihli nüshasında; bütün Türk olmayan unsurlar Türk'ten ayrılıp, her unsurun papazları, ileri gelenleri, haydutları, yol kesenleri, çeşitli vazifeler yüklendiği;

Papazlar Türk'ten intikam diye haykırırken keşişler, ileri gelenler, haydutlar, cümleten içi efsunlarla dolu nakliyelere gözlerini dikip, bir saat sonra başlayacak faciaların kahpe kahramanlıklarını alkışladığı;

Ayrıca Türk'ten gayri her ferдин elinde küçük büyük bir Yunan bayrağı olup, bunların Türklerle alay edenlerine bile tesadüf edildiği;

Hatta bunlar takım takım Yunan bayrakları sattığını ve tesadüf edenleri Türk'e "*cankurtaran bir tane alınız, lazım olur*" dendiği dikkat çekmektedir¹⁶².

Anadolu gazetesinin 15 Mayıs 1927, 1928 ve 1930 tarihli nüshalarında; Wilson'un yalancı prensiplerine aldanarak silahını terk eden Türk milleti Mondros'ta imzalanan mütareke ahitnamesinin henüz mürekkebi bile kurumadan en güzel şehrinin en fena bir düşman tarafından kahpece işgaline işte bugün şahit olduğu;

Umumi harpten mertçe görüşülerek kararlaştırılan bir mütareke ile çıkan Türk milleti silahını bir tarafa bırakarak barış müzakeresi için hazırlanırken kahpelerin bile

¹⁶⁰ Mehmet Şevki, "On beş Mayıs", **Ahenk**, 15 Mayıs 1927.

¹⁶¹ Mehmet Şevki, "15 Mayıs", **Ahenk**, 15 Mayıs 1925.

¹⁶² Mehmet Şevki, "On beş Mayıs", **Ahenk**, 15 Mayıs 1927.

nefretle karşılayacakları gayri birleşme ve namertçesine tecavüz ve istilalarla karşılaşmış olduğu;

Ayrıca Yunanlılar Türk'ü gafil avladığı ve dünyanın haritasını kendi keyif ve heveslerine göre çizebileceklerine inanan galipler veya daha doğrusu gafiller konferansının İzmir'i bol keseden Yunanlılara sunduğu daha birkaç gün evvel duyulduğu;

Fakat o kara günlerde yazık ki içimizde ve başımızda hainler olduğundan dolayı, onlar sanki düşmanla elbirliği, sözbirliği, emel birliği yapmışlar gibi bu şayiaların yalan olduğuna halkı inandırmak için ellerinden gelen her şeyi yaptığı;

Adeta eli kolu bağlı mazlum bir kurbanlık koyun gibi Yunanlılara hediye etmek istedikleri İzmir'e Kambur İzzet gibi bir menfaatçiyi vali yapıp, haksız kazanılmış bir rütbesinden başka Türk'ün asil mert ordusuyla bir alakası soyu tasavvur olunmayan sahtekar birini de buraya kumandan diye gönderdiği;

Onun için, sırf bu iki caniyane teşebbüs veyahut daha doğrusu haince hareketsizlikleri sayesinde ki, Yunanlılar tek bir damla kan bile dökmeden İzmir Rıhtımına yanaştığı üstünde durulmuştur¹⁶³.

Hizmet gazetesinin 15 Mayıs 1930 tarihli nüshasında; el ele veren Hrisostomos'la Venizelos ve el ele veren Avrupa melanetiyle Yunan barbarlığı İzmir'i bugün esir ettiği, İzmir'i bugün yaraladığı, İzmir'i bugün dizlerinin altına aldığından bahsetmiştir¹⁶⁴.

¹⁶³ **Anadolu**, "15 Mayıs", 15 Mayıs 1927; **Anadolu**, "15 Mayıs", 15 Mayıs 1928; **Anadolu**, "15 Mayıs", 15 Mayıs 1930.

¹⁶⁴ **Hizmet**, 15 Mayıs 1930.

Hrisostomos eline altından bir haç almış, papazları etrafında toplamış Kordon'da vapurlardan çıkacak haydutları takdise hazırlanmıştı. Yunan askerlerinin Anadolu'ya çıkışlarını “İsa'nın Dirilişi” olarak yorumlayan Rumlar¹⁶⁵ Ahenk gazetesinin 15 Mayıs 1924 tarihli nüshasında; kadın erkek çocuk bütün silahlanmışlar baştanbaşa Kordon'u doldurmuş olduğu, Hrisostomos'un haçı altında vapurlardan çıkacak haydutları takdis edip sonra bu haydutlarla beraber Türkleri kesmeye başlayacağı dile getirilmiştir¹⁶⁶.

Ahenk gazetesinin 15 Mayıs 1929 ve Sada-yı Hak gazetesinin 15 Mayıs 1924 tarihli nüshalarında; 15 Mayıs sabahı kordon üzerinde yüz bin aç kurt manzarası arz eden yabancıların tezahüratı arasında vapurlardan takım takım çıkan düşman efradının¹⁶⁷ Kordon üzerinden ahz-u mevki etmiş olan sefil ve nankörlerin alkış tufanları arasında karaya ayak bastığı, güzel İzmir'i kirlettiğinden bahsedilmiştir¹⁶⁸.

Ahenk gazetesinin 15 Mayıs 1924 tarihli nüshasında; Hrisostomos'un elinde tuttuğu haçın altında toplandılar, bağıştığına; bunların önlerinde frengili gibi fahişlerden mürekkep kılavuzlar ve her kılavuzun elinde bir satır ya bir tabanca olduğuna; frengiden dişleri dökülmüş, ağızlarının dışında sarkan irin pıhtısı halinde dudakları Yunan marşının nağmelerini tekrar için açılıp kapandığına dikkat çekilmiştir¹⁶⁹.

¹⁶⁵ Kemal Arı, “Yunan İşgalinden Sonra İzmir’de “Emval-i Metruke” ve “Fuzuli İşgal” Sorunu”, *Atatürk Araştırma Dergisi*, S. 15, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1989, s.691.

¹⁶⁶ **Ahenk**, 15 Mayıs 1924.

¹⁶⁷ “On Beş Mayıs”, **Ahenk**, 15 Mayıs 1929.

¹⁶⁸ **Sada-yı Hak**, 15 Mayıs 1924.

¹⁶⁹ **Ahenk**, 15 Mayıs 1924.

Ahenk gazetesinin 15 Mayıs 1927 tarihli nüshasında; Papazlar Yunan askerlerini takdis ettiği¹⁷⁰; Zeynel Besim'in Hizmet gazetesinin 14 Mayıs 1926 ve 15 Mayıs 1927 tarihli nüshalarında; yerli Rumlar kudurduğu, başlarında papazları olduğu halde derhal Yunan askerlerine iltihak edip masum halka saldırmaya başladığı ifade edilmiştir¹⁷¹.

Ahenk gazetesinin 15 Mayıs 1927 tarihli nüshasında; Akabinde şehrin muhtelif yerlerinden, muhtelif müfrezeler ihraç olunduğu ve ihracı müteakip Frenk mahallesini taraflarında ve mahallelerde oturan Türkleri feci bir surette şehit etmeye başladığı; bombaların, silahların patladığı ve düşmanların surları işlediği;

Ötede vatanın sinesine ayak basan haydut kabilelerin, Rumların, Ermenilerin vahşiyane hareketleri arasında kol kol kışlaya doğru yürümeye başladığı belirtilmiştir¹⁷². Hizmet gazetesinin 15 Mayıs 1928 tarihli nüshasında; Kordonda yayılan efsunlar yerli Rumların delalet ve aracılıkla masum ve müdafaasız halka saldırmaya başladığı ve namussuzca başlayan bu taarruz derhal etrafa sirayet ettiği;

Kordon'da, Alsancak'ta, Kemeraltı'nda düvel-i i'tilafiyeye nam ve hesabına Yunan dalavereleri süngüleyecek Türk aradığı üzerinde durulmuştur¹⁷³.

Anadolu gazetesinin 15 Mayıs 1927 tarihli nüshasında; Irklarının ve asaletlerinin icabı olarak¹⁷⁴ Yunan efsunları İzmir Kordon'unu görür görmez masum

¹⁷⁰ "On Beş Mayıs", **Ahenk**, 15 Mayıs 1927.

¹⁷¹ Zeynel Besim, "İzmir Şehri Yunanlılar Tarafından Nasıl İşgal ve Esir Edilmişti?", **Hizmet**, 14 Mayıs 1926; Zeynel Besim, "İzmir İşgal Edilirken", **Hizmet**, 15 Mayıs 1927.

¹⁷² "On Beş Mayıs", **Ahenk**, 15 Mayıs 1927.

¹⁷³ **Hizmet**, 15 Mayıs 1928.

¹⁷⁴ İzmir'in işgali için Venizelos'un tavzif ettiği Yunan fırkasına tebliğ ettiği bir emirde şöyle yazıyordu: İzmir'i işgale gidiyorsunuz. Orada asalet ve soyluluk arakiyenizi göstermeyi unutmayınız! Filvaki Yunan İzmir'e ayak basar basmaz yağmakarlığa koyuldular, ırz ve namusa sataştılar. O vakit İzmir'de Fransa'nın konsolu olan (Osman Laporte) ile bu mesail hakkında konuşan ve halen tahririyemiz arasında bulunan bir arkadaş konsol

Türk'ün kanını akıtmaya, Türk'ün malını yağma etmeye ve ırz ve namusa tecavüze başladığına¹⁷⁵;

Mehmet Şevki Bey, Ahenk gazetesinin 15 Mayıs 1925 tarihli nüshasında; Kışla önü Kemeraltı Basmahane civarı dolu olduğuna; Kışla önünde tezahüratla geçen bir haydut kafilesi tramvay caddesine doğru döndüğüne; bu kafileyi takip eden ikinci bir haydut kafilesi de kışla önüne geldiğine;

Bu esnada bir silah patladığına; tertip olunmuş bir yağma ve katil planı takip eden Yunan haydutları güpegündüz, kendilerini buraya gönderen gafillerin gözleri önünde katliama, yağmaya başladığına değinmiştir¹⁷⁶.

Anadolu gazetesinin 15 Mayıs 1928, 1930 ve Sada-yı Hak gazetesinin 15 Mayıs 1924 tarihli nüshalarında; İzmir sokakları al kanlara boyandığı, bunların içerisinde ilk mukavemeti ile millete doğru yolu işaret eden ve gösteren memleketin en kıymetli evlatlarından Erkan-ı harp reisi büyük şehit Fethi Bey'de bulunduğu dikkat çekiliyordu¹⁷⁷.

Hizmet gazetesinin 15 Mayıs 1928 tarihli nüshasında; Uyuşuk ve beceriksiz kumandanın teminat vererek silah istimal etmesi mallarını bıraktığı bir kısım askerimiz kışlada bulunduğu;

Bütün asker muhterem şehit Fethi Bey Efendinin üzerine yürüdüler zan ettiği Nadir Paşa gibi bu koca Türk de kendilerine hoş geldiniz dediği;

cenaplarına: “ Reislerinin emirlerine imtisalen asaletlerini izhar ve teyit için böyle yaptılar!” demişti. Bkz. **Anadolu**, 15 Mayıs 1927.

¹⁷⁵ Aynı yer.

¹⁷⁶ Mehmet Şevki, “15 Mayıs”, **Ahenk**, 15 Mayıs 1925.

¹⁷⁷ **Anadolu**, 15 Mayıs 1928; “15 Mayıs” **Anadolu**, 15 Mayıs 1928; “15 Mayıs” **Anadolu**, 15 Mayıs 1930; **Sada-yı Hak**, 15 Mayıs 1924.

Mert ve cesur miralay Türklere has bir celadette kaşlarını çatıp Kambur İzzet ve Nadir Paşa gibi yaşasın Venizelos demediği için kahpe bir Yunan süngüsü kahpece kalbine saplanıp mukaddes şehit “*yaşasın Türklük*” diyerek son nefesini verdiği ifade edilmiştir¹⁷⁸.

Mehmet Şevki Bey, Ahenk gazetesinin 15 Mayıs 1925 tarihli nüshasında; Park, Kemeraltı, hapishane civarı şehitlerle dolduğunu belirtmiştir¹⁷⁹. Zeynel Besim Bey, Hizmet gazetesinin 14 Mayıs 1926 ve 15 Mayıs 1927 tarihli nüshalarında; Memleketin alt üst olduğuna; Askeri Kırathanesinden başlayan yağmanın, sürekli etrafa yayıldığına; Şifa Eczanesi’nin camlarının kırılıp içindekilerin tamamen yağma edildiği ve bundan sonra sıra ile Kemeraltı’ndaki bütün kurumların yağmaya maruz kaldığına dikkat çekmiştir¹⁸⁰.

Ahenk gazetesinin 15 Mayıs 1924, 1927 ve 1928 ve yine Mehmet Şevki Beyin, Ahenk gazetesinin 15 Mayıs 1929 tarihli nüshalarında; O gün rast geldikleri Türklerin toplandığına; Kordon’a sürüyerek götürüldüğüne; birbirlerine bağlanarak denize atıldığına; o günün akşamına kadar, memurları, rast geldiklerini, yedi yaşındaki çocuklara kadar, mektep yavrularını toplayıp, soyup, dövüp, yaralayıp, öldürdükleri, öldürdüklerini gemilere, şuraya buraya kapattıklarına;

Parmaktaki yüzük için parmağı kesilmiş, kolu koparılıp, cebindeki saat için süngülenmiş vatandaşlardan mürekkep kabilelerin hapishanelere, gemilerin ambarlarına sevk olunduğuna değinilmiştir.

¹⁷⁸ **Hizmet**, 15 Mayıs 1928.

¹⁷⁹ Mehmet Şevki, “15 Mayıs”, **Ahenk**, 15 Mayıs 1925.

¹⁸⁰ Zeynel Besim, “İzmir Şehri Yunanlılar Tarafından Nasıl İşgal ve Esir Edilmişti?”, **Hizmet**, 14 Mayıs 1926; Zeynel Besim, “İzmir İşgal Edilirken”, **Hizmet**, 15 Mayıs 1927.

Ayrıca On beş Mayıs’ın sabahından başlayan bu müthiş facia devam ettiğini; on binden fazla vatandaşın o gün gemilerin ambarlarında, şimendifer vagonlarında, hapishaneye dönüştürülmüş depolarda inlediği ve bunlar takım takım çıkarılıp bağlanarak denize atıldığını ifade etmiştir¹⁸¹.

Zeynel Besim Bey, Hizmet gazetesinin 14 Mayıs 1926 ve 15 Mayıs 1927 tarihli nüshalarında; yüzlerce vatandaş süngülenip tamam otuz bin kişi alıkonularak hapsedildiğini; tutuklular katile katile sevk olunurken keyif için öldürüldüğü ve bu faciada limandaki ecnebi gemileri tarafından sükut ve lakaydi ile seyredildiğini belirtmiştir¹⁸².

Anadolu gazetesinin 15 Mayıs 1927 tarihli nüshasında;

“Eski Yunan medeniyeti nerede, şimdiki Yunan medeniyeti ve Yunanlılar nerede? Aliye bugünkü Yunanlılar asaletlerinden bahsederlerken kadim Yunanlıktan ziyade Mora yarım adasının ilk istiklali kazananları der-hatıra eylemeleri daha mantiki olurdu”

diyerek, eski ve yeni Yunan medeniyetini karşılaştırmıştır¹⁸³.

Mehmet Şevki Bey, Ahenk gazetesinin 15 Mayıs 1927 tarihli nüshasında; bunlara ne olduğu, ne için kudurdıkları, bunların ceplerindeki para, midelerindeki ekmek, hücrelerindeki kuvvet, damarlarındaki can hep Türk’e ait olduğu;

Türk onlara hürmetten hür yaşatmaktan, servet ve saadet vermekten başka bir şey yapmadığı; cümlesinin bizden yüz çevirdiği,

¹⁸¹ **Ahenk**, 15 Mayıs 1924; “On Beş Mayıs”, **Ahenk**, 15 Mayıs 1927; **Ahenk**, 15 Mayıs 1928; Mehmet Şevki, “On Beş Mayıs”, **Ahenk**, 15 Mayıs 1929.

¹⁸² Zeynel Besim, “İzmir Şehri Yunanlılar Tarafından Nasıl İşgal ve Esir Edilmişti?”, **Hizmet**, 14 Mayıs 1926; Zeynel Besim, “İzmir İşgal Edilirken”, **Hizmet**, 15 Mayıs 1927.

¹⁸³ **Anadolu**, 15 Mayıs 1927.

Onların kudurmuş ve kafir haline gelmiş olmalarından Türk'ün müteessir olup aksi halde Türk'ün zamanında gereğini yapabileceğini; Onların ne yardımlarına, ne de bizden gibi görünmelerine muhtaç olunmadığı;

Ne çare ki o zaman, iktidarda mevkileri olan hükümetin yardımıyla hasıl olmuş gafletten istifade edip saldırdıkları; aksi takdirde Türk'ün, bütün o muhabbetli harp gemilerinin dehşet saçan toplarına, Yunan askerlerinin ve Yunan askerlerini bekleyen taşkın ve şaşkın insanların malik oldukları teçhizata rağmen cümlesine gereken dersi zamanında verebilirdi şeklinde görüşlerini dile getirmiştir¹⁸⁴.

Ahenk gazetesinin 15 Mayıs 1928 tarihli nüshasında; Türk ne kadar aciz olsa yine bu cebin düşmanın süngülerini, elleriyle parçalayıp, bombalarını yumrularıyla kafalarına iade etmiş olabileceğini, fakat yazık ki, onu yabancılar, kahrolmuş sultanın kahrolmuş ve nefret edilen adamlarının aldattığı ve tedariksiz silahsız bıraktığı üstünde durulmuştur¹⁸⁵.

Ahenk gazetesinin 15 Mayıs 1926 tarihi nüshasında; Hülasa on beş mayıs azgın şekilde saldıranların bir yapma günü, katil ve tahrip günü olarak devam ettiği; gece facianın daha müthiş olarak devam ettiği; bütün gece, babasını, anasını, kaybedenlerin çocuklarından, zevcelerinden, babalarından haber alamayanların, tecavüze, zulme, maruz kalanların feryatlarıyla geçtiğinden bahsedilmiştir¹⁸⁶.

Ahenk gazetesinin 15 Mayıs 1927 tarihi nüshasında; Sabaha kadar haydutların evvelce tertip ettikleri plan icabında bütün Türk mağazalarını,

¹⁸⁴ Mehmet Şevki, "On Beş Mayıs", **Ahenk**, 15 Mayıs 1927.

¹⁸⁵ **Ahenk**, 15 Mayıs 1928.

¹⁸⁶ **Ahenk**, 15 Mayıs 1926.

dükkânlarını soyup, her Türk mağazasına her Türk dükkanına işaretler koyduğuna; soygunculuğun evlere kadar yayıldığına değinilmiştir¹⁸⁷.

Ahenk gazetesinin 15 Mayıs 1928 tarihi nüshasında; güneşin 15 Mayıs akşamı Yenikale ardında yatarken dört yüz sene şan ve şatır yaşamış olan İzmir'in bu kara gününü görmemek için grubunun geciktiği, artık İzmir işgal edilip ve İzmirliilerin Yunan gibi düşmanların en alçağı bir düşmanın esiri olduğu dile getirilmişti¹⁸⁸.

Sabah olduğunda hala silah sesleri devam ettiği, oğlanı, çocuğu kaybeden validelerin figanlarına yürek dayanmayıp halen cesetler sokaklarda olduğu, memleket hastanesini işgal etmiş oldukları;

Bunlar öteden beriden topladıkları şüheda cesetlerini hastanenin karşısında büyük Konak'a istif ettikleri, burada cesedin pek çok olup, cümlesi anadan doğma çıplak olduğu ve her birinde birçok kurşun, bıçak satır, balta yaraları olduğu, hiç birini tanımanın imkanı olmadığı;

Denize atılanların cesetlerinden deniz yüzüne çıkanlar birer birer karaya alınarak Kordon üzerine sıralandığı, hülasa her taraf kan olup, bu facianın ardı arası kesilmediği üstünde durulmuştur¹⁸⁹.

Anadolu gazetesinin 15 Mayıs 1938 tarihli nüshasında; o ıstrabın derinliği ile milli şuur ve imanın emsalsiz reaksiyon yaratarak Atatürk'ün şahsiyetinde, bir milleti

¹⁸⁷ "On Beş Mayıs", **Ahenk**, 15 Mayıs 1927.

¹⁸⁸ **Ahenk**, 15 Mayıs 1928.

¹⁸⁹ **Ahenk**, 15 Mayıs 1927.

bütün dünya ile mücadeleye sevk ettiği, 15 Mayıs'ta güzel İzmir'de ilk silah sesleri duyulurken, Atatürk'te İstanbul'dan ayrılmaya hazırlandığından bahsetmiştir¹⁹⁰.

Halkın Sesi gazetesinin 15 Mayıs 1935 tarihli nüshasında; İstanbul'da bir evin içinde asabi adımlarla dolaşan Anafartalar kahramanının kaşları çatık, gözlerden kin ve intikam kıvılcımları fırlatarak temiz Türk yurdu haritasından bu sinek pisliklerini temizlemek çaresini düşündüğüne değinilmiştir¹⁹¹. Anadolu gazetesinin 15 Mayıs 1938 tarihli nüshasında; Nitekim, Büyük Şef'in, İzmir'in işgalinden dört gün sonra 19 Mayıs'ta, Samsun'a çıkmış olduğu ifade edilmiştir¹⁹².

Bernard Lewis ise durum hakkında şöyle bir değerlendirme yapmaktadır:

*“...Türklerin için için yanmakta olan öfkesi artık söndürülemez bir alev haline tuttu. Yabancı ulusların yaşadığı uzak illerin elden çıkarılması sineye çekilebilirdi. Hatta başkentin işgaline bile katlanılabılırdi. Çünkü işgalciler nihayet yenilmez Batı'nın muzaffer devletleriydi ve askerleri er ya da geç geldikleri yerlere döneceklerdi. Fakat komşu ve eski tabii bir ulusun Türk Anadolu'nun kalbine itilmesi katlanılmaz bir tehlike ve utanç idi.”*¹⁹³

1.3.2. İşgalin Yıl Dönümlerinde Basına Yansıyanlar

1922–1938 yılları arasında 15 Mayıs Yunan işgali o gün çıkan gazetelerde ve bazı hatıralarda olmak üzere anlatılır, o gün hemen hemen tüm yerel gazeteler baş sayfalarını bu özel güne ayırırdı.

Basında İzmir'in işgali ile ilgili atılan manşetlerde, fotoğraflarda, yazılarda ve değerlendirmelerde 15 Mayıs'ın manası, işgalin İzmir halkında yarattığı etki, her yıl dönümünde hatırlanmasının önemi, 15 Mayıs günü düşman kuvvetlerinin İzmir'e girişi gibi konuların yoğunluğu dikkat çekmektedir.

¹⁹⁰ “15 Mayıs”, **Anadolu**, 15 Mayıs 1938.

¹⁹¹ Sırrı Sanlı, “15 Mayıs Kara Matem Günü”, **Halkın Sesi**, 15 Mayıs 1935.

¹⁹² “15 Mayıs”, **Anadolu**, 15 Mayıs 1938.

¹⁹³ Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, (Çev. Metin Kıratlı), TTK Yayınları, Ankara, 1984, s. 241.

15 Mayıs Yunan işgaline yönelik yapılan değerlendirmelerde gazete manşetleri ve başlıkları ayrı bir önem taşımaktadır. Manşet yazıları ve başlıklar, işgalin açtığı yaraların halkın ruh haline nasıl yansıdığını göstermesi açısından büyük önem arz etmektedir. Dönemin basınına bakıldığında 15 Mayıs'ta gazete manşetlerinde: “335 Senesi Mayısının On Beşinde Haydutlar İzmir'e Ayak Basmışlardı. Türkler! İntikam Hislerinizi Tazeleyiniz”¹⁹⁴, “Bugün Türk Vatanının Gözbebeği Güzel İzmir'imiz Düşman Eline Düşmüştür. Başbuğu, büyük halaskarımız Gaziyi, kahramanlarımızı tazimat ile selamlayınız. Onlar ki, düşmanın yaptığını yanına koymadılar. Onu tenkil ederek bütün bir vatanın gözbebeği İzmir'i kurtardılar”¹⁹⁵, “Aziz Türk Kahraman İzmirli! Bugün düşmanın ve kendi kucagında büyütüp mesut yaşattığın nankör yabancıların kancıkça taarruzuna uğradığın kara günün yıl dönümüdür. O günü hiç hatırdan çıkarma...”¹⁹⁶, “Ey İzmirli ve Ey Vatandaş, 15 Mayıs 1335 matemini bütün teferruatıyla ve daima hatırdan çıkarma! Yunanlılarla beraber dünya milletleri de şunu kati olarak bilmelidirler ki Türk milletinin hürriyet ve istiklali ancak ezeliyet ve ebediyetle ifade edilebilir”¹⁹⁷, İzmir Şehri Yunanlılar Tarafından Nasıl İşgal ve Esir Edilmişti?”¹⁹⁸, “Matem gününüz 15 Mayıs 1335 tarihini hatırlıyor musunuz?”¹⁹⁹, “15 Mayıs Türk tarihinin en siyah ve mateminin sahifesidir”²⁰⁰, “Acı Maziyi Anarak İbret Alınız”²⁰¹ şeklinde başlıklar tespit edilmiştir.

¹⁹⁴ **Ahenk**, 15 Mayıs 1924.

¹⁹⁵ **Ahenk**, 15 Mayıs 1927.

¹⁹⁶ **Ahenk**, 15 Mayıs 1928.

¹⁹⁷ **Anadolu**, 15 Mayıs 1927.

¹⁹⁸ **Hizmet**, 14 Mayıs 1926.

¹⁹⁹ **Hizmet**, 15 Mayıs 1930.

²⁰⁰ **Sada-yı Hak**, 15 Mayıs 1924.

²⁰¹ **Yürgü**, 15 Mayıs 1935.

15 Mayıs yıldönümlerinde manşet olarak atılan başlıklar kadar kullanılan fotoğraflar da önemlidir. Tüm gazeteler incelendiğinde genel anlamıyla bakıldığında fazla fotoğraf olmamakla birlikte birkaç tane işgale dair İzmir şehrinin fotoğrafları dikkat çekmektedir²⁰².

15 Mayıs Yunanlıların anavatana musallat olduğu, düşmanın taarruzuna maruz kaldığı kara matem günüdür. 15 Mayıs dendiğinde her İzmirlinin içinde bir hüznün bir keder belirir. 15 Mayıs dendiğinde her İzmirli Yunan'ın çektiği acıları, yaptığı eziyetleri, zulümleri hatırlar. 15 Mayıs, İzmir ve Türkiye için hep kara bir hatıra olarak kalmıştır. Bu kara hatıra her yıl dönümünde anılmış, his ve duyguların canlı tutulmasında ehemmiyet gösterilmiştir.

İşte bu duygular içerisinde 15 Mayıs'ın manası ve Türk milleti için ne anlam ifade ettiği üzerinde durmak gerekmektedir. İzmir'in işgalinin tam manasını, bu mananın büyüklüğünü ve derinliğini anlamak için İzmir'in işgal senelerinde İzmir'de bulunmak gerekir. Ancak bu şekilde o günde yaşananları tam anlamıyla kavramak mümkün olabilir. "15 Mayıs" kelimesinin ne anlam ifade ettiğini görmek için o dönem basınına bakmak kâfidir. Bu çerçevede:

"9 Eylül'de hepimiz mesti zaferle bahş oluyoruz. Bu, İzmirliğin hakkıdır. Fakat 15 Mayıs'ında o kara işgal gününü hatırlayarak kendimizi tazelemek ve bizim için can veren şehitleri düşünmek zaruretindeyiz.

15 Mayıs 335 tarihinde İzmir'in sinesini çiğneyen düşman çizmesi Türklerin kalbinde dayanılmaz bir sızı yarattı. İzmir'e ayak basan Yunan ordusu – tıpkı durgun suya atılan taş gibi – Türk'ün vatanının hudutlarına dayanan dalgalar vücuda getirdi. Türk'ün o gün çılgıngahından çıkan "ah!!" 9 Eylül'e kadar devam etmiştir. O ahın aleviyle cihan tutuştu, kainat yandı.

Bütün bir milleti derin bir hicran cehennemine atarak vatan aşkının ateşleriyle yakan İzmir işgali nasıl unutulur.? O işgal ki Türk milletinin lehine bir

²⁰² **Hizmet**, 14 Mayıs 1926; **Sada-yı Hak**, 15 Mayıs 1924; **Yürgü**, 15 Mayıs 1935.

ahenk verilerek haddini aynı intizam ve aynı ittiratla (birini takip etme) ettirdi. Onu unutmak kabul müdür?

15 Mayıs'ta Türk vatanın üstüne simsiyah bir matem örtüsü çekilmişti. Orduyu hazin avarın (fesat) altında dökülen gözyaşlarından mürekkep seyl-ü iman ve itminandır ki düşmanı dalgalarıyla sürterek boğmuştur.

15 Mayıs'ın ilk facia dakikası 9 Eylül'ün büyük zaferini görürdü. Muazzam bir milletle baştanbaşa bir vatan sarsıldığı güne biz 15 Mayıs diyoruz.

15 Mayıs 1335 kuvvetin hakka bütün mevcudiyetle saldırdığı tarihtir. Silahlarından tecrit edilmiş kahraman bir milletin taşkıyana duçar taarruz olmasına 15 Mayıs'tan daha mükemmel misal bulmak kabul değildir. 15 Mayıs 1335 taarruzu türkün mevcudiyeti istihdaf (hedef tutma) ediyordu”²⁰³.

“Edebiyat mı yapalım? O takdirde yazıya:

--- Vatanın siyah ufuklarında...

diye başlamak lazım.. Hayır, buna hiç de hacet yoktur. 15 Mayıs 1335 de gözlerimizden boşanan ciğerlerimizi hatırlamak matemimize kafi geliyor. “Hain düşmanın pis çizmeleri altında” nakaratıyla başlayan yapmacık edebiyat mahzun ruhumuzu tatmin edemez oldu. Biz bu günün anlatılamaz elemlerini ifade için daha başka bir lisan ve daha başka bir tarzı beyan istiyoruz.

İzmir, Yunan.. İki zıddın bundan daha feci manzarasını gören ve bilen varsa şu dakikada teselli bekleyen Türklüğün ıstırahatını biraz tahfif için olsun anlatsın ki derdimizden daha büyük derter olduğunu düşünerek tırmalanmış göğsümüze iki saniye aman verelim.

Zannediyoruz ki felekten bu kadar adi sille yemiş başka bir camia yoktur.

Yunan kim, biz kim? Heyhat.. Bu bir vakıadır ki hatırladıkça beşeriyetin tarihi kıp kırmızı oluyor. İnsanların vuhuşa esir olduğunu taş devrinin kayalara hak edilmiş kitabelerinde bile bulamazsınız”²⁰⁴

diyerek, Zeynel Besim Bey, İzmir halkının kalbinden geçenlere tercüman olmuştur.

Sada-yı Hak ve Yürgü gazeteleri hem kötü bir günün hem de o günün akabinde gelmiş olan güzel günlerin önemine vurgu yaparak şu sözleri dile getirmişlerdir:

²⁰³ Zeynel Besim, “15 Mayıs”, **Hizmet**, 14 Mayıs 1926; 15 Mayıs 1927; 15 Mayıs 1928.

²⁰⁴ Zeynel Besim, “15 Mayıs”, **Hizmet**, 15 Mayıs 1929.

*“15 Mayıs, Türk’ün en masum ve en felaketli günü ihtiva ettiği kadar saadet ve istiklali temin eyleyen büyük günlerin başlangıcı olmak itibarıyla en mesut günlerin sahibidir. Mayıs, kara ve parlak günlerin yerleştiği bir aydır.”*²⁰⁵.

*“15 Mayıs’ta işgal vuku buldu. Bu işgalin yarattığı aksülamel Türk yurdunu dalgalandırdı. İşte bu dalgalanma neticesindedir ki büyük ulusumuzun bağrından büyük Atatürk doğmuş ve yurdu kurtardıktan sonra bu yüksek ve şerefli duruma getirmiştir. Bu bakımdan 15 Mayıs 1919 tarihine acılığı kadar hürmetle bakmamız bile gerektir.”*²⁰⁶.

İnsanoğlunun yaşadığı her olay, başından geçen her hadise toplum açısından iyi bir tecrübe kaynağıdır. Yaşanan olaylardan ders alınması, aynı hataların tekrarlanmaması hayati bir önem arz etmektedir. Bu çerçevede basına göz atıldığında:

*“Bugünü ve bugünleri takip eden günleri unutma, Türk’ten gayri kimseye nafi olacak, vaziyet almadan evvel bunları düşün. Bunları daima bil, bu fecaatin tarihinde misli yoktur. Görüyorsun ki düşmanların eline fırsat geçince neler yapıyorlar. Neler yapmak istiyorlar.”*²⁰⁷.

*“15 Mayıs tarihini ibret ve dikkatle mütalaa ediyoruz ve o tarihin fena hüviyetinde Emperyalist dünyanın sağır vicdanını görüyoruz. Bugün aynı halin tekrarında menfaat uman Avrupa, gözlerini Türk’ün şerefli varlığına dikemiyor, iftirasını tatmin için Afrika çöllerinde macera düşünüyor.”*²⁰⁸.

*“On beş Mayıs ve on beş Mayıs’ı takip eden günlerdeki hadisat mezalimi hiçbir zaman göz önünden ayırmamalıyız. O meşum günlerin mahmul olduğu pek çok feci hadiseler bize nasıl çalışmaklığımız, düşmanlara ve dost gibi görünenlere karşı nasıl vaziyet almaklığımız lazım geleceğini anlatmaya yarar. Türk o zaman adalet ve hakkın dostu olarak Türk’ten gayri kimseyi görmemişti. Binaenaleyh Türk daima kendi için kendi kuvvetinin kemalini muhafaza için çalışmalıdır. Türk’ten gayri her hangi bir kimsenin nef’ine hadım olmaktan kaçalım, yalnız ve yalnız kendimizi düşünmekten başka kendimize birbirimize ehemmiyetle, şiddetle nafi’ olmaktan başka, yapacağımız iş yoktur.”*²⁰⁹

şeklindeki yazılar Türk’ün Türk’ten başka dostu olmaması, yaşanan olayların her daim hatırlanıp, bir daha aynı hataya düşmeme adına önem arz etmektedir.

²⁰⁵ **Sada-yı Hak**, 15 Mayıs 1924.

²⁰⁶ Z. B. Sun, “15 Mayıs Acı Mazi”, **Yürgü**, 15 Mayıs 1935.

²⁰⁷ **Ahenk**, 15 Mayıs 1927.

²⁰⁸ Z. B. Sun, “15 Mayıs Acı Mazi”, **Yürgü**, 15 Mayıs 1935.

²⁰⁹ Mehmet Şevki, “On Beş Mayıs”, **Ahenk**, 15 Mayıs 1927.

Böylesi günlerin anmak yad etmek elbet önemlidir. Çünkü bu günleri hatırlanması bir parça da olsa o günün hissiyatını anlamaya yardımcı olur. Ayrıca böylesi günleri anarak ve bunları gelecek nesillere aktararak millet bilinci güçlendirilir, toplum birbirine daha sıkı bağlanır ve geçmişinden ders alan yeni nesil geleceğini bir anlamda inşa eder. Bu bağlamda:

“Hakkın - eski bir Türk darbı meseline – yalnız değirmende arandığını biliriz. Fakat haksızlığın da bu derecesini - aradan on, on iki sene geçmesine rağmen – hala aklımız almış değildir.

Bizden ne istiyorlardı, ölmemizi ise bunun yolu her halde Yunanı İzmir’e taslit(musallat) etmek olamazdı. Türk milletinin beynelmilel hiçbir meziyeti olmasa dahi silahşorluğu ve vatanperverliği bütün dünyada mütearife hükmündedir. Buna rağmen; bizi imha sadedinde; Avrupalıların bu çıkmaz yola girişlerine –nezaket icabı- hiç olmazsa “belahet” demek lazım geliyor.

Yunanlıları buraya saldırdılar. Onlar da aldıkları emri bir köpek sadakatiyle hakikaten ve bihakkın ifa ettiler. Hetk-i ırz, katl-ü vahşet, yangın, kuduzca hamle ve ilaahirihii..

Alt tarafı ne oldu? Ankara’dan savrulan yumruk Londra’da Luit Corcun sandalyasını kafasına geçirirken Yunanistan’ı da perişan etti. Lozan sulhu o yumruğun şah eseridir. Binaenaleyh acaba necip Türk milleti, madalyonun öte tarafından bakarak; bütün bunlara sebep olduğu için; 15 Mayıs’ı matem günü değil, sur ve sürur günü ilan etse yanlış mı olur dersiniz?

Yanlıştır. Çünkü 15 Mayıs tarihinin bize getirdiği vahşeti, dünya dünya olalı, hiçbir millet görmemiştir. 15 Mayıs tarihini muazzam ve mübeccel bir neticenin başlangıcı olması nokta-i nazarından tesit edebilirdik, eğer yüreğimizi yerinden kopararak ateşlere atmasaydı...

Bu memleket ve bu millet, tam üç sene, üç ay, üç gün dünya milletlerinin en sefiline mahkum vaziyette yaşamıştır. İzmir esirdi demek vatan esirdi demektir ve öyle olduğu içindir ki üç sene, üç ay, üç gün bütün milletin kalbi yalnız bir tek emel uğrunda, muttarit ve ahenkli çarpmıştır. İzmir milli cidalin hem kabesi, hem maksudu hem gayesi idi. O kurtulduğu gün vatan da kurtuldu, o hürriyet havasını teneffüs ettiği gün vatan da teneffüs etti, o bizim kucağımıza düştüğü gün sözde galipler de bizim ayağımıza düştüler. Milli cidalin diğer bir ifadesi de İzmir cidalidir, o kahramanlığı bu memleketin aşkı yarattı...

Esarete ilk itiraz sayhası İzmir’den çıkmış, zillele ilk silahla mukavemet hareketi İzmir’den doğmuş, İzmir’in dinç çocukları 14-15 Mayıs gecesi milli

cephenin ilk silahendazları olmuştur. Bu İzmir böyle bir İzmir'dir ve böyle bir İzmir daima Türk İzmir'idir"²¹⁰.

“Ey İzmirli, ey Yunan işgali görmüş vatanş! Bu matemli günde, meşum Yunan işgalinin sene-i devriyesi olan bu günde bir an için kendini bütün dimağı meşguliyetlerinden ayır ve kara günleri bir hatırla! Yunan işgalinin değil bizde, hatta toprak ve taşlarımızda bile bıraktığı hun-in (kanlı) ve meşum hatıraları daima tazelemek, o günlerin feryat ve iniltilerinden bir mevcisini (dalga) bile ziya' (kayıp) uğratmak ey İzmirli ve ey vatanş en hakiki ve en büyük bir millet ve memleket borcudur! Varlığını ve diyarını en iyi seven ve müdafaa edebilenler, varlıklarının ve diyarlarının uğradıkları zulümleri hatırlayarak ona göre istikballerini hazırlayanlardır”²¹¹

şeklinde yorumlanırken bir başka yazıya baktığımızda hemen hemen aynı şeylerin söylendiği görülür:

“On beş mayısın müspet, menfi ne kıymeti vardır? On beş mayıs hatırlanması gerekir mi? Milletlerin hayatında da, kendi hayatımızda gördüğümüz gibi daima lezzetle ekilecek soymalı, muhteşem, saadet bahş-i günler bulunur. Onları tatlı tatlı topluca yaşamak bize itminan, heyecan, yekdiğerimize bağlanma ve birbirimizi sevme kabiliyeti verir. O günü tes'id ettikten sonra müessiri hayatımız bir kat daha hararetlenmiş ve kuvvetlenmiş olur. Birbirine kayrılanlar, darılanlar barışır.. İnfiallerini, küskünlüklerini unuturlar.

Milletlerin hayatında felaketlerde vardır. Yüreklerde yaraları kanayan, sızlayan, acılar... Ana vatandan bir parçanın gasp, şerir(kıvılcım) ve fırsatçı bir ele düşmesi... Bir dahili ihtilaf ve nifakın hudusu ... Yangın, zelzele, teslit, bir harbin ziya'ı, hattı milletçe esaret... İlh ilh (ila ahir) gibi...

Bu yaralar merhemini bulmayıncaya kadar, haksızlığa, şerre, hak ve hayrı galebe edinceye kadar, kalplerin en derin köşelerinde vakit, vakit açılırlar. Afetin felaketin, belirdiği ilk gün bir seneden sonra dönüp tekrar geldiği zaman, zaten göz pınarlarında birikmiş ve saklanmış duran yaşların inmesine vesile olur. O gün milletçe yanar ve ağlarız.

On beş mayıs, menfur düşmanın içerideki hıyanete güvenerek kordona çıkmaya cesaret ettiği gün.. Muhakkak ki, kara, kapkara günlerimizden biridir. O gün memleket tek bir göz, tek bir gönül gibi ağladı, inledi...

Hıyanetin kuvvetini, felaketin azametini, yuvarlanmakta olduğumuz uçurumun dehşetini ve gaib etmeye başladığımız şeylerin kıymetini o gün tamamıyla duyduk ve gördük. O gün elimizden alınan sevgili ve aziz İzmir'imiz için, ve o demden itibaren elimizden almaya kıyam ettikleri istiklal ve istikbalimiz için silahsız, vasıtasız Leyla'yı arayan maruf ve efsanevi şahsiyet gibi yalnız ve yalnız olmayan ümidin, kararmayan imanın kuvvetine ve nuruna güvenerek kırlara düştük. Dağ,

²¹⁰ Zeynel Besim, “15 Mayıs”, **Hizmet**, 15 Mayıs 1930.

²¹¹ **Anadolu**, 15 Mayıs 1927.

kaya, uçurum, top, tüfek, süngü barut, kan, yangın azmimizi kıramadı, sınırlarımızı bozamadı, imanımızı delemeydi, tam üç sene, dondurucu buralar, tipiler altında yakıcı, çatlattıcı güneşler karşısında aç çıplak vuruştuk.

On beş Mayıs, Yunanlığın, içeride gafletle, cehalet ve müsamaha ile çoğalan anasır-ı müdireye istinat ederek sahillerimize çıkmaya ve elimizden bir bedel yurdumuzu almaya kıyam ettiği gün, mücadele bir devam iken, ve zafer henüz tahkik etmemişken bizim için fevkalade acı ve elim idi. O zamanlar bugünü, bugünün acısını yan yana tekrarlardık.

15 Mayıs artık sevgili milletimizin geçmiş hayatında bir korkulu rüyadır, bu kanlı kabustan eskisinden daha şen ve daha zinde uyandık. Milletlerin hayatında iki buçuk sene bir dakika bile değildir. Korkulu bir rüyayı bir kabusu uzun müddet unutmamak, her sene muntazaman milletçe hatırlamamak pekte doğru olmaz. Bütün heyecanlı ve karışık rüyalar gibi, bütün kabuslar gibi acı ve keder vermekten, ağlamaktan ziyade bu hal bizleri sıkır ürpertir.

15 Mayıs fedakar, aziz ve ebedi milletimiz kırmızı ve ateşten kanıyla temizledi. Gölgelemek istenilen o sahifeden muhteşem, müşaşa (şaşalı) bir güneş daha çıktı. Milli tarihimiz hala o güneşin altın ışığıyla parıl parıl yanıyor”²¹²

açıklamasıyla, Mehmet Mithat Bey tarihi günlerin hatırlanmasının ne derece önemli olduğuna dair görüşlerini dile getirmiştir.

1.3.3. İşgalin Yıl Dönümlerinde Basının Türk- Yunan İlişkilerine Bakışı

Birinci Dünya Savaşından yenik çıkan Türkler Mondros Mütarekesi ile tamamen savunmasız hale gelmişti ve Paris’te yapılan sözde barış anlaşmasıyla İstanbul’u, Musul’u İngilizler, Adana’yı Fransızlar, Antalya’yı ve Kuşadası’nı İtalyanlar, sebepsiz işgal ederken İzmir’i de aynı müstevliler Yunan’a peşkeş çekmişti.

15 Mayıs 1919’da Yunanlıların İzmir’e girmesiyle başlayan işgal, 9 Eylül 1922’de Yunanlıların İzmir’den atılmasıyla son bulmuştu. Üç kusur sene zulümlere zorbalıklara ve tacizlere maruz kalan Türkler ve özellikle İzmir halkı, yaşanan bu

²¹² Mehmet Mithat, “On Beş Mayıs” **Türk Sesi**, 15 Mayıs 1924.

olaylardan çok etkilenmişti. Geçmiş İzmirliilerin kalbinde hep derin bir yara olarak kalmış ve 15 Mayıs'ın her yıl dönümünde bu acı hatırayı hatırlamıştır.

Aradan geçen yıllarda İzmir basını Yunanlılarla arasındaki münasebet ve ilişki konusunda neler söylenmiş, 15 Mayıs'ın Yunanlılara ve Yunanlılarla olan ilişkiye ne gibi etkisi olmuştur?

İzmir basınına baktığımızda 15 Mayıs genel olarak iyiye yorumlansa da kötüye yoranlar ve içindeki nefreti taze tutan taraflarda vardır. Hizmet gazetesi, 1930 yılı mayıs ayının 15'inci günkü nüshasında *Kinimiz Dinimizdir!* başlığını atmıştır. Aynı gazetenin başmuharriri Zeynel Besim Bey'in 15 Mayıs 1930'daki *15 Mayıs* başlıklı yazısına baktığımızda:

“Yolunan nine saçları, kaybolan gelin ırzları, öldürülen vatan çocukları ve senelerce vatancüda bırakılan memleket gençleri 15 Mayıs 1335 tarihinin karşısında mantığa ve politikaya milli cepheden yer vermezlerse Yunanlılar bu işi haksız mı bulurlar dersiniz?”

*Dinimiz kinimizdir ve bu kin ezeli olmadığı kadar ebedi olacaktır. Yunanlıları affetmiyoruz. Türk milleti affetmesini bildiği kadar unutmamasını da biliyor”*²¹³

denmektedir.

Yine Hizmet gazetesinin *Matem* başlıklı yazısında ise şöyle yazmaktadır:

15 Mayıs 1335. Bu tarih İzmir'in işgaline müsadif, yani İzmir'in matem günüdür. İzmirliiler! Bu gün iki dakikanızı İzmir yollarında can veren şehitlerinizi düşünmeye hasredeceksiniz.

Bugün yalnız İzmir'in değil ve fakat tekmil Türkiye'nin ve tekmil Türklerin matem günüdür. Dünyanın en pespaye milletlerinden birisi İzmir'i bugün işgal etmişti.

Vatandaş! Gel beraber yeminimizi tekrar edelim:

*Bu namertçe işgalin kinini milliyetimiz hakkı için unutmayacağız ve gelecek nesillere bu kını aşılacak vazifesinden bir dakika bile fariğ olmayacağız.”*²¹⁴

²¹³ Zeynel Besim, “15 Mayıs”, **Hizmet**, 15 Mayıs 1930.

Ahenk gazetesi ise 1924 yılı mayıs ayının 15'inci günkü nüshasında “*Türkler! İntikam hislerinizi tazeleyiniz*” başlığını atarak şunları yazmıştır:

“...Unutmayalım ki bugün safahatı cümlemizin malumu olan on beş mayısın sene-i devriyesidir. Bugün bir vazifemiz vardır. O da bugün şehit olanları taziz ve terkimdir. Ve bugün başlayarak bugünkü halas devrini tarihte misli olmayan ahz-ı sar harikalarıyla küşat ve temin eden millet evlerinin şehitlerini milletle tebcidir. Ve sonra haydutları, canileri tel'indir. Ve daha sonra da intikam hislerini tazelemektir...”²¹⁵

Türk Sesi gazetesinde muharrir Mehmet Mithat Bey *On Beş Mayıs* başlıklı yazısında konuya daha ılımlı yaklaşarak şu sözleri sarf etmiştir:

Yunanlılık bu gün bir tehlike midir? Bu yunanlılık bugün bizim için korkunç bir düşman mıdır? Yunanlılık ve Yunanistan şüphe yok ki bizim madame'l hayat ısınamayacağımız, sevemeyeceğimiz bir anasırdır. Çünkü felaketi ve acıyı unutmamızın ihtimali yoktur. Fakat Yunanlılık bizim için artık tehlikeli değildir. Onlardan bize bir sevk-i fesatta daha bulunmak iktidarı, asırlarca münselib oldu.. Bu neticeyi 26 Ağustos'ta başlayan ve dokuz Eylül'de kemal-i şan ve şerefle neticelenen büyük Türk taarruzu meydana getirmiştir. Yunanlılık, kendisi için en müsait ve bizler için namüsait, bir zamanda Türklükle at ve silah oynatmayacağını, hem de pek feci ve kanlı bir şekilde, tecrübe etmiş ve anlamıştır. Yunanistan'dan Türkiye ve Türklüğe bir cihan-ı husumetin içinde ve arasında da olsa korkmaz. Bu tecrübe edilmiş ve tahkik etmiştir. 328 balkan harbinde başlayan ve 9 eylül 338de biten Türk-Yunan mücadelesi bu kat'i düsturu doğurmuştu..

*Yunanlılık Türklük için ehemmiyetli bir tehlike olmak istidadını gaip ederken sonra, ve elimizden almak istedikleri kıymetli yurdu yakar ve tamamen temiz bir şekilde tekrar elde ettikten sonra, bugün artık meraretini ve acısını gaip etmiştir. 15 Mayısın acısı 9 Eylül'de çıkmıştı. 15 Mayıs'ın intikamı 9 Eylül'de alındı*²¹⁶

diyerek, Yunanlıların artık bir tehlike oluşturmadığı, 9 Eylül'de kazanılan zaferle bunun ispat edildiğini belirtmiştir.

Bunun yanında Anadolu, Yürgü gibi gazetelerde ise olumlu düşüncelere yer verildiğini görmekteyiz. Anadolu gazetesinin bir yazısına baktığımızda:

²¹⁴ “Matem”, **Hizmet**, 15 Mayıs 1929.

²¹⁵ **Ahenk**, 15 Mayıs 1924.

²¹⁶ Mehmet Mithat, “On Beş Mayıs”, **Türk Sesi**, 15 Mayıs 1924.

“Üç küsur sene devam eden bu facia, 1922 de büyük Türk milletinin büyük zaferiyle neticelendi. Bugün hür ve müstakil bir vatanın sahibiyiz. Çok kuvvetliyiz. Dünyanın en medeni bir milleti olmak ülkümüzdür. Dünya sulhunun temininde en halis niyetler besliyoruz ve o yolda hareket ediyoruz. Herkesle dost geçinmek, harici siyasetimizin ana prensibidir”²¹⁷

diyerek, her ne yaşanırsa yaşansın yaşananların mazide bırakıldığı ve tek ve temel gayenin barış olduğu dile getirilmiştir.

Anadolu gazetesi bir başka yazısında ise şunları dile getirmiştir:

“Yıllar geçer, fakat tarih unutulmaz ve bu unutulmayı, eski düşmanlığı tazelemek için değil, sadece tarihe hürmet için, o günlerin şehitlerini ve kahramanlıklarını hatırlayarak millet yüreğinin şükranını sunmak için, intibak içindir. O tarihlerde, karşı karşıya çarpıştığımız komşu Yunanistan’la, şimdi dost iki millet olduk. Beraberce düşünüyor ve beraberce çalışıyoruz”²¹⁸

diyerek, bu tarihi günün ne amaçla hatırlandığı ifade edilmiştir.

Bir başka gazete olan Yürgü gazetesi muharriri Z. B. Sun ise “15 Mayıs Acı Mazi” başlıklı haberinde şöyle yazmıştır:

“Tarihten tam 17 yıl önce, 15 Mayıs 1918 – 2 Mayıs 1335 de, İzmir Yunan işgaline uğradı. Bugün bu acı hatırayı Yunanlı dostlarımıza tariz için değil; fakat bize ibret dersi teşkil etsin diye elemle anıyoruz. O acı günler olmasaydı; hem Türk – Yunan dostluğu böyle sağlam ve içten teessüs etmeyecek, hem de Türkiye’nin bugünkü hale gelmesi kim bilir kaç yıl daha gecikecekti.

15 Mayısla başlayan kanlı devre bize de, Yunanlı dostlarımıza da ibret ve intibah vermiştir. Tabiatın dost geçinmek için yarattığı bu iki ulus; 15 Mayıs tarihiyle başlayan kanlı maceranın sonunda silkinibildiler. Aynı güneşin altında aynı iklim tesiratıyla aynı aile terbiyesini alarak büyüyen Türk ve Elen ancak bu maceranın yırttığı perdeden sonra birbirlerinin ruhlarını okuyabilmişlerdir.

Yaşasın Atatürk, Yaşasın Türk ve Yunan dostluğu, Yaşasın tarihine bakıp ta ibren alabilen uluslar”²¹⁹

açıklaması, Türk Yunan dostluğunun ne derece arttığının bir göstergesidir.

²¹⁷ Anadolu, 15 Mayıs 1934.

²¹⁸ “15 Mayıs”, Anadolu, 15 Mayıs 1938.

²¹⁹ Z. B. Sun, “15 Mayıs Acı Mazi”, Yürgü, 15 Mayıs 1935.

II. BÖLÜM İZMİR BASININDA İZMİR'İN KURTULUŞU

2.1. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE YAPILAN MUHAREBELER

15 Mayıs 1919'da İzmir'e çıkan Yunan ordusu, işgal bölgesini genişletmek için harekete geçmiş, Güneyde Aydın, Denizli, kuzeyde Balıkesir, Bursa, mümkünse Marmara sahillerine kadar, doğuya doğru ise, Uşak, Eskişehir, Afyonkarahisar, Kütahya üzerinden ta Ankara'ya kadar gelerek, Sevr Antlaşması'nın BMM'ne silah gücü ile kabul ettirmek gibi bir fikre kapılmıştı²²⁰.

En fazla tepki gösterilen ve mücadele azmi ve ruhunun artmasına sebep olan olay; 15 Mayıs 1919 sabahı İzmir'i İtilaf Devletleri'nin destek ve rızası ile Yunanlıların işgal etmesiydi²²¹. Yunan işgaline karşı tüm yurttaki gösterilen tepki, Türk ulusal bilincinin uyanışı, İtilaf devletlerinin Türkiye'yi parçalamak için hazırladıkları planların karşısında uyanışın ilk adımları olmuştu. Fakat bütün bunlar merkezi bir birlik ve otoriteden yoksun, dağınık ve eğer ulusal bir otorite ve birlik kurulmadığı takdirde çözümlenip dağıtılabilecek ve etkisi yitirebilecekti. Fakat tarih Türk ulusuna büyük bir fırsat veriyordu. M. Kemal Paşa bu tarihlerde Anadolu topraklarına ayak basıyor ve ulusun kaderini hazırlıyordu²²².

Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışıyla başlayan Milli Mücadele'nin düzenli orduları da henüz kurulmadığı düşman tecavüzlerine nasıl dur denilecekti? İşte böyle bir ortamda Kuva-yı Milliye gündeme geldi. Mustafa Kemal

²²⁰ Süleyman Kocabaş, **Mütareke Dönemi ve Milli Mücadele 1918-1923**, Vatan Yayınları, İstanbul, 2003, s. 306.

²²¹ Yaşar Özüçetin-H. Mehmet Dağıstan, "Meclis Celse Zabıtlarında Kuva-yı Milliye", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi*, IX/20-21, (2010/Bahar-Güz), s. 6.

²²² Aybars, s. 144.

Paşa da Samsun'a çıkışı ile birlikte yayınladığı bildirimlerde halkın silahını alarak işgalcilere direnmesi için emirler vermişti²²³.

Bu süre boyunca Yunanlılar, bölgede sıkıyönetim ilan eden Yunan komutanlığı, sözde İzmir'den kaçan Türk askerlerinin köylülerle birleşip yöredeki Rumlara saldırılarını önlemek amacıyla, 19 Mayıs sabahı ileri harekâta geçmişti. Böylece harekete geçen Yunanlılar, 26 Mayıs'ta Manisa'yı 27 Mayıs'ta Aydın'ı işgal etmişlerdi. Bunu 29 Mayıs'ta Kasaba (Turgutlu) ve Ayvalık işgali izlemişti. Ayvalıkta küçük bir direnişle karşılaşmış olsa da Yunanlılar kısa sürede burayı zapt etmişti. Yunanlılar Ayvalık'tan sonra hem kuzeyde, hem güneyde ilerlemelerini sürdürerek Ödemiş ve Nazilli'yi, 5 Haziran'da Akhisar'ı, 11 Haziran'da ise Bergama ve Dikili'yi işgal etmişlerdi²²⁴.

Bundan dolayı Kuva-yı Milliye'nin ortaya çıkışı, kesinlikle bir askeri zorunluluktan dolayı gerçekleşmişti. Çünkü Yunanlılar Mondros Mütarekesi hükümlerine göre ve İstanbul hükümetinin bilgisi dâhilinde geliyorlardı. Gelen Yunanlılara karşı hiçbir şey yapamayan komutanlar, Kuva-yı Milliye'yi kurup geliştirmişlerdi. Askerler resmen Yunanlılara karşı mücadeleye katılmamakla birlikte, çeteleri ve zeybekleri bütün imkânları ile destekliyordu. Batı Anadolu'da çete önderlerinden ikisi, büyük ün kazanmışlardı. Gediz Nehri ve kuzeyindeki sahada Çerkez Ethem, güneyde Menderes Nehri havzasında ise Demirci Mehmet Efe. Bu arada Yörük Ali Efe gibi bazı küçük çete reisleri de bu mücadelede etkili olmuşlardı²²⁵.

²²³ Kocabaş, s. 306.

²²⁴ Turan, **Türk Devrim Tarihi**, s. 223-224.

²²⁵ Tuncer Baykara, **Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri**, Akademi Kitabevi, İzmir, 1999, s. 101.

Yunanlıların İzmir'den Anadolu'nun içlerine girmeleri, çeşitli tepkiler doğururken onları İtalyanlarla da karşı karşıya getirmişti. Anlaşmazlık, Paris Barış Konferansına yansımış ve konferans, 18 Temmuz 1919'da Aydın'ın İtalyan bölgesinde olduğuna karar vermişti. Aynı zamanda General Milne'yi Türk-Yunan kuvvetleri arasında kalması ve taraflarca işgal edilmemesi öngörülen bir kesimin belirlenmesiyle görevlendirilmişti. Yöreyi gezen Milne de belirlediği çizgiyi 3 Kasım'da Harbiye Bakanı Cemal Paşa'ya bildirmişti. Milne Hattı²²⁶ diye anılan çizgi, Ayvalık'ın 7 mil kuzeydoğusundan başlayarak Yaylacık-Madra-Akmaz-Döşeme-Bakırçay-Papazlı-Kestelli-Sart-Bucak'dan geçip Büyük Menderes'i izleyerek Selçuk sahillerinde Ege Denizi'ne ulaşıyordu. Milne, bu kararı bildirirken Türk kuvvetlerinin söz konusu çizgiden "3 km." doğuya çekilmelerini de istemişti²²⁷.

Yerel çarpışmalar dışında, 1920 Haziranı sonlarına gelinceye kadar Batı Anadolu'daki Türk ve Yunan birlikleri genellikle bu hatta tutunmuşlar ve işgal altı aylık bir duraksama dönemine girmişti²²⁸.

Mustafa Kemal Paşa biliyordu ki, karşısında düzenli Yunan birliklerine karşı başarılı bir savaşı dağınık birliklerle yapmak mümkün değildi. Kuva-yı Milliye ile savunma savaşı yapmak mümkün olsa bile, her geçen gün işgal alanını genişleten Yunanlıları Anadolu'dan söküp atmak çok zor bir ihtimal idi. Bu temel planın yanı sıra Kuva-yı Milliye'den düzenli orduya geçişi gerekli kılan başka nedenler de söz konusuydu. Bazı Kuva-yı Milliye liderlerinin keyfi ve yanlış uygulamaları halkın Milli Mücadele fikrinden uzaklaşmasına yol açmıştı. Bunları önlemek için

²²⁶ Mustafa Turan, "İstiklal Harbi'nde Milne Hattı", *Atatürk Araştırma Merkezi*, C.VII, Sayı 21, Ankara, 1991, s.567-579.

²²⁷ Turan, s. 228.

²²⁸ Suna Kili, *Türk Devrim Tarihi*, Tekin Yayınları, İstanbul, 1982, s. 92.

çalışmalara hız verilmişti. Bu arada, Ekim 1920’de Kuva-yı Milliye birlikleri tarafından Yunanlılara karşı dzenlenen Gediz Taarruzu’nun başarısızlıkla sonuçlanması da, bu birliklerin bir an önce tasfiye edilmesi gerektiğini gstermiřti²²⁹.

BMM toplandıktan sonra, Milli Mücadele’nin Dzenli Ordu’sunun kurulmasına sıra gelmişti. Kuva-yı Milliye kuvvetleri ile Yunan ordusunu söküp atmanın imknı yoktu. Bunlar, yalnızca düşmanı yıpratma savaşı vermişler, düşman ilerleyişini durduramamışlar, bazı zamanlar da mağlup olmuřlardı²³⁰.

Bunun zerine 16 Mayıs 1920’de çıkan bir kararla Kuva-yı Milliye’nin bütün yiyecek ve cephane ihtiyaçları Milli Savunma Bakanlığınca karşılanmak üzere, dzenli orduya bağlanması kararı alınmıştı. 22 Haziran tarihli Yunan taarruzundan sonra da Kuva-yı Milliye’nin büyük bir kısmı dzenli birlikler haline getirilmışti. Ordunun subay ihtiyaı için de 1 Temmuz 1920’de subay yetiştirme merkezleri kurulmuřtu²³¹.

Gediz Muharebesinden sonra geçen dönemde Yunanistan’da iktidar değişmiş, Kral Aleksandr’ın ölümünden sonra 1920 Kasım’ında yapılan seçimleri kralcılar kazanmış ve Kral Konstantin iş başına gelmişti. Yunan halkı savaştan bıkmış ve Venizelos’un seçimi kaybetmesinde bunun da etkisi olmasına rağmen, Kral da “*Megali İdea*” savunucularından olduğu ve İngilizleri memnun etmek için Anadolu’da savaşın sürdürülmesini istemişti. Yunan ordusu komutanı Papulos da

²²⁹ Mevlüt Çelebi, **Türk İnkılap Tarihi**, Özal Matbaası, İzmir, 2007, s. 93.

²³⁰ Kocabaş, s. 314.

²³¹ Aybars, s. 266.

yeni hükümete, Türk ordusu henüz kuruluş aşamasında iken, yeterince kuvvetlenmeden harekete geçilmesini tavsiye etmişti²³².

Düzenli ordunun Yunanlılara karşı verdiği ilk savaş, “*I. İnönü Savaşı*”dır. Garp cephesi komutanı İsmet Paşa’nın Çerkez Ethem’le olan mücadelesini fırsat bilen Yunanlılar, 6 Ocak 1921 sabahı iki koldan Eskişehir’e, Uşak’tan da Afyon’a doğru harekete geçmişlerdi²³³.

1921 yılının 9 ve 10 Ocak günlerinde ve aynı yılın 31 Mart’ında Türk-Yunan kuvvetleri arasında cereyan eden muharebelerin İnönü bölgesinde yapılması bir tesadüf değildi. İnönü muharebelerinin zamanını Yunanlılar, fakat muharebe alanını Türkler seçmişlerdi. Türk ordusunun savunma planına göre, Bursa ve Kocaeli yönünden gelecek bir düşman taarruzu İnönü’de karşılanacaktı. İnönü savunma hattı, Yunanlıların 1920 yaz taarruzundan ve Bursa’ya yerleşmelerinden hemen sonra seçilmiş, siperler kazılarak bir dereceye kadar da hazırlanmıştı²³⁴.

Silah, cephane, malzeme ve araç üstünlüğü Yunanlılardaydı. Onların 20.000 tüfek, 150 ağır makineli, 50 top ve 200 süvarilerine karşılık, Türk ordusunda 6000 tüfek, 50 makineli tüfek, 28 top ve 300 süvarisi bulunuyordu²³⁵.

Yunanlılar üç günlük yürüyüşten sonra 9 Ocak günü İnönü mevzilerinin önüne gelmişlerdi. Muharebeye katılacak olan 3 Türk tümeninin bir kısım kuvvetleri, aynı gün öğle üzeri İnönü mevzilerine yerleşmiş, bir kısım kuvvetler de mevziye yetişmek üzere yolda bulunuyorlardı. Batı Cephesi Kumandanı Kütahya’da idi. Üç

²³²Selahattin Tansel, **Mondros’tan Mudanya’ya Kadar**, C. IV, MEB Yayınları, İstanbul 1991, s. 21; Turan, **Türk Devrim Tarihi**, s. 240; Aybars, s. 270.

²³³Kocabaş, s. 324.

²³⁴Selek, s. 491.

²³⁵Turan, s. 240; Aybars, s. 270; Baykara, s. 93.

ayrı kol halinde İnönü mevzilerine ulaşan Yunanlılar, bugün, bütün cephe boyunca taarruza geçmemişlerdi. Sol kol, geri kalmıştı. Bu sebeple, yalnız sağdan ilerleyen Yunan birlikleri İnönü mevzilerinin sol kesimine yüklenmişti. Cephenin bu kısmını tutan zayıf Türk kuvvetleri, çok iyi dövüşerek, takdire değer bir savunma muharebesi gerçekleştirmişlerdi. Muharebe akşama kadar sürdükten sonra, karanlık basınca kesilmişti. Yunanlılar, zapt etmiş oldukları bazı arazi kısımlarını bırakarak muharebe hattının gerisine çekiliyordu. Gece, sükûnetle geçmişti. Asıl muharebe 10 Ocak günü olacaktı. Bu muharebeye katılacak olan Türk kuvvetleri, bütün birlikleriyle 9 Ocak akşamı cepheye yetişmiş ve mevzilerine yerleşmiş bulunuyordu²³⁶.

Yaklaşık üç kat üstün olan Yunan ordusu genel taarruza geçmişti. Türk ordusunda yer yer çözümler olmuştu. Yıpranan ve kayıplar veren Yunanlılar takviye kuvvetler olarak, taarruzlarını sürdürmüşlerdi. Türk ordusunun geri çekilmesi gerekiyordu. Ankara'dan Genelkurmay Başkanlığından gelen emirde eğer Eskişehir'i koruma olanağı yoksa demiryolunu tahrip ederek Afyon-Konya yönünde geri çekilmesi istenmişti. Bununla birlikte İsmet Paşa, daha geriye gitmeksizin Eskişehir'in batısında savaşı kabul etmişti. İnönü mevkiinde tutulan Türk birliklerine 10 Ocak gecesi her karış toprağın savunulması emri verilmişti. Ancak Yunan ordusu saldırıyı sürdürmemiş, 11 Ocak 1921 sabahı geri çekilmişti²³⁷.

Birinci İnönü Muharebesi'nin sonuçları, tarihimize zafer olarak geçti, ama zafer olup olmadığı hakkında söylentiler vardı. Sürekli iki tarafın da savaştan bir sonuç alamayıp karşılıklı olarak geri çekildikleri üzerinde durulmuştu²³⁸.

²³⁶ Selek, s. 494-495.

²³⁷ Turan, s. 240-241; Aybars, s. 271.

²³⁸ Kocabaş, s. 324-325.

Birinci İnönü Muharebesi'nin durumu hakkında İsmet Bey'in yazdığı raporun metni şu şekildedir:

“9/10 Kanunusani 37 meydan muharebesi neticesinde düşman süratle ricat etmektedir. Ricat istikametlerinin tayinine çalışılıyor, her ili taraftan ileriye keşif kıtaatı sürülmüştür. 2. Süvari Grubu yarından itibaren cephe ilerisine çıkabilecektir. Yarın ileri hareket olacaktır. Garp Cephesi Kumandanı İsmet.”²³⁹

Yunan kralı Konstantin, 1921 Şubatında verdiği bir demeçte Mustafa Kemal'i masadan sinek kovar gibi haritadan silebileceklerini öne sürmüştü. Londra Konferansının resmen açılışında 2 gün önce yapılan özel toplantıda da Yunan Başbakanı Kalogeropulos, Türk askerlerini kuru bir kalabalık olarak gördüklerini söylemişti. Böylece onların yeni bir saldırıya geçecekleri anlaşılmıştı. Konferansın bitiminden önce 10 Mart'ta L. George, Yunan heyetine yeni bir saldırıyı onayladığını söylemişti²⁴⁰.

Birinci İnönü Savaşından sonra Türk ordusu hakkında yeter derecede fikir edinmiş olan Yunanlılar, zamanla daha kuvvetlenebilecek olan bu orduyu, bir an önce ezmeyi gerekli sayıyor ve bundan ötürü Anadolu'daki kuvvetlerini arttırıyorlardı. Ayrıca onlar, Türklere saldırmayı başka nedenlerden de gerekli görmekte ve yeni bir saldırı ile kazanılacak olan zaferin, bir yandan İnönü yenilgisinin bıraktığı izlenimleri sileceğini; henüz iş başına gelmiş olan Yunan Kralı'nın saygınlığını arttıracağını, bir yandan da Sevr antlaşmasının Türkler tarafından kolaylaştıracağını düşünmekte idiler. Bundan dolayı gerekli tedbirleri almışlar, İzmir'e yeniden asker çıkarmışlardı. Trakya'daki kuvvetlerinden bir kısmını

²³⁹ Kazım Özalp, **Milli Mücadele (1919-1922)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1998, s. 171-172.

²⁴⁰ Turan, s. 247-248.

Anadolu'ya geçirmişler ve bu arada Türk halkının maneviyatını sarsmak için çeşitli telkinlerde bulunmuşlardı²⁴¹.

Londra Konferansının yapılan önerileri kabul etmek için verdiği bir aylık süre dolmadan da, 23 Mart 1921'de Bursa ve Uşak yörelerinden harekete geçmişlerdi²⁴². Yunanlılar 24 Mart'ta Bilecik'i, 25 Mart'ta Pazarcık yöresini işgal edip İnönü mevzilerini sıkıştırmaya başlıyorlardı. 30 Mart'a kadar süren, zaman zaman süngü savaşı halini alan muharebeler sonucu önemli stratejik bir yer olan Metris tepe Yunanlılar tarafından zapt edilmişti²⁴³.

Bunun üzerine Ankara, Refet Bey idaresindeki kuvvetlerden bir kısmını İnönü'ne sevk etmek, hatta Büyük Millet Meclisi Muhafız taburunu cephe emrine girmek üzere yola çıkarmak zorunluluğu duymuştu. 900 tüfek ile 4 makineli tüfeğe sahip olan ve seçme askerlerden kurulmuş bulunan bu taburun gelmesinden sonra biraz daha güçlenmiş olan Türk ordusu, 31 Mart 1921'de karşı saldırıya geçmişti²⁴⁴. Türk ordusunun erleri ve subaylarının insanüstü fedakârlık gösterdiği, komutanların ön hatlarda çarpıştığı muharebe de, Yunan ordusuna büyük kayıplar verdirmişlerdi. Bu sırada Ankara, savaşın sorumlusu İngiltere'ye sert bir nota vermişti. Fakat daha İngiltere'nin yanıtı gelmeden, Yunan ordusu 1 Nisan tarihinde yenilgiyi kabul ederek çekilmeye başlamıştı²⁴⁵.

İsmet Paşa zaferin kazanıldığı, Yunanlıların çekilişini 1 Nisan'da Ankara'ya bildirirken, “*Düşman, binlerce ölüleri ile doldurduğu savaş alanını silahlarımıza bırakmıştır*” demişti. M. Kemal de çok anlamlı ve çarpıcı tümcelerle dolu bir yanıt

²⁴¹ Tansel, s. 78.

²⁴² Afet İnan, *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, TTK, Ankara, 1977, s. 83; Turan, s. 248.

²⁴³ Aybars, s. 279.

²⁴⁴ Tansel, s. 80.

²⁴⁵ Aybars, s. 279-280.

vermişti. Hamdullah Suphi Tanrıöver'in kendisinin yazdığını söylediği bu telgrafın içeriği, Kurtuluş Savaşı'nın artık bir dönüm noktasına geldiği kanısının doğduğunu yansıtmaya yönünden de önem taşıyordu. Bu telgrafta:

“Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin makus talihini de yendiniz. İstila altındaki bedbaht topraklarımızla beraber bütün vatan, bugün, müntehalarına kadar zaferinizi tesit ediyor. Düşmanın hırsı, istilası, azim ve hamiyetinizin yalçın kayalarına başını çarparak hurdahaş oldu..”

diye, Türk ulusunun yüzyıllardır kötüye giden yazgısının artık değiştiği, yenilgilerin ve tersine gidişlerin sona erdiği vurgulanmıştı. Yeniden güçlenen umutlar ve aydınlık gelecek ise şöyle belirtilmişti:

“Üstünde durduğunuz tepenin, size binlerce düşman ölüleriyle dolu bir onur alanı gösterdiği kadar, ulusumuz ve kendiniz için yükseliş parıltularıyla dolu bir geleceğin çevrenin de gözler önüne serdiğini söylemek isterim.”²⁴⁶

İkinci İnönü Savaşı Yunanistan'ı biraz daha ezikliğe iterken, Anadolu'da sonuç almak için çok daha üstün savaş gücüne gereksinim olduğu gerçeğini de ortaya çıkarmıştı. Yunanistan bu görüşle yeni bir saldırı için Batı Anadolu'daki savaş gücünü artırmaya yönelik yeni önlemler almıştı. Bu önlemlerin sonucunda Anadolu Ulusal eylemi için en kara günlerin yaşanacağı Kütahya, Eskişehir savaşları başlatılacaktı²⁴⁷.

Bu savaşlardan önce küçük çapta Aslıhanlar (8-12 Nisan 1921) ve Dumlupınar (13-15 Nisan 1921) Savaşları çıkmıştı. Bu iki savaş, Batı Cephesi Komutanı Refet Paşa'nın emrindeki birliklere Aslıhanlar ve Dumlupınar'dan taarruz emri vermesi sonucu olmuştu. Yunanlılar, Türk ordusunun hazırlıksız ve yarım tedbirlerle giriştiği bu savaşlarda onu geri atmayı başarmışlardı. Mustafa Kemal Paşa, Refet Paşa'nın bu savaşlarından bahsederken *“Refet Paşa kendisi mağlup*

²⁴⁶ Turan, s. 248; Kocabaş, s. 326; Aybars, s. 280.

²⁴⁷ Kili, s. 97.

olduğu halde düşmanı mağlup kabul ediyordu” şeklinde açıklamalarda bulundu. Durumu tetkik için Fevzi ve İsmet Paşalar’la beraber cepheye, Refet Paşa’nın yanına gitmişlerdi. Durumun anlatıldığı gibi olmadığını anlayınca Refet Paşa’yı görevinden alarak 5 Mayıs’ta Batı Cephesi Komutanlığı da İsmet Paşa’ya vermişti²⁴⁸.

İki acı denemeden ve İstanbul’da İtilaf devletleri Yüksek Komiserlerinin, 18 Mayıs 1921’de, Müttefik işgal kuvvetlerinin tarafsızlığını açıklamalarından sonra bile, Yunanlıların, Batı Anadolu üzerindeki isteklerinden vazgeçemedikleri görülüyordu. Ancak onlar, bu isteklerin gerçekleşmesi için Türk ordusunun ortadan kalkması gerektiğini de biliyorlardı. Onun için bütün maddi manevi kaynakları kullanarak bu amacı gerçekleştirmeye koyuldular ve bu arada Türk İstiklal Savaşı’nda kullanılan silah ve cephanelerin Anadolu’ya giriş noktalarından birisi olan İnebolu’yu bombardıman etmişlerdi²⁴⁹.

Diğer yandan Yunan kralı Konstantin, yanında prens ve danışmanlarıyla Atina’dan hareket ederek 12 Haziran’da İzmir’e gelmişti. İzmir’de “*Bizans’a ve Ankara’ya*” tezahüratlarıyla karşılanmıştı. Bu arada İtilaf devletleri arabuluculuk yaparak, İzmir’in Türklere verilmesini tavsiye etmişti. Fakat Yunanistan kabul edilmiş bulunan Sevr’i savunacağını belirterek öneriyi kabul etmemişti. Genel seferberlik sonucu bu büyük kuvvetle Türkleri yok edeceklerini kesinlikle inanıyorlardı. Kral bu inançla 7 Temmuz’da cepheye doğru yola çıkmıştı²⁵⁰.

Yunanistan’ın 136.147 er, 66.300 tüfek, 852 ağır makineli tüfek, 3.106 kılıç, 460 topla 10 Temmuz 1921’de bir saldırıyla başlattığı bu savaşlarda Türk

²⁴⁸ Kocabaş, s. 328. Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, Yay. Haz. E. Semih Yalçın, Gazi kitabevi, Ankara, 2006, s. 422.

²⁴⁹ Tansel, s. 97.

²⁵⁰ Aybars, s. 282; Umar, s. 215-222.

birliklerinin gücünü 119.193 er, 60.103 tüfek, 437 ağır makineli tüfek, 4.222 kılıç, 165 top oluşturuyordu. Yunanistan hem er, hem silah yönünden bizim birliklerimizden çok üstündü. Hızlı biçimde başlatılan Yunan saldırısı kısa sürede gelişmiş, 13 Temmuz'da Afyon, 17 Temmuz'da Kütahya, 19 Temmuz'da Eskişehir düşmüş, topraklarımızın önemli bir bölümü Yunanlıların eline geçmiş ve ordularımızın Sakarya nehrinin doğusuna çekilmesi uygun görülmüştü²⁵¹.

Yunan ordusuna 21 Temmuz'da yapılan Türk karşı taarruzu ise başarısızlıkla sonuçlandı. M. Kemal ordunun daha iyi şartlarda mücadele edebilmesi için ve Yunan ordusunun silah, cephane, ateş gücü bakımından ve insanca üstün olduğundan İsmet Paşa'ya "*Sakarya'nın doğusuna çekilebileceği*" tavsiyesinde bulunmuştu. 17 Temmuz'da cepheye gelen Mustafa Kemal Paşa'nın direktifine uyularak, Türk ordusu daha fazla yıpranmadan Sakarya'nın batısına çekilmeye başlamıştı. Böylece M. Kemal'in, ordunun yeniden toparlanması için on günden fazla bir zaman kazanması ve büyük toprak kayıplarına rağmen Yunan ordusu ile aranın açılması ve Yunanlıların bu arayı kapamak için düzenlerinin bozulmasını sağlayan düşüncesi gerçekleşiyordu²⁵².

Kütahya, Eskişehir Savaşları'nın kaybedilmesi, önemli stratejik yerlerin elden çıkması, ordunun Sakarya doğusuna çekilmesi, Meclis'te büyük tartışmalara yol açmıştı. Mustafa Kemal Paşa, Büyük Millet Meclisi Reisi olarak, Müdafaa-i Hukuk heyetlerine 1 Ağustos'ta bir bildiri yazmış ve yakında Yunan ordusunun imhasının mümkün olacağını açıklayarak, henüz silah altına alınmamış olanlar ve kaçaklar hakkında bilgi vermişti. Ayrıca Meclisçe görevlendirilerek cepheye yollanan

²⁵¹ Kili, s. 97.

²⁵² Aybars, s. 282-283.

mebuslar, cepheden döndükten sonra, 3 Ağustos'ta Meclis'e açıklama yapmışlar ve ordumuzun durumu hakkında Meclis'i bilgilendirmişlerdi²⁵³.

Meclisin tartışmalı kapalı oturumlarının sürdürüldüğü 4 Ağustos 1921'de Mustafa Kemal başkomutanlığı kabul ettiğini bildirmiş, belli bir süre Meclis yetkilerinin kendisine verilmesi koşul olarak Meclis başkanlığına bir önerge sunmuştu. Meclisteki hararetli tartışmalar sonucu 5 Ağustos 1921'de Başkomutanlık unvanı verilmesiyle ilgili kanun çıkmıştı.²⁵⁴

Kütahya-Eskişehir Savaşından sonra Yunanlılar, Türk ordusundan kazançlarının sadece birkaç şehir ile biraz topraktan ibaret olduğunu görmüşlerdi. Onlar, bu başarının yetersiz olduğunu ve Türk ordusunun esaslı bir meydan savaşında mağlup etmedikçe hedeflerine ulaşamayacaklarını biliyorlardı. Bu sebeple, 9 Ağustos'ta Paris Konferansı'nın tarafsızlık kararı vermesine, aynı tarihli Times gazetesinin "*Yunanlıların vazifesi her gün biraz daha güçleşiyor*" diye kendilerini uyaran bir yazı yazmasına, hatta 10 Ağustos'ta Lloyd George'un "*Sevr Muahedesi yırtılmış olduğundan silah ticareti serbesttir*" demesine rağmen Yunanlılar, Ankara'ya doğru ilerleme fikrinden vazgeçmemişlerdi²⁵⁵.

Türk ordusunun zayıfladığı ve kaynak açısından sınır noktaya geldiğini düşünen Yunanlılar, Türk milletinin Başkomutan emirlerine harfiyen uyacağını, kadın ve çocukların bile silah taşıyacaklarını düşünememişlerdi. Yunanlılar Türk ordusuna son darbeyi indirmek ve ortadan kaldırmak amacıyla 14 Ağustos'tan

²⁵³ Özalp, s. 190.

²⁵⁴ Atatürk, s. 439-441.

²⁵⁵ Tansel, s. 111.

itibaren ileri harekâta başlamış ve 17 Ağustos'ta Türk ordusu ile temasa gelmişlerdi²⁵⁶.

Bu sırada Doğu Cephesi Komutanı Karabekir şu ya da bu yerin savunulmasının düşünülmemesi, bağımsızlık savaşını kazanmak için düşmanı zayıflatacak her yola başvurulması ve sonunda üstün kuvvetler toplayıp gerekli darbenin indirilmesi gerektiği görüşünü dile getirerek ordunun moral gücünü artırmak istemişti. Başkomutan M. Kemal de bu taktiği içeren şu buyruğu yayımlamıştı: *“Savunma çizgisi yoktur! Savunma alanı vardır. O alan, bütün vatandır. Yurdun her karış toprağı yurttaş kanıyla sulanmadıkça düşmana bırakılamaz!”*²⁵⁷

Bu savaşta karşılaşacak Türk ve Yunan birliklerinin maddesel savaş gücü, Yunanistan'ın çok daha fazla olanaklara sahip olduğunu göstermektedir. Türklerin 5.040 subay, 96.326 tüfek, 825 makineli tüfek, 196 top, 1309 kılıç ve iki uçağına karşı Yunanlıların 6.418 subay, 220.819 er, 1.120 makineli tüfek, 3.100 kılıç, 450 top ve 18 uçağı vardı²⁵⁸.

13 Ağustos'tan 23 Ağustos'a kadar önemli bir harekette bulunmayan Yunan ordusu, 23 Ağustos 1921 sabahı bütün gücü ile Türk ileri mevzilerine saldırdı ve daha o gün, askerlik bakımından önemli olan tepelerden bazılarını ele geçirmişlerdi. 30 Ağustos'a kadar şiddetli ve başarılı saldırılarda bulunan Yunanlılar, Türklerin sol kanadını Ankara'nın 50 kilometre güneyine kadar itmiş ve batı cephesi yön değiştirerek güneye dönmüştü. Bundan sonra Türk cephesinin sağ ve merkezine

²⁵⁶ Aybars, s. 289.

²⁵⁷ Turan, s. 251.

²⁵⁸ Kili, s. 100.

saldıran Yunanlılar 2 Eylül'de Çal Dağı'nı ele geçirdi. Bu suretle çok kritik bir durum orta çıkmıştı. Ancak cephede umudunu kaybetmeyen tek komutan olan Fevzi Paşa, Mustafa Kemal ile görüşerek durumun Türklerin lehine olduğunu ve Yunanlıların çekileceklerini bildiriyordu. Nitekim öyle de oldu ve Yunanlılar ertesi gün yani 3 Eylül'de sükûnet içinde kalmıştı. Gerçi 4-5 Eylül'de saldırılarını sürdürmüşlerdi. Fakat büyük kayıplar verdirilmek suretiyle durduruldular²⁵⁹.

Bu tarihten itibaren Yunan orduları savunmaya geçmiş ve ardından Türk orduları 8-9 Eylül tarihlerinde iki taarruz gerçekleştirmişti. 12 Eylül'de Türk ordusunun karşı taarruzu karşısında bozguna uğrayan Yunan orduları dağınık bir halde kaçmaya başlamışlardı. 23 Ağustos ile 13 Eylül 1921 tarihleri arasında devam eden Sakarya Meydan Muharebesi sonucunda Sakarya'nın doğusunda tüm düşman birliklerinden arındırılmıştı. Bu muharebe Türk tarihi açısından bir dönüm noktasıdır. Çünkü 1683'te Viyana önlerinde başlayan Türk bozgunu, Haçlı düşüncesi ve gücünü Sakarya'da kırmıştı²⁶⁰.

Sakarya zaferi, dış siyasette de olumlu sonuçlara ortaya çıkardı. Anlaşmaya istekli fakat kararsız görünen Fransa, bundan sonra barış için beklemiş Ankara ile meselelerini çözümleyen Ankara İtilafnamesini imzalamıştı. (21 Ekim 1921)²⁶¹

Sakarya Zaferi'nin devamını sağlamak üzere, 14-15 Eylül gecesi seferberlik ilan edilmişti. Türk taarruzuna sonraki günlerde devam edilmişti. Lakin Yunanlıların

²⁵⁹ Tansel, s. 114-115.

²⁶⁰ Aybars, s. 289.

²⁶¹ Baykara, s. 111.

yeni savunma hatlarından çıkarmak mümkün olmayınca, kesin sonuç almak için bir süre hazırlık yapmak gereği ortaya çıkmıştı²⁶².

Askeri zafer için esaslı hazırlık gerektiği için Başkumandanlık meselesi Meclis'te yeniden ele alınarak sürenin uzatılması yönünde tartışmalar yapılmıştı. Taarruz hazırlıkları için sorumlu bir Başkumandanın görev başında bulunması gerekiyordu. Bu konu için 6 Mayıs 1922'de gizli bir toplantı yapan TBMM'de M. Kemal bu görevi yeniden kanunla üzerine almıştı. Bunun için kendisi şöyle demektedir: “*Düşman karşısında bulunan ordumuz, başsız bırakılamazdı. İşte bunun için bırakmadım, bırakmam ve bırakmayacağım*”. Bu mesele 20 Temmuz 1922'de tekrar Meclis'te müzakere edildiği vakit, yapılan açıklamalar sonucunda Başkumandanlık müddetsiz olarak Gazi M. Kemal'e verilmişti²⁶³.

Her ne kadar taarruz hareketi yapılmak istense de M. Kemal Paşa, Türkiye'nin sorununun barışçı yollardan çözülmesi için, İtilaf devletlerine son bir kez daha başvuruda bulunmayı uygun görmüştü. TBMM hükümetini temsilen, Fethi Bey, tam yetkili olarak Temmuz ayında Avrupa'ya gönderilmişti. 23 Temmuz'da Fethi Bey gazetecilere “*Zaferi kazanabiliriz, fakat kan dökmekten çekiniyoruz*” dedi. İngiltere ise Fethi Bey'le bakan düzeyinde görüşmeyi reddetmişti. Fethi Bey'in bütün barışçı girişimleri Türkiye'yi güçsüz zanneden ve bu girişimi de bu güçsüzlüğün sonucu olarak yorumlayan İngiltere tarafından geri çevrilince, Fethi Bey hükümete 14 Ağustos'tan sonra yolladığı raporda “*Milli maksatlarımızın sağlanması, ancak*

²⁶² Baykara, s. 111.

²⁶³ İnan, s. 91.

askeri faaliyetlerle kabil olabilecektir” diyerek barış girişimlerinin sonuçsuz kaldığını bildirmişti²⁶⁴.

Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, taarruz hareketlerini izlemek için 17/18 Ağustos gecesini Ankara'dan ayrılarak Konya'ya gitmişti. Ankara'dan ayrıldığını bilen yalnız birkaç kişi vardı. Heyeti Vekile Atatürk'ün reisliğinde toplandı. Mareşal Fevzi Çakmak ordunun durumunu anlattı. Nihayet karar verilmişti. Ordu taarruza geçecek, fakat bu belli edilmeyecekti. 21 Ağustos'ta Çankaya'da bir balo tertiplendiği ilan edildi. Hâlbuki 20 Ağustos günü M. Kemal Paşa Akşehir'de idi²⁶⁵.

20 Ağustos'ta Batı Cephesi yönetim yerine giderek orada Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa ve Cephe Komutanı İsmet Paşa ile saldırı planını bir kez daha tüm ayrıntılarıyla gözden geçirdi. Saldırı, Yunan birliklerini beklemedik baskınla çevirme ve yok etme ilkesine göre düzenlenmişti. Büyük saldırı öncesinde Türk ve Yunan ordularının savaş gücü şöyledir:

Türk ordusu: 186.900 subay ve er, 98.956 tüfek, 839 ağır makineli tüfek, 2.025 hafif makineli tüfek, 323 top, 5.286 kılıç.

Yunan ordusu: 195.000 subay ve er, 130.000 tüfek, 1.002 ağır makineli tüfek, 3.152 hafif makineli tüfek, 344 top, 3000 kılıç.²⁶⁶

26 Ağustos 1922 sabahı Türk topçusunun saat 5.30'da açtığı ateşle büyük saldırı başlamıştı. O gün akşama kadar süren çarpışmalarda Çayhisar alınmış ve Tınaz, Toklu, Kaleciksisivrisi denilen yöredeki önemli mevkiiler ele geçirilmişti. Ertesi gün 27 Ağustos'ta ise Yunan cephesinde ilk gedik açılmıştı. Afyon-İzmir

²⁶⁴ Aybars, s. 336-337; Turan, s. 267.

²⁶⁵ **Yeni Asır**, 9 Eylül 1932; **Yeni Asır**, 9 Eylül 1938; Aybars, s. 337.

²⁶⁶ Kili, s. 106.

demiryolunu kesen Türk süvarilerinin arkalarına sarktığını gören Yunan birlikleri Afyon-Sincanlı ovasında toplanırken, Birinci ordu birlikleri de Afyon'a girmeye başarmıştı. 28 Ağustos'ta Eskişehir/Balmahmut yöresindeki Yunan kuvvetlerine karşı harekete geçilmiş ve ertesi gün Dumlupınar yolu tutulmuştu²⁶⁷.

28-29 Ağustos günlerinde Yunanlıların en güçlü birlikleri Aslıhanlar yöresinde çevrilmiş; 30 Ağustos günü de Başkomutan'ın doğrudan yönettiği savaş sonunda düşmanın en güçlü birlikleri yok edilmişti. İşte 30 Ağustos 1922'de, Aslıhanlar-Çal-İşören mıntıkasında ve Çalköy şarkında birinci hatta On birinci Fırka nezdinde bulunan Başkumandan Gazi M. Kemal Paşa hazretlerinin gözetimi altında yapılan bu savaşa, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, "Başkumandan Muharebesi adını vermiş ve bunu gereklilere bildirmişti²⁶⁸.

31 Ağustos'ta düşmanın ana kuvvetleri imha veya esir edilmişti. Eskişehir yöresindeki kuvvetleri de çekilmeye hazırlanıyordu. Fakat Kocaeli ve Trakya'dan getirecekleri kuvvetleriyle Eskişehir'den çekilen kuvvetlerini birleştirme ihtimali olan Yunan ordusu İzmir'in doğusunda yeni bir savunma hattı kurabilirdi. Bu duruma fırsat vermemek için Başkomutan ordulara Yunan ordusunun İzmir' kadar aman verilmeden izlenmesini, nerede yakalanırsa orada taarruz edilmesini bildirerek tarihi, "*Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir ileri*" emrini vermişti²⁶⁹.

Artık düşman durmadan İzmir'e doğru kaçmakta, ordularımız onları kovalamaktaydı. Anlaşma Devletler, Taarruzun başladığını ancak 4 gün sonra

²⁶⁷ Turan, s. 268; Tansel, s. 161-165.

²⁶⁸ Kili, s. 106-107; Tansel, s. 168.

²⁶⁹ Aybars, s. 338; İnan, s. 93; Tansel, s. 169.

öğrenmişlerdi²⁷⁰. Bu durum karşısına paniğe düşen Anlaşma devletleri, İstanbul'dan Ankara hükümetine hemen başvurmuşlar, ateşkes önerisinde bulunmuşlardı. Anlaşma devlet Konsoloslarının İzmir'de Mustafa Kemal'le görüşme yapabilecekleri bildirilmiş, hangi gün nerede buluşabilecekleri kendilerine sorulmuştu. Başkomutanın buna verdiği yanıt dikkat çekicidir: “9 Eylül 1922'de Nif'te²⁷¹ görüşebiliriz” demişti. Ancak denilen günde Atatürk Nif'te bulundu. Fakat mülakat isteyenler yoktu. Çünkü Türk ordusu İzmir'e ilk verilen hedefe vasıl olacaktı²⁷².

2.2. İZMİR BASININDA TÜRK ORDUSUNUN İZMİR'E GİRİŞİ

2.2.1. Akdeniz Hedefine Doğru

İzmir'in kurtuluşu ve sonrası hemen hemen tüm İzmir gazetelerinde bahsedilmiş olup, bu gazetelerin Türk ordusunun İzmir'e girişi hakkında Akgün lakaplı Ahmet Zeki Paşa'nın hatıralarından da yararlanılmıştır.

Bu bağlamda Yeni Gün gazetesinin 9 Eylül 1925 tarihli nüshasında olaylar şöyle gelişmektedir:

7 Eylül 1338-1922 sabahı bir ak temiz pembe bir fecr Salihli'nin kuzeybatıya doğru uzayan tepeleri sanatkar fırçasıyla süslüyor, yeşillikler şeffaf, sarımtırak bir renk ile parlıyor, Belen Köy ve Birgan köyleri şaşkın ve mahmur korkunç ve feci bir rüyadan uyanıyordu.

Bir gün evvel bu pembe dağlardan, solgun yeşilliklerden mağlup Yunan ordusu, kirli bir sel gibi akmış, korkak bir hırsız cebin bir katil gibi sefil ve perişan

²⁷⁰ N. Bilal Şimşir, **İngiliz Belgeleriyle Sakarya'dan İzmir'e, (1921-1922)**, Ankara, 1989, s. 458.

²⁷¹ Nif denilen yer günümüzde İzmir'e bağlı Kemalpaşa ilçesidir.

²⁷² Kili, s. 107; **Yeni Asır**, 9 Eylül 1932.

kaçmıştı. Büyük ve şiddetli bir dolu ve fırtınadan sonra açılan hava gibi her tarafta bariz bir neşe vardı. Bu, fırtınadan bu, ateş ve kan selinden kurtulmak için civar köylerin dağlara çekilmiş ahalisi, yavaş yavaş saklandıkları hendeklerden başlarını kaldırıyor, o çok ve donuk noktalarla afakları araştırılıyordu.

Kaç gündür birbirine zıt haberler arasında kah ölüm, kah halas titreyişleriyle yaşamışlardı. Ve nihayet Türk'ün zaferi bütün azameti ve bir yıldırım süratiyle tahakkuk ederek bütün o, korkuları, ıstırapları ve zulmetleri bir anda silmiş ve düşmanı vahşi bir korku ile vahşi bir parçalama ile kaçırmıştı. Artık galip ve halaskar Türk ordusunu bekliyorlardı. İlk önce kadınlar gördü. Yanık kalpler hep birden bağırdılar.

“İşte geldiler!!...”

Gören, görmeyen herkes bu sözü tekrar ediyordu. Uzakta vadilerin kıvrımlarında koyu, ipek bir şeridin uzandığı görülüyordu.

“Geldiler! Geldiler!”

İhtiyarlar secdeye kapandı. Çocuklar çırpındı. Sevinç yaşlarıyla bütün çehreler yıkandı.

“Bizim süvariler!” diyorlardı.

“Bizim süvariler!!”

Nemli gözlerin önünden, rüyayı bir seyir ile Türk süvarileri geçiyordu. Yakınlaştıkça süvarilerin yanık, çelikleşmiş çehrelerindeki vakar ve heybete ve

çatılmış kaşlarının ifade ettiği celadet bu, esaretten, ölümden, yangından kurtulmuş insanlar üzerinde bir tesir bırakıyordu.

At nallarının çıkardığı ahenkli velveleye sanki her taraf donmuş gibiydi. Yalnız onlar yürüyorlardı. Durmadan, dinlenmeden, seri şekilde geçiyorlardı.

Eski evvelkilerin uzak diyarlarında yıllarca askerlik etmiş köylü ihtiyarlar, iyi askerler, ıslanan gözlerini yırtık yanlarıyla silerek ve gözlerine inanamayarak bakıyorlardı. Düşmanın, birkaç sene evvel vatana ilk musallat olduğu esnasında, göçerek müfrezeler ve çeteler halinde başlayan milli mukavemet muntazam, muazzam bir orduya inkılâp etmiş bir mucize şeklini almıştı. Bu, geçen ve nihayeti gelmeyen süvarileri, toplar ve makineli tüfekleri gördükçe, her günü bir mısradan daha uzun ve ağır geçen düşman istilasası altında sayıkladıkları rüyaların tahkikini görmekten mütevellit bir heyecanla titriyorlardı. Beklenen o, halas günü, kurtuluş günü nihayet bir hakikat olmuştu. O işte Türk'ün ordusu, uzun tahassürlerden, iştiyıklardan, dualardan sonra vatanın ve neslin ebedi düşmanını kahhar ve fedakar bir hamle ile ezmiş, perişan etmiş gelmişti. Köylü ihtiyar askerler, bu kadar çok miktarda Türk süvarisini toplu bir halde böyle ve bu derece şen ve muzaffer gördüklerini hatırlamıyorlardı. Onlar, hep yıllarca askerlerin namını hezimet, ricat ve bozgun, göç ve sefalet görmeye alışmış bedbahtlardı. Türk ordusunun kötü idare yüzünden taarruz kabiliyeti kaybettiği ve en büyük kahramanlığı müdafaada gösterdiği fedakarlığa münhasır kaldığı karanlık devrin askerleri oldukları için bu basit ihtiyarların kalbinde eski görüşlerin düğümlenmiş olan mebus kanaatleri şimdi kendiliğinden çözülmüştü.

Bu, genç ve galip ordunun, yeni Türk ordusunun kıyafeti de başka türlü idi. Hepsinin serpuşlarında birer hilal vardı ve bu yanık ve tuzlu çehrelerinde semavi bir haşmet vermişti.

Kadın, erkek, ihtiyar genç. İçlerinden doğan ortak ve minnettar bir his ile süvarileri önlemek, onlara bir şeyler söylemek, boyunlarına sarılmak ve atlarının ayaklarına kapanmak arzusuyla titremişlerdi. Onları yollarından bir dakika alıkoymak düşmanın birkaç asım daha kaçmasına, uzaklaşmasına sebep olabilirdi.

Süvariler, beyaz, nurani bir toz bulutu içinde – sanki semalardan inmiş Türk’ün ordusu – düşmanın izleri istikametinde süzülerek gözden kaybolmuşlardı.

“Bu geçenler: Türk süvarileri idi.”

Fırka, 7 Eylül 338 günü kesirsiz olarak tam altmış kilometre kat ederek gruptan iki saat sonra hafif, alaca karanlığında Müteveli köyüne vasıl olmuştu.

Takip edilen yol üzerinde hiçbir düşmana tesadüf edilmemişti. Bütün askerler, yorgunluk, açlık, susuzluk gibi ihtiyaçlardan ve tesirlerden temizlenmişlerdi. Bunların en büyük ıstırabını, durmak dinlenmek teşkil ediyordu. Müteveli köyü civarında açık ordugahta geceyi geçiren fırka, tek bir kalp gibi aynı his, aynı fikir ve aynı heyecanla titriyordu ki; o da:

“Bir an evvel İzmir’i kurtarmak! Ne kadar mümkün olabilirse o kadar süratle düşmanı takip etmek, durmasına, dinlenmesine, toplanmasına imkan bırakmayarak tepelemek ve İzmir’e girmek.”

Bu fikir, yalnız firkada değil, bütün ordunun en yüksek, en büyük kumanda heyetinden neferlere kadar bütün ordunun ruhunda çelik bir aşk halinde idi. Her türlü, fenni sevk ve idare ve tedbirlerin fevkinde bu fikir, bilhassa en ileride ve düşmanla temasta bulunan alayları adeta emir ve hükmüne boyun eğen mukaddes bir ideal halini almıştı²⁷³.

Islahat gazetesinin 7 Eylül 1922 tarihli nüshasında İzmir'deki vaziyet şu şekilde ifade edilmişti:

Bu sırada İzmir'de heyecan her geçen gün artarken Yunan tarafında endişe hakimdi. İzmir Metropolit Hrisostomos, Fransız konsoloshanesine giderek memleketin geçirdiği vaziyeti konsolos Mösyö Graillet'e izah eylemişti. Fransız konsolosu Mösyö Graillet cenapları, asayişin muhafazası için konsoloshaneler tarafından lazım gelen tedbirleri ittihaz edildiğini Metropolit Efendiye beyan etmişti.

Bundan başka Mösyö Graillet konsoloshanelerin asayişin muhafazasının mümkün olmadığı hakkında Yunan asker memurları tarafından haberdar edilmediklerini ve şayet müttefikler zamanında haberdar edilmiş olsaydılar, bütün tehlikelerin kolayca yok edileceğini ilave etmiştir.

Bundan sonra Metropolit Efendi İtalyan konsolosunu ziyaret etmiş ve Tomasso Karlosetini cenapları da aynı mealde beyanatta bulunarak sükuneti tavsiye etmişti²⁷⁴.

Yeni Gün gazetesinin 9 Eylül 1925 tarihli nüshasında tekrar bakıldığında olaylar şu şekilde gelişmişti:

²⁷³ Yeni Gün, 9 Eylül 1925.

²⁷⁴ Islahat, 7 Eylül 1922.

7/8-9-338 gecesi, Manisa'ya gelmiş olan beşinci kol ordu kumandanlığından şu emir alınmıştı:

Fırka 8-9-338 sabahı, Horos Köy ve Bozköy mıntikasına vasıl olacak surette ilerleyecek ve müteakip hareket hakkında emir almak üzere 8-9-338 tarihinde Manisa'da bir zabıt bulunduracaktı.

Bu emir, 8-9-338 sabahı tamamen tatbik edilmişti.

Yirminci süvari alayı pişdara ayrılarak alaydan çıkarılan kuvvetli bir zabıt keşif kolu Horos Köy, Bozköy, Sapanca, Boşnak köyleri üzerinden İzmir istikametini keşif etmek üzere zevalden evvel saat 6 da hareket ettirilmişti. Yarım saat sonra da öncü alayı yürüyüşe geçti. Müteakiben de kısım kalanı başta evvel üçüncü alay olarak batarya, dördüncü alay, ikinci alay, sıhhiye, istihkam, muhabere... yürüyüş sırasıyla Horos Köy istikametinde harekete başlamıştı.

Umumi taarruzun bidayetinden itibaren pek mühim çetin vazifeler almış olan fırka, uzun ve mütemadi harpler, yürüyüşler etmiş olmasına rağmen büyük bir zindelik gösteriyor ve bir adım daha ilerlemek için sabırsızlandığı görülüyordu. Toplanma ve yürüyüşte geçiş hareketleri daha huy edinmiş şekildeydi.

Uzviyetleri itibariyle bu vatanın havasından, suyundan, mahsulatından hülasa esas unsurlar bu vatanın esas teşkil eden parçalarından oluşmuyor muydu? Gayri şuuru bir sevk tabii ile sanki rakiplerinin azmine ortakmış gibi hayvanlarda bile bir heyecan vardı.

Öğleden evvel saat 9.30 da kol başısıyla Horos Köy'üne ulaşan öncü alayına köyün evlerinden ve bahçelerinden ateş açılmıştı. İtlaf edilen eşhasın tayin olunan

hüviyetlerine nazaran bunların Manisa'da yangını genişletmek üzere kalan Ermeni çetelerinden olduğu anlaşılmıştı. Üç bölüğü, bu kundakçı ve katil çeteler ve perakende Yunan efradı tarafından durdurulduğu esnada öncü alayının kısmi gelişi Horos Köy üzerinden dolaşarak Bozköy'e sarkması üzerine kuşatılan bu efrat, yok edilmişti.

Yürüyüşe devam eden fırka kısmi gelişi üzerine Manisa istikametinden gelen oldukça kuvvetli bazı firari kabileleri düşüyordu. Bunlar artık, kaçarak kurtulduklarını ve Türk ordusunun çok gerilerde bulunduğunu zannederek hatır ve hayale gelmeyen her fenalığı yaparak ilerlerken karşılarında fırkayı görünce çıldırış şekilde saldırarak bazen tecavüz ve bazen firar etmekteydiler. Fırka kısa duraksama ve ayırdığı bir kısım kuvvetle bu düşman perakendeleri de tepelenmişti. Takriben üç yüz kadar olan bu dağılmış ve serseri düşman efratlarının bir kısmı yok edilip ve bir kısmı esir edilirken bir kısmı da dağlara firar suretiyle güzergah temizlenmişti. Artık, firkanın hareket sahası açılmıştı. Yalnız henüz mazlum ve meçhul kalan cihet, düşmanın muhtelif istikametlerinden çıkılan veyahut yine ihraç ettiği kuvvetlerle İzmir civarında bir müdafaa hattı tesis edip etmediği keyfiyeti idi. Bu vaziyetin keşif ve takibini en ileride bulunması hissiyatıyla ikinci süvari fırkasından oluşmuş bir vazifeydi. Fırka, takip ettiği istikamet ve süratin hareketinin gereği olarak İzmir'e doğru yürüyen milli ordunun en önünde bulunuyordu. Bozköy'ün ilerisindeki tepeler üzerinde gözlemlenen insanların bir düşman müdafaa kuvveti olup olmadığı anlaşılacak üzere fırka kumandanı bataryaya ateş açıyordu. Uzak uğultular yaparak mahiyetin muzdarip süngüsünü yırtan bu top sesleri halaskar Türk ordusunun geldiğini ve kurtuluş gününün doğduğunu Manisa ovasına ilan etmişti. Bu top seslerinin civar Türk köylerinde yarattığı neşe ve perişan kaçan düşman

perakendeleri üzerindeki korkunç tesir tasvir edilemezdi. Halk, düşman toplarının patlayışındaki sefil ve boğuk velveleye mukabil Türk toplarının sesini tanıyordu.

“*Bizim toplar!*” diyorlardı.

“*Bizim toplar!*” Bunu söyleyenlerin göğüsleri kabarıyor, gözleri yaşarıyordu. Bu topların semayı dolduran seslerine sanki birazda kendi ruhlarının sesi karışmış idi.

Bir iki endahet neticesi Bozköy’ün ilerisindeki tepelerde görülenlerin dağlara çıkılmış Manisa ahalisi ve daha uzaklarda kaçışanların da düşman perakendesi olduğu anlaşılıyordu. Ve ateş kestirildi.

O sırada bir gün evvel Bornova’dan çıkmış olan on beş yaşında bir Türk çocuğu fırkaya şayan istifade malumat verdi.

Çocuk, Bornova ile Manisa arasında mühim düşman kuvvetin bulunmadığını fakat Bornova’da ve civarındaki köylerde küme küme düşman efradı bulunduğunu söylüyordu.

Vaziyet 8-9-338 zevalden evvel saat 10 da kol ordu kumandanına bildirildi. Ve bu rapor 8-9-338 zevalde Manisa’da emir almak üzere bulundurulacak olan zabitle (On Üçüncü Alay’dan Zabit Vekili Hüseyin Efendi) gönderildi ve mumaileyh Bornova’dan gelen çocukla ele geçirilen esirlerde tefrik edildi.

Fırka kumandanı, bu raporda: suret-i hareket Horos Köyü, Bozköy mıntikasına muvasalatını bildirdikten sonra, ufak tefek engeller bertaraf edilerek hem Sapanca üzerinden İzmir istikametinde keşif yapmak ve hem de düşmanın buralarda

mukavemet edip etmediğini meydana çıkarmak üzere bir alayı “*Sabuncu yolu*” istikametine doğru sevk edildiğini arz ediyordu. Vaziyet cidden çok nazik ve hassas ve bizzat iktizayı hale göre ittihaz kararı icap ettirecek bir mahiyetteydi. Saatler değil, dakikalar bile bir kıymetli hale gelmişti.

Öğleden evvel saat 10’da Horos köyünden yazılan raporu birlikte hareket etmiş olan zabıt vekili Hüseyin Efendi’nin Manisa’dan avdetinin uzaması ihtimali vardı.

Bir müddet sonra öncü alaydan alınan raporda:

Öğleden evvel saat 10.30 da “Geçili” ile “Bozköy” arasında alayın yeniden ateşe maruz kaldığı ve bir bölük ter edilerek akşam ile yürüyüşe devam olunduğu bildiriliyordu, düşman kuvvetinden kırk beş esir edildiğinden onların da gönderildiği ilave olunuyordu.

Bu suretle öncü alayı ilerledikçe, daha fazla dağınık ve keşif miktarda düşman perakende efradıyla çarpışmaya mecbur olunuyordu. Esirler muhtelif Yunan kıtaatına mensuptu. Bunlardan düşmanın umumi ve hususi son vaziyetine dair bir malumat alınamıyordu. Fakat herhalde -zaman kazanmak için olsa da- düşmanın İzmir civarında müdafaa tertibatı alıp almadığını keşfetmek ve düşman perakendeleriyle dolu olduğu görülen İzmir yolunu açmak ve bir heyecan ile gelmekte olan milli orduya tenvir etmek icap ederse düşman perakendelerini ezerek şaşırtıcı bir süratle İzmir’e girmek vazifesinin ikinci süvari fırkasına tertip ettiği firka kumandanı kani olmuştu.

Bu mühim vazifeyi de ancak umumi heyet firka yapabilirdi.

Bu suretle ikinci fırka tarihi ve mesuliyetli ve şerefli bir vazife teveccüh ediyor demekti.

Öğleden evvel saat 11.30 da fırka kumandanı bütün bu mülahazatını tahsis ederek kolordu kumandanına (Miralay Fahri Paşa) kısa bir rapor vermişti. Rapor, araziye ve fırka kumandanının düzenlediği karar ve tarz ve harekete vakıf olan muhafız takım kumandanı Kılıç Arslan Efendi ile gönderildi. Ve adı geçen kırk beş esir ve miktar muhafız da katılmıştı.

Bu, rapor yazılıp gönderildikten sonra, kabul edilen karara göre fırkaya; şosa ile Sabuncu gediği İzmir istikametinde yürüyüşe devam emri verildi.

Bu emir zabitan ve efrat arasında nihayetsiz bir şok ve neşe uyandırmıştı. İzmir'e doğru çeşitli istikametlerden yürüyen muazzam ve muzaffer ordunun en ilerisinde bulunmak zevk ve saadetinin verdiği askeri ve tarihi neşe dolu olarak artık atların başları doğrudan doğruya İzmir'e, İzmir şehrine çevrilmişti. İleriye doğru atılan her adım fırkayı İzmir'e bir az daha yaklaştırıyordu.

Yol şosa ise de 595 rakımlı tepeden sonra güzergah gittikçe alçalıyor ve rahat bir istikamet takip ediliyordu. Arazi pek arızalı ve şosa çok zik zaklı idi. Çeşitli kıvrımlarla yürüyüş kolları uzun bir kurdele gibi çözülüp açılıyordu.

Yükseklerden, tarih sanki büyük ve hayali gözlerini açmış, hedefe doğru yürüyen milli ordunun öncülüğünde, adım adım takip ediyordu. Tarih, bir milletin kaderini tayin etmede pek az harp kaydetmiş olduğu şüphesizdi.

Bunu en ilerde giden neferle en geride giden nefere kadar bütün ordu hakiki bir şuur ile idrak ediyordu.

Öğleden sonra saat 3.30'a kadar yürüyüşe devam ederek Boşnak Köyü civarına gelen fırka, Bornova ovasını örten son sırtlardan oldukça mühim bir ateşe maruz kalmıştı. Bir düşman bataryası da ateşe iştirak etmişti. Fakat kuvveti bir tabur kadar tahmin ediliyordu. Fırka kumandanı, arazinin vaziyetine nazaran düşmanın cepheden işgal edilerek sol kola taşkın bir hareket emretmişti. Çarpışma başlamıştı. Sol kola sürülmüş olan on üçüncü alayın birinci bölüğünün bulunduğu tepelerden, uzaklarda Nif kasabasından "İzmir'e doğru yürümekte olan bir kol belirlenmişti. Kola yetişmek pek uzun olduğu cihetle kaçmakta olan bir fırka tahmin olunmuştu. Müteakiben bu görülen düşman kuvvetinin istikametini kırarak on üçüncü alaya doğru yaklaşmakta olduğu bildirilmesi üzerine on üçüncü alay bir bölükle takviye edilmişti. Sahada yirminci alay ile on üçüncü alaydan iki bölük vardı. Çarpışma belirsiz aralıklarla bazen şiddetleniyordu. Sağ koldan kuvvetle hareket etmek üzere dördüncü alay da sağ kola sevk ve batarya da şosa kenarında mevzie girerek ateşe iştirak ettirilmişti. İkinci alay ihtiyatta kalmak üzere fırka umumi heyet ile harbe iştirak etmiş bulunuyordu.

Nif'ten çıkarak fırkanın sol kola doğru hareket eden düşman kolunun sol kola bin beş yüz metre yaklaşarak durdurulduğunun bildirilmesi üzerine vaziyetin ortaya çıkışına kadar sağ kola doğru harekete geçen dördüncü alaya da geçici olarak durdurma emri verilmişti.

Vaziyet, ciddi bir mahiyet alıyor gibiydi. Bu vaziyet, fırkanın manevra kabiliyetiyle hafifletiliyordu. O esnada birinci firkadan gelip geriye dönecek olan irtibat zabiti ile vaziyet fırka kumandanı tarafından – birinci fırka vasıtasıyla- kol orduya bildirilmişti.

Öğleden sonra saat 5'te yazılıp birinci fırka irtibat zabitiyle gönderilen bu raporda fırka kumandanı:

“Düşmanı tazyik ederek burada sebat ve mukavemet niyetinde olup olmadığını anlamak fikrinde olduğunu bildiriyordu”. Bornova ovasını örten son sırtlar üzerindeki düşmanın kuşatılmasında ve tepelenmesinde Nif'ten çıkan düşman kolunun şüpheli bir tarafta sol kola doğru ve istikametini kırarak harekete mani olmuştu.

Fırka, bu suretle ihtiyatla harbe devam ederken öğlen vakti Manisa'da kol ordudan emir almak üzere gönderilen zabıt vekili Hüseyin Efendi kol ordunun zevalden sonra saat 2,30'da yazılan emrini getirdi. Bu emir, fırkaya zevalden sonra saat 5,30 da vasıl olmuştu.

Emrin münderecatına nazaran, fırkanın şosadan (Sabuncu) İzmir istikametine harekete geçmiş olduğuna dair öğleden sonra saat 11.40'da yazılıp muhafız takım kumandanı mülazım Kılıç Arslan Efendi ile gönderilen raporun kol orduya ulaştığı anlaşılıyordu. Bu raporun her halde bir müddet sonra kol orduya ulaşmış olacağına ve fırkanın vaziyet ve hareketinden kol ordunun haberdar olduğuna nazaran kabul edilen karar ve tertibatın değiştirilmesine lüzum görülmedi. Kol ordu kumandanı, öğleden sonra saat 2.30'da Manisa'da yazılmış olan kol ordu emrinde:

“On dördüncü ve ikinci fırkaların Hamidiye Bornova yoluyla İzmir'e doğru ilerlemesini ve bir keşif ilerlemesini emrediyordu”. Halbuki vaziyetin gereği olarak ikinci fırka, birinci fırkanın takip etmesi lazım gelen istikamette ilerlemiş ve birinci fırka tarafından yerine getirilmesi icap eden keşfi ve temizliği da kısmen yerine getirmiş bulunuyordu.

Öğleden sonra saat 6.40'da yirminci alayın ikinci bölümünden alınan raporda Nif'ten çıkan kuvvetin Nif – İzmir caddesi üzerinde Bornova'ya doğru ilerlemekte olduğu ve yürüyüş kolunun tahmin edildiği gibi bir fırka oluşup kısım kısım gönderilen ağırlıklardan ibaret bulunduğu bildirilmişti.

Yirminci alayın cephede bulunan bölümünde öğleden sonra saat 7.10 yazılıp 7.50'de fırkaya ulaşan raporunda da düşman topçusunun bir topu geriye aldığı ve mevzie yeni bir bölükle takviye ettiği ve gecenin karanlık olması sebebiyle vaziyetin takip ve tespiti mümkün olmadığı bildirilmekteydi. Her halde artık düşmanın bu mevzilerde yerinde durmayacağı anlaşılıyordu.

Fırkanın durdurulmasının – açığa çıkan son vaziyete nazaran – ciddi vasitalara dayandığı fikrine düşülmemek üzere düşmanın, Bornova ovasını örten son sırtlar üzerindeki kuvvetinin ya çekileceği veyahut bir sıkıştırma karşısında mevkileri terk edeceği ve Nif'ten çıktığı görülen kolun ağırlıklarından ibaret olup Bornova'ya doğru ilerlemekte olduğuna dair öğleden sonra saat 9 da kol orduya bir rapor gönderilmişti.

Artık gece gelip çatmış ve ateş kesilmişti. On iki saat durmaksızın çarpışarak bir yürüyüş yapan fırka, geceyi istirahatla geçirmek üzere – yirminci alay hariç – şosanın iki tarafında toplanılmışti. Yirminci alay düşmanla teması muhafazaya memur edilmişti. Bulunulan mıntıkada yiyecek ve bilhassa su yoktu. Ertesi sabah öğleden evvel saat 4.30 da harekete hazır bulunması kitaata yazı ile tebliğ edilmişti.

Yirminci alay tarafından gece sık sık keşifler yapılıyordu. Düşman mevzilerinin gerisindeki ovada birçok ateşler görülüyordu.

Gece karanlık ve sema çok yıldızlı idi. Bu yıldızlı gecenin koynunda tarihi ve büyük bir hadise, bir sır saklı idi. İstirahata geçilmiş olmasına rağmen hiç kimse uyumuyordu. İzmir'in önünde geçirilen bu gece, ikinci fırkanın tarih hatıratında unutulmaz bir geceydi. Fırka İzmir'e doğru kaçan düşman kollarının arasındaki gedikten içeri girmiş ve kaçan düşmandan daha ileri geçerek mukaddes hedefi ve kıymetli olan İzmir'in yani başında yeni ve son bir hamle için kısa istirahataya geçmişti.

Fırka kumandanı, 8-9/9/338 saat 7 den sonraki vaziyete dair 8-9/9/338 öğleden sonra saat 11'de yazdığı raporda kol orduya malumat vermiş ve fırkanın Boşnak köyü civarında emniyet tesisi için bir alay (yirminci alay) terk ederek diğer alaylarla yolun iki tarafında geceyi geçireceğini bildirmişti. Bu raporda öğleden sonra saat 7'de harekete geçmiş olması lazım gelen ve pek yakınlarda olması muhtemel bulunan birinci fırka vasıtasıyla gönderilmişti.

Kol ordu emri, birinci, ikinci ve on dördüncü süvari fırkaları 9-9-338 sabahı yakından geçici bir tarzda kuşatılmasının derli toplu olduğundan kahraman on dördüncü, birinci fırkaların da aynı saha içinde ve bu yıldızlı sema altında aynı heyecanla ileriye atılmak için sabırsızlandığı şüphesizdi.

İkinci fırkadan bu günkü muharebede bir zabıt ve üç nefer yaralı ve üç civan mert ölmüş ve üçü de yaralanmıştı. Bununla birlikte düşmanda iki yüzü kadar öldürülmüş ve seksen kadar esir alınmış ve birçok eşya ve araba terk ettirilmişti. Ölüler içinde on beş kadar da Ermeni çetesi vardı.

İkinci fırkanın vaziyetinin gereğine nazaran kabul ettiği karar, İzmir'e giden yolun bir gün evvel açılmasını ve yol üzerindeki düşman perakendelerinin

temizlenmesinin neticelenmesi ve anlaşıldığına nazaran milli ordunun ilk top sesleri Bornova ve İzmir'den de işitilerek Akdeniz hedefi üzerinde Türk zaferinin yüksek sesle ve milli ordunun İzmir'e yaklaşma havadisi telsiz telgraf ile bütün cihana ilan edilmişti.

Bilhassa, Bornova'daki düşmana cepheden ve Nif'ten gelen kuvvetlere geriden yapılan tesir ile İzmir'e kadar olan saha tamamen açılmıştı²⁷⁵.

Anadolu, Ahenk, Hizmet ve Yanık Yurt gazetelerinin çeşitli nüshalarında Türk ordusunun ilerlemesi şu şekilde devam etmektedir:

8-9-338 ki gece yarısından sonra saat dörtte Yirminci alayın keşif kollarından alınan raporlarda Bornova ovasını örten son sırtlar üzerindeki düşmanın da – tahmin edildiği veçhile – kaçtığı ve yol ve civarında düşmandan eser kalmadığı bildirilmişti. Yirminci alayın ikinci bölüğünden çıkarılan zabıt keşif kolu kumandanı mülazım Enver Efendi İzmir'in on beş kilometre kuzeye kadar ilerlemiş, ovaya, İzmir'e ve limana hakim bir tepe üzerinde gözlemlerini bildiriyordu. İzmir'in kapılarına, İzmir'e doğru süratle kaçan düşmandan evvel ulaşılmış bulunulduğu sırada ele geçirilen bu fırsatın zayi edilmemesi çok mühim ve hayati bir mesele halinde idi. Düşman, kaçarken bulduğu küçük fırsatları kaçırmıyor, nefes almaya vakit bulunca güzergâhı kan ve ateş içinde bırakıyordu.

Binaenaleyh 9 Eylül 338 sabahı İzmir'e doğru açılmış olan sahayı ikinci firkanın bütün kuvvetiyle işgal etmesi zaruriydi. Fırka kumandanı fırkaya yazdığı emirde:

²⁷⁵ Yeni Gün, 9 Eylül 1925.

“Düşmanın tuttuğu mevaziden savuştuğunu ve firkanın Bornova istikametinde ileri harekete devamını ve bunun için de yirminci ve dördüncü alayların yirminci alay kumandanı Kazım Bey’in kumandasında derhal ileri yürüyüşe geçerek tesadüf ettiği yerde düşmanı tazyik ve tard eylesini emretmekte ve firkanın heyeti umumiyesiyle yürüyüş sırasını tasrih eylemekte idi”.

Bornova istikametinde ileri yürüyüşe geçen ikinci fırka alaylarına vaziyeti bizzat görerek daha esaslı emir vermek üzere ikinci fırka kumandanı karargahıyla beraber Bornova’nın yaklaşık üç kilometre doğusunda ve şosa kenarında bulunan gözlem mevkiine geldi. Buradan Tepeye çıkılınca İzmir ve deniz, füsunu ve güzelliğiyle gözleri kamaştırıyordu.

Milli ordunun uğrunda bu kadar kan ve can feda ettiği hedef, sabahın ince ve hafif sisleri, altın nurlar içinde heyecanla mütebessim ediyordu. Tepeye çıkanlar:

“İzmir ve Deniz!”

diye bağırmaktan kendilerini alamıyorlardı. İzmir ve deniz, milli ordunun bu ikiz ideali bütün güzelliği ile kollarını açmış:

“Artık geliniz.” diyordu.

Bu büyük ve ulvi manzaranın huzuru ihtişamında bütün kalpler buraya gelinceye kadar geçtikleri ölüm yollarını, çektikleri sıkıntı ve zorlukları kısa bir an içinde düşünmüşlerdi²⁷⁶.

²⁷⁶ **Anadolu**, 9 Eylül 1931; **Ahenk**, 9 Eylül 1926; **Hizmet**, 9 Eylül 1926; **Hizmet**, 9 Eylül 1928; **Hizmet**, 9 Eylül 1931; **Yanık Yurt**, 9 Eylül 1924.

Ahenk gazetesinin 9 Eylül 1926 ve Hizmet gazetelerinin 9 Eylül 1926 ve 1931 tarihli nüshalarında ilerleme şu şekilde gelişmektedir:

Yine böyle bir sabah, bu güzel deniz ve güzel İzmir, Helen'in ahlaksız, sarhoş, sefil çocuklarının pis yerlere atılmak istenilmiş ve kolları bağlanarak, sinesi süngülenerek katre katre sızan kanıyla Türk İzmir mezbahaya götürülmüştü.

Fakat, o zaman Türk İzmir'in temiz ruhu sinesi ve kalbi yaralı olarak kaçmak anavatanın içinde diyar diyar gezmiş İnönü'lerinde, Sakarya vadilerinde ölümle göz göze gelmiş ve anavatanın büyük ruhuyla birlikte her gördüğü ıstırap ve felaketten yeni ve taze bir kudret ve kuvvet alarak gittikçe büyümüş ve nihayet Dumlupınar'da bütün Yunan efsanelerini, İlyada'nın şairlerini yırtarak üstünlüğünü ispat eylemiş ve bütün maddi ve manevi kuvvetinin kahriyle o sataşan ve katil düşmanı mukaddes ocağında boğarak işte yine İzmir'e gelmişti.

Bu, iki sabah arasında geçen karanlık ve korkunç günlerin bütün ıstırabını tepeye çıkanlar bir anda unutmuş gibi oluyordu²⁷⁷. O sırada birinci fırka kumandanı da karargâha gözlem mevkiine geldi. Birinci fırkaya mensup diğer kıtaatta ardı sıra geliyorlardı.

İzmir limanında İtilaf devletlerinin on kadar harp gemisi vardı. Bornova'dan doğru giden kabile gözükiyordu. Kovalayan ordu, kaçan orduya vasıl olmuştu. İkinci fırka bataryasıyla Bornova'ya doğru birkaç silah atışı yapıldı. Atış başlar başlamaz, evlerin pencerelerine çeşitli milletlere ait bandıralar asılmaya başlamıştı²⁷⁸.

²⁷⁷ **Ahenk**, 9 Eylül 1926; **Hizmet**, 9 Eylül 1926.

²⁷⁸ **Hizmet**, 9 Eylül 1931.

Bu milletlerden birçoklarının mağlup olan Yunan ordusunun yardım ediyorlardı. Her türlü devletlerarası hukuku çiğneyerek İzmir'e saldırılan Yunan ordusuna medeniyet ordusu diyorlardı. O ordunun mağlubiyeti üzerine bu bayrakları asarken kim bilir ne kadar azap vicdan ve ıstırap ve hicap duyuyorlardı.

Türk ordusu, medeniyet ordusu diyene memleketine sataştırılan orduya medeniyetin hakiki kuvvet ve silahıyla mağlup etmişti. Ve ayaklar altına alınan devletlerarası hukuku muhafaza etmek ve ona riayet etmekle milli ordu medeni üstünlüğünü göstermişti. Derhal ateş kestirilmişti²⁷⁹.

2.2.2. Bornova'da

O sırada İzmir'den Bornova'ya tek bir lokomotif geldiği görüldüğünden Parlamenter memuru olması ihtimaline binaen on üçüncü alay kumandanı Atıf Bey Bornova üzerine bir bölükle gönderilmişti. Gözlem mevkiinde bulunan ve bütün hareket sahasını gözleriyle görmekte olan birinci ve ikinci fırka kumandanlarının müzakeresi neticesinde birinci fırkanın Kokluca'dan²⁸⁰, Kadifekale'si üzerinden, ikinci fırkanın da sağdan yani Bornova'nın kuzeyindeki sırtlara, bu on üçüncü alayın büyük kısmı da Bornova istikametinde yürüyüşe geçmişti.

Öncü olan on üçüncü alay da Bornova'nın kuzey sırtlarına ulaştığı zaman yapılan gözlemlerde ciddi bir düşman faaliyeti görülmemişti. Hatta yirminci alayın bir bölümü, Bornova'nın hemen yakınından geçiyordu.

Kıtaat arasında ileri gitmek hususunda ve mahsus ve bariz bir rekabet vardı. Ara sıra, kesik kesik Bornova'dan silah sesleri geliyordu.

²⁷⁹ **Ahenk**, 9 Eylül 1926; **Hizmet**, 9 Eylül 1926.

²⁸⁰ O dönemde Kokluca olarak adlandırılan bölgeye, günümüzde Altındağ denilmektedir.

Memleket içinde harp mecburiyeti bulunan her kumandan gibi ikinci fırka kumandanı da bir faciaya mani olmak his ve arzusundan vazgeçemezdi. Bir an evvel Bornova ve İzmir'in işgali, düşman tarafından muhtemel facia ve zararların önünü alabilirdi.

İkinci fırka kumandanı, mukarrer olduğu veçhile, ileri doğru sürülmüş ve lazım gelen nokta ve sahayı işgal etmişti.

Birinci fırka kıtaatının Kokluca ve Kadifekale'ye ulaşması beklenerek geçirilecek zaman kısa da olsa hem boş ve hem de telafi edilemeyecek bir olaya sebebiyet verebilirdi.

Kıtaat, adeta yarış yapıyormuş gibi sabırsızca ileri atılmak istiyordu. İkinci fırka kumandanı bu müsait vaziyeti nazarı itibara alarak artık zapt edilemeyecek bir hale gelmiş olan kıtaata Bornova ve İzmir'in işgalini emretmişti. Bu tarihi ve çok mühim olan emirde:

“Yirminci alay, Bornova'nın garbından ve dördüncü alay Bornova'nın içinden tarayarak İzmir istikametinde hareket ve diğer fırka kıtaatı da sıra ile dördüncü alayı takip edeceklerdir”

denilmekte idi. Emri alan kıtaat, çelik bir hücumla ileri atılmıştı. Manzara, her Türk'ü ilelebet iftihar edecek bir azamet sağlamıştı. Kıtaat, adeta koşu meydanında son süratle yarışa katılanların verdiği heyecanın son haddini veriyordu. Artık düşman perakendelerinin ateşine karşı koymasına da ehemmiyet verilmiyor, önlerine çıkan yokuş ve engelleri göğüsleyerek, ezerek, çiğneyerek geçiyorlardı.

Halk ve kaçan düşman, adeta manyetizma edilmiş gibi idi. Derhal yıldırım süratiyle Bornova işgal edilmişti. Dördüncü alay kumarı Bornova'nın işgalini, Bornova istasyonundan yazdığı şu küçük raporla bildiriyordu.

İkinci süvari fırkası kumandanlığına:

1- Alay zevelden evvel saat 9'da Şerafettin Bey²⁸¹ kumandasında iki bölüğüyle ve bil ahiri mütebaki aksamıyla Bornova'yı işgal etmiştir.

2- Alayla güneybatı istikametine ilerlendiğini arz ederim.

Süvari dördüncü alayı kumandanı

Ali Reşad²⁸²

Anadolu gazetesinin 9 Eylül 1932, 1937 ve 1938 tarihli nüshalarında olaylar gelişimi şöyle devam etmiştir:

Alay Bornova'ya girerken bir iki yerde düşman perakendelerinin ateşine maruz kalmış ve bu esnada Şerafettin Beyin atı vurulmuştu. En önde kahraman ve güzide sekiz yaya nefer yürüyordu.

Yirminci alayın Bayraklı civarındaki tersanenin kuzey sırtlarından görünmesi üzerine Mersinli'ye doğru yürüyen düşman perakendeleri şaşkın bir halde kaçmaya başlamış, kütle halinde kaçan bu efrat, on üçüncü alayın bir bölümü tarafından kuşatılarak esir edilmiştir. Çeşitli rütbelerde yirmi biri zabıt olmak üzere bini neferden oluşan bir kabile Mersinli pavyonlarına yerleştirilmişti.

²⁸¹ Şerafettin Bey hakkında daha fazla bilgi için bkz. Kemal Arı, *Üçüncü Kılıç, İzmir'in Kurtuluşu ve Yüzbaşı Şerafettin*, Zeus Kitabevi, İzmir, 2006.

²⁸² *Hizmet*, 9 Eylül 1926.

2.2.3. İzmir'e Doğru

En önde dördüncü alay kumandanı Şerafettin Bey olduğu halde dördüncü ve yirminci alaylar, tam bir intizam dairesinde caddeyi takiben ilerlemekte iken soldan, Punta'daki un fabrikalarından açılan ateşle en önde yürüyen kahraman efrattan üçü şehit ve biri ağır surette yaralanmıştı.

Fakat artık ateşe ehemmiyet verilmiyordu. Aralıksız yürüyüşe devam edildi. Kıtaatın öyle metin ve cesur hücumu karşısında ateş edenler bile karşı koymaksızın ellerinden silahlarını atıvermişlerdi. Türk kahramanlığının en parlak numunesi olan bu yürüyüş ve İzmir'e girişi seyredenler nazarında bir harika mahiyet almıştı.

Binlerce düşman perakendeleri ve silahlı Hıristiyanlar ve çetelerle dolu olan İzmir'i, süvarilerin bu fedakâr hücumu hayran bir hale getirmişti. Bilhassa, ecnebler ve son dakikaya kadar Türk ordusunun zaferine inanmak istemeyenler gözlerinin önünde, dünyada hiçbir milletin gösteremeyeceği tam bir nefsi feragat ile yürüyen bu süvarileri o kadar tabiatüstü görüyorlardı ki, gözlerine inanamıyorlardı.

Tam İzmir'e girerken Punta'daki un fabrikasından açılan ateşle şehit olup orada terk edilen askerler öyle bir asil şekilde İzmir girişinin iki tarafında yatıyorlardı ki, sanki başlarını milli hedefin eşiğine koymuş, onun ebedi nöbetçileri gibi geriden gelen kıtaata asil tavırlarıyla İzmir'e girilen noktayı gösteriyorlardı. Onlar, İzmir hedefinin son şehitleri idi.

İzmir'in kapısında İzmir için can veren şehitler şunlardı.

1- İkinci fırkanın dördüncü alayının ikinci bölük çavuşu Akşehir'in mamuretü'l hamid karyesinden Bekir oğlu Mehmet.

2- İkinci fırkanın dördüncü alayının ikinci bölük çavuşu Antalya'nın Kızılsaray karyesinden Baba İbrahim oğullarından Mehmet oğlu Hakkı.

3- İkinci fırkanın dördüncü alayının dördüncü bölüğünden nefer Nevşehir'in İneli karyesinden Sağır oğullarından Ahmet oğlu seyit Ahmet.

Artık İzmir'e girilmişti. En önde Şerafettin Bey olarak adeta bir uç kumandanı gibi yanında emir zabiti mülazım Hamdi ve dördüncü alaydan Mülazım Ali Rıza Efendiler olduğu halde Kordon boyunu takip ediyorlardı.

Pasaport mevki civarında elinde bomba bulunan bir düşman askerine Şerafettin Bey tarafından elindeki bombayı yere bırakması ihtar edilmiş ve asker korkusundan dolayı olması pek muhtemel bulunan ani bir hareketle bombayı infilak ettirmiş ve bu infilak neticesi Şerafettin Bey yüzünden yaralanmış, gerek kendi atı ve gerek yanında bulunan yirminci alayın 3.cü bölüğü kumandanı yüzbaşı Nuri Beyin atı yaralanmış olduğu halde bütün bir sükunet ve ağırbaşlılık ile yürüyüşüne devam ve hükümet konağına ulaşmak için mülazım Ali Rıza Efendiye hükümet kapısını açtırıp işgal alameti olarak 9-9-338 öğleden evvel saat 10.30 da Türk nöbetçileri koydurmuştu. Bu suretle 15 Mayıs 335 sabahı işgal faciasına uğrayan İzmir, tam yirmi yedi ay yirmi dört gün ağır bir kâbus gibi düşman istilasını altında kaldıktan sonra ebedi olacak Türk hâkimiyetine intikal etmişti²⁸³.

Ahenk, Anadolu, Hizmet ve Yanık Yurt gazetelerinin çeşitli nüshalarında İzmir'deki ilerleyiş şu şekilde sürmüştür:

²⁸³ **Anadolu**, 9 Eylül 1932; **Anadolu**, 9 Eylül 1937; **Anadolu**, 9 Eylül 1938.

Dördüncü alay iki bölüğüyle hükümet ve kışla civarında toplanmış ve yirminci alay da biraz evvel de vapura bindirilmek üzere Yunanlılar tarafından götürüldüğünü haber aldığı esirlerimizi Kokaryalı²⁸⁴ istikametinde harekete devam etmiş ve bu alay güzergâhtaki evlerden aralıksız ateşe uğradığından ve beriki istikamete kuvvet ayrılığına mecbur olduğundan iskele civarında beklenmişti. Alaydan bir nefer şehit ve bir nefer de yaralanmıştı. Alay kışlada toplanmıştı.

Dördüncü alay kumandanı; diğer üç bölüğüyle ve ikinci alayla birlikte Punta civarından sola dönerek doğruca Kadifekale'ye çıkmıştı. Bu kol da, perakende taarruz ve ateşlere maruz kalmıştı. Fakat kolaylıkla kırıp geçerek hedefini bulmuştu.

İkinci alay Kemer istasyonu hizasından geçerek Aydın istikametinden gelen bir trende bir yüzbaşı, dört zabıt ve yedi yüz Yunan neferi esir etmişti. Bu düşman kuvveti İzmir'in geri alınmasından haberdar değildi. Teslim olmak istememişti. Fakat istasyonda bulunan bir yüzbaşı kumandasındaki sekiz neferlik Fransız müfrezesi keyfiyeti kendilerine izah etmiş ve 20'nci alayın birinci bölük kumandanı Yüzbaşı Faik Efendi'nin bölüğü tarafından bu düşman kuvveti esir alınmıştı²⁸⁵.

Alayların İzmir'e girmesine müteakip Mersinli'ye ulaşan ikinci fırka kumandanı ve kırka karargâhı bir İtalyan miralay ve birçok ecnebi ve ahali tarafından karşılanmıştı. İtalyan miralay, şehirde her ne kadar birçok perakende düşman efradı mevcut ise de silah kullanacak bir halde olmadıklarını söylemişti.

Biraz evvel esir edilmiş ve Mersinli pavyonlarına konulmuş olan Manisa havalisi kumandanı ile maiyetinin otomobilleri orada hazır bulunuyordu. Fırka

²⁸⁴ O dönemde Kokaryalı olarak adlandırılan bölgeye günümüzde Güzelyalı denmektedir.

²⁸⁵ **Hizmet**, 9 Eylül 1931.

kumandanı ve harp karargâhı bu otomobillere binerek Kordon istikametiyle hükümet konağına hareket etmişlerdi. Bütün rıhtımı baştanbaşa dolduran binlerce halk ve bilhassa aralarında bulunan düşman perakende efradı:

“Yaşasın Mustafa Kemal”

nidasıyla otomobilleri alkışlıyor, pencerelere asılan Türk bayrakları o azim bağıriş içinde bütün rıhtım inliyordu. Limandaki harp gemileri güvertelerinden alkış sesleri geliyor, bütün vapurların düdükleri fırka karargâhını, milli ordunun intizamla İzmir’in işgalini selamlıyordu.

Hiçbir tesir vaki olmadan Türk ordusunu ve Türk ordusunun büyük kumandanını alkışlayan bu eller ve ağızlar, İzmir Yunan baskınına uğradığı zaman:

“Zito Venizelos!”

diye alkışlayan ve bağırان aynı eller ve ağızlardı. O zaman yalnız kendileri bağırانla yetmiyor, silahsız masum Türk ahaliyi de süngüleyerek, döverek, öldürerek onları da bağırانmak istiyorlardı. Riyakârane olsa da bu son bağıriş, müessir ve ibretle karıştı.

Yunanlılar onların destekçisi olan devletlerin bu mağlubiyeti kendileri itiraf etmiş tarihi bir levha teşkil ediyordu.

Daha bir iki gün evvel gelinceye kadar en fena sıfatlarla hakaret ve alay ettikleri ve dişleriyle, tırnaklarıyla boğmak ve dünyadan vücudunu ve ismini kaldırmak istedikleri Türk’ü şimdi yerlere sürünerek alkışlıyorlardı. Bu faziletsiz insan sürüleri arasında hükümete ulaşan İkinci fırka kumandanı hükümet dairesinde

Şerafettin Bey ile ecnebi konsoloslarını müzakerede buldu. Konsoloslar, ticari kurumların muhafazası için karaya asker çıkardıklarını söyleyerek özür diliyor, lüzum görülmez ise askerleri gemilere alacaklarını temin ediyorlardı. Doktor Esat Bey de tercümanlık yapıyordu. Merak etmemeleri ve gelecek kıtaatımızla ecnebi muhafızların kontrol altına alınacağı kendilerine bildirilmişti. 15 Mayıs 335 faciası esasında çocuklara varıncaya kadar bütün silahsız Türkler, Yunan ordusu tarafından sokaklarda parça parça edilirken ve İzmir içinde dünyada bir misli daha görülmemiş yağma, zulüm ve facialar olurken insaniyet namına olsun küçük bir teşebbüste bulunmamış ve bu hareketleriyle o cinayetlerin manevi mesuliyetine iştirak etmiş olan konsolosların hareketleri tiksinti vericiydi²⁸⁶.

Fakat artık maziyi hatırlamanın hiçbir faydası yoktu. Kuvvetsizlerin herkes düşmanı, kuvvetlilerin ise bütün dünya dostu olduğu hakikati bu münasebetle bir kere daha kendini göstermişti.

Bu defa yalnız kuvvetli olarak değil, aynı zamanda haklı ve üstün medeniyeyi ibraz etmek suretiyle Türk ordusu ve Türk milleti Akdeniz sahilinde İzmir’de arz-ı mevcudiyet ediyordu²⁸⁷.

9-9-338 yeni bir tarihin başlangıcıdır. Bu tarih ikinci fırka kumandanının şu küçük beyannamesiyle başlamıştı:

Beyanname

İzmir, bugün öğleden evvel saat 10’da işgal edilmişti. Şehirde emin ve asayişin bir an evvel iade ve tesis edilmesi için bütün ahali sükunetle işleri başına

²⁸⁶ **Hizmet**, 9 Eylül 1931; **Anadolu**, 9 Eylül 1932; **Anadolu**, 9 Eylül 1937; **Anadolu**, 9 Eylül 1938.

²⁸⁷ **Anadolu**, 9 Eylül 1931; **Anadolu**, 9 Eylül 1932; **Anadolu**, 9 Eylül 1937; **Anadolu**, 9 Eylül 1938; **Ahenk**, 9 Eylül 1926; **Hizmet**, 9 Eylül 1926; **Hizmet**, 9 Eylül 1931; **Yanık Yurt**, 9 Eylül 1924; **Hizmet**, 9 Eylül 1928.

avdet etmelidir. En cezai mahal asayiş bir hareketle rahatsız eden her ferdin şahadetle cezalandırılacağı ilan olunur. 9-9-338

İkinci süvari fırkası kumandanı

Miralay Ahmet Zeki

Beyanname derhal teksir edilerek otomobillerle tevzi kaldığı gibi gazetelerde yazıldı ve İzmir'in işgali Fransız gemisinin telsiziyle bildirildiği gibi her ihtimale karşı raporun bir sureti de fırka erkân-ı harbiye ile ve otomobil ile gönderildi.

Artık Türk ahali heyecan veren bir halde hükümet civarına toplanıyordu. İzmir ağır bir kâbustan uyanmıştı. Askerlere ve zabıtlara sarılıyorlardı. Hükümet civarı milli neşenin, milli zaferin tecellisi olmuştu. Bütün eşraf gelmişti. İşgalin başlangıç ve ilk safhası yerini bulmuş deniyordu²⁸⁸.

Fahrettin Paşa hazretlerinin emir ve kumandanlarındaki istiklal savaşı süvari kolordusu kıtaatının İzmir'in işgalinde gösterdikleri sürat ve fedakârlık ve kıtaatın bir an evvel İzmir'e girmek için gösterdikleri rekabet ve İzmir'in işgali hiç şüphe yok ki, batından batına Türk neslinin okuyacağı bir destan olacaktır.

2.3. İZMİR BASININDA BAYRAM KUTLAMALARI

2.3.1. İzmir Basınında Bayram Kutlamaları İçin Yapılan Hazırlıklar

Her yıl 9 Eylül'de İzmir'in Kurtuluş Günü'nü hatırlamak, bu günü bayram olarak kutlamak, özgürlüğüne elde eden halkın bu mutlu gününü daha da anlamlı

²⁸⁸ **Hizmet**, 9 Eylül 1926.

hale getirmek amacıyla atılan ilk adım, bir heyet kurarak çalışmalara başlamak olmuştur²⁸⁹.

Kurtuluştan sonraki her sene yaklaşık bir ay önceden toplanan ihtifal heyeti²⁹⁰ bayram için yapılacak olan hazırlıklar konusunda toplantılar yapmışlardır. Genel olarak belediye veya parti il başkanının başında olduğu heyet, doktor, avukat, öğretmen, okul müdürü, tüccar ve gazetecilerin katılımından oluşmaktadır²⁹¹.

Asıl amacı Kurtuluş bayramının taşıdığı tarihi anlamı yansıtmak için şanına yakışır şekilde kutlanması olmuştur. Yapılacak merasimin daha parlak olabilmesi ve büyük coşku içinde geçmesi için müzakeratta bulunmuştur²⁹².

6 Ağustos'ta başlanan 1934 yılı Kurtuluş Bayramı hazırlıkları, geçen senelere göre bir yönüyle farklı olmuştu. Halkevinde yapılan toplantıda kutlamalar için neler yapılabileceği konusunda gazeteler aracılığıyla halka anketler açmaya karar vermiştir.

Bu bağlamda alınan kararda Anadolu ve Halkın Sesi Gazeteleri;

“İzmir’in kurtuluşu demek; Türkiye’nin kurtuluşu ve istiklale kavuşması demektir. İçimizde o mübeccel günün heyecanını duymayan hemen hemen hiç kimse yoktur. O mesut günün daha canlı yaşanması için Halkevi ve gazetemiz bir anket açmaya karar vermiştir. Bütün Türk kardeşlerimizden soruyoruz:

O mübeccel günün yıl dönümünü daha canlı, daha heyecanlı yaşamak için mütalaanız nedir?”

“Her sene yapılan tezahürler aynen tekrar edilmeli mi? Ne gibi yeniliklerin ilavesini istiyorsunuz? Güzel İzmir’in kurtuluşu münasebetiyle kutlanan bu milli

²⁸⁹ Umut Uğur Dikçam, **Atatürk Döneminde 9 Eylül Kutlamaları (1923-1938)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009, s. 4.

²⁹⁰ Arapça bir kelime olan ihtifal sözcüğü, anma töreni anlamına gelmektedir.

²⁹¹ **Yeni Asır**, 9 Ağustos 1932; **Anadolu**, 5 Eylül 1932; **Yeni Asır**, 6 Ağustos 1934; **Anadolu**, 18 Ağustos 1935.

²⁹² **Hizmet**, 11 Ağustos 1930.

bayrama bütün milletin coşkun bir surette iştirakini temin için neler düşünüyorsunuz?”

gibi sorularla halkın bayram hazırlığı konusunda fikirleri alınmak istenmiştir²⁹³.

Birkaç gün içinde ankete ilk cevap verenlerden Su İşleri Müdürü Mühendis Cevat Bey, Anadolu gazetesi vasıtasıyla görüşlerini dile getirmiş. Bu bağlamda milletlerin inkılap tarihlerinde pek mühim birer mevki işgal eden bu gibi milli günlerin yol dönümlerinde halkın vatani ve milli duygularını şuurlu bir heyecan ile doldurup taşımak adına yapılan kutlamaların önemine değinen Cevat Bey, yapılacak merasimi üç kısma ayırmıştır.²⁹⁴

“1- Resmi geçit, tenvirat ve tezyinat, alelumum şenlikler.

2- Konferans ve hitabeler

3- Neşriyat”

Bu başlıklar altında yapılması gerekenleri sıralayan Cevat Bey, aradan geçen yıllara rağmen yaşananların bir nebze olsun kalplerden silinmediğini gösteriyordu:

1 ‘inci Kısım dahilinde hatıra gelen esaslı şeyler şunlardır:

1) Kadifekale ‘nin tezyini.

Burada kale burçlarını gösterecek şekilde elektrik tenviratı yapılmalı ve büyük bir ay içerisinde 9 Eylül ve yıldız içinde de Büyük Gazinin portresi yapılmalı, çok kuvvetli elektrik ziyalarıyla tenvir edilmeli.

2- Kara ve denizde yapılacak tezyinat her senekine nazaran çok kuvvetli yapılmalı,(Hükümet-Kışla), (Belediye), (Halkevi), (Fırka) binaları fevkalade tenvir edilmeli, keza hususi binalar da azami surette tenvir ve tezyin edilmeli. Her zaman olduğu gibi, bayrak, ampul ve sairenin fiyatlarında tezayüt husulüne mani olmak için Halkevi bu gibi tezyin ve tenvir vasıtalarını kafi miktarda tedarik ederek halka ucuz fiyatla vermeli.

3- Hükümet-Kışla meydanı ile Cumhuriyet meydanı ve sair büyük meydanlarda mızıkâ daimi olarak çalmalı ve milli oyunlar oynanmalı.

²⁹³ Anadolu, 6 Ağustos 1934, Halkın Sesi, 7-8-9-11 Ağustos 1934.

²⁹⁴ Anadolu, 9 Ağustos 1934.

4- Resmi geçitte, İzmir'in işgalini ve istirdadı gösteren büyük birer canlı tablo yapılmalı ve bunların mükemmel olmasına çok itina edilmeli.

5- Nakil vasıtalarında vuku bulan fazla izdiham ve intizamsızlıklara ve bu yüzden vuku bulan kazalara mani olmak için fevkalade tedbirler alınmalı, belediye seyrüsefer kadrosunu muktedir muvakkat memurlarla takviye ederek nakliyatın selametini temin etmeli.

6- Nakliye vasıtaları çok ucuz bir fiyatla nakliyat yapmalı.

7- Hükümet, Kışla, Belediye, Fırka ve Halkevinde ahaliye şerbetler dağıtılarak ikram edilmeli.

Konferans ve Hitabeler

1- Şehrin birçok yerlerinde içtimalar tertip ederek, intihap edilecek muhtelif meslek mensupları tarafından halka faydalı hitabeler verilmeli ve hasbihaller yapılmalı, bilhassa bu hitabelerin mevzualarını şehir işleri ve halkın ihtiyaçlarını teşkil etmeli, şehir meclisi azaları muhtelif semtlerde, halka bir sene zarfında yapılan işler hakkında izahat vermeli ve gelecek sene yapılacak işleri anlatmalı, halkın dilekleri tespit etmeli.

2- Halkevinde büyük bir içtima yaparak hükümet, şehir fırka mümessilleri ve bilumum ilmi ve içtimai cemiyetlerin mümessilleri davet edilerek memleket ve bilhassa şehir işleri ve ihtiyaçları tespit edilmeli.

3- Verilen nutuk ve konferanslarda işgal esnasında memleket içerisinde kalıp hayatını tehlikeye koyarak kurtuluş için çalışan belli başlı fedakar vatandaşların isimleri ve mesailer anlatılarak halkın fedakarlık hisleri takviye edilmeli.

Neşriyat işleri

1- Bilumum gazete ve mecmualar fevkalade nüshalar çıkarmalı, güzel resimler ve faydalı yazılar ile doldurulmalı.

2- Belediye tarafından İzmir 9 Eylül 1934 isminde bir risale çıkarmalı, bunda şehirde yapılan ve yapılacak işler hakkında malumat ve resimler bulunmalı. Bu risaleler halka parasız dağıtılmalı.

3- Halkevi, işgal ve istirdat safahatını canlandıran resim ve yazıları havi pek çok adette kartpostal yaptırıp tayyareler vasıtasıyla halka dağıtmalı²⁹⁵.

9 Eylül İhtifal heyeti, yapılacak olan ihtifalin, her geçen seneye nispetle daha muntazam ve daha mükemmel olmasını teminle işgal etmektedir. 1928 yılında geçen senelerde yapılan merasimler eleştirilmişti. Bugünün kutsiyetini, hizmetini

²⁹⁵ Anadolu, 9 Ağustos 1934.

ifade için, şimdiye kadar tesit edilen 9 Eylüllerin hiçbirisinde bu büyük günün büyüklüğü tespitite fevkaladelik yapmayarak gelişi güzel eylül başında içtimaya başlayan komisyon, üç beş gün içinde, geçen senelerin aynı olmak üzere bir program hazırlayarak işi oluruna terk etmekten başka bir şey yapmadığı vurgulanmıştı. “9 Eylül” de İzmir yerinden oynayan öyle büyük ve muazzam bir merasim yapılmalı ve bu büyük gün öyle muhteşem bir şekilde tesit edilmeli ki:

“İzmir afakını dolduracak olan sürur ve zafer teranelerinin akis sadaları duyulsun. Ayrıca eğer biz 9 Eylül’ü ensale mukaddes bir zafer günü olarak bırakmak istiyorsak bunu yapmak mecburiyetindeyiz. Seneler geçtikçe hararet düşmemeli ve bilakis daha ziyadeleştirilmelidir ki bir asır sonra gelecek ahfadımız “9 Eylül” ün yüz ellinci sene-i devriyesini aynı hararet ve samimiyetle tesit edebilsin”²⁹⁶

şeklinde ifade edilerek yapılan merasimlere ilişkin bir eleştiri getirilmiştir.

Geçen senelere göre daha muntazam ve mükemmel yapmak adına İhtifal heyeti, ayrıca o güne kadar yapılan masrafları da tetkik ederek masrafların asgari dereceye indirilmesine çalışmıştır. Tetkikat neticesinde, geçen 9 Eylül ihtifalleri için yapılan masraflar 6-7 bin liradan aşağı olmadığı, bundan sonra yapılacak harcamaların azami üç bin lirayı geçmeyeceği belirtilmiştir²⁹⁷.

İhtifal heyeti ayrıca İzmir’in kurtuluşuna dolayısıyla ortaya çıkan sevinçle ordunun kahramane birçok zaferlerini gösteren tablolar yaptırmış, şehrin çeşitli yerlerine zafer takları kurduğunu²⁹⁸.

Kutlamalar yaklaşırken İhtifal Heyeti, alaya iştirak edecek müessese ve cemiyetlerin heyetin belirlediği bir güne kadar müracaat edip kayıt yaptırmaması istenirdi²⁹⁹. Böylelikle hazırlıklar son halini almaya başladılar.

²⁹⁶ **Hizmet**, 19 Ağustos 1928.

²⁹⁷ **Hizmet**, 26 Ağustos 1929.

²⁹⁸ **Anadolu**, 27 Ağustos 1929; **Hizmet**, 26 Ağustos 1929.

Bayram münasebetiyle Kolonyacılar Cemiyeti, Kurtuluş Bayramı'nda halkın üzerine toz halinde kolonya sıkılmasına ve esans kokulu kartlar dağıtılmasına karar verirken,³⁰⁰ Kimyager Abdüsselam Bey, her sene kurtuluş günü şerefine Beyler sokağındaki laboratuvarında ücretsiz tahlil yapması ve İrgat pazarındaki “Cumhuriyet” eczanesinde fakirlere bedava ilaç vermesi etkinliklerde dikkat çekmektedir³⁰¹.

Her sene kurtuluş bayramı gününde verem mücadele cemiyeti rozeti dağıtan Verem Mücadele Cemiyetine, halk büyük ilgi gösterir, bu vesileyle rozetlerin satımından gelen parayla fakir, yardıma muhtaç çocuklara yardım ulaştırmış olurlardı³⁰². O seneye kadar her yıl rozet dağıtarak bağış toplayan Verem Mücadele Cemiyeti, 1929 senesindeki kutlamalarda ise Himaye-i Etfal Cemiyeti ile ortaklaşa çalışıp rozet dağıtarak halktan bu rozetler karşılığında bağış toplamayı hedeflemiştir³⁰³.

Bu yapılanlar dışında bayram için yapılan önemli işlerden biri de bayramdan yaklaşık bir ay öncesinden itibaren kurtuluş bayramının yaklaştığına, bayramı kutlamaya hazırlanılmasına dair yazılar, İzmir basınının sayfalarında yer bulmuştur³⁰⁴. Bu konuya oldukça ehemmiyet verildiği görülen basının bu yazıları bir defaya mahsus olarak değil, birçok gün sayfalarında yer aldığını görüyoruz:

“Aziz vatandaş!

²⁹⁹ **Hizmet**, 27 Ağustos 1929; **Hürriyet**, 1 Eylül 1931.

³⁰⁰ **Hizmet**, 26 Ağustos 1929; Dikçam, 25.

³⁰¹ **Anadolu**, 7 Eylül 1931; **Halkın Sesi**, 8 Eylül 1936.

³⁰² **Anadolu**, 7 Eylül 1931.

³⁰³ **Ahenk**, 7 Eylül 1929; **Ahenk**, 8 Eylül 1929; **Anadolu**, 2 Eylül 1929; **Anadolu**, 7 Eylül 1931; **Hizmet**, 3 Eylül 1929; **Hizmet**, 4 Eylül 1929; Dikçam, 25.

³⁰⁴ **Ahenk**, 7 Ağustos 1929; **Ahenk**, 4 Eylül 1929; **Hizmet**, 16 Ağustos, 1929; **Anadolu**, 17 Ağustos 1931; **Anadolu**, 4 Eylül 1937; **Hürriyet**, 6 Eylül 1931; **Yeni Asır**, 16 Ağustos 1931.

9 Eylül yaklaşıyor.. Büyük günü tesit etmek için şimdiden hazırlanmalısın! Çünkü İzmir bugün kurtulmuştur. Çünkü bütün bir Türk milleti var olduğunun bütün cihana bugün ispat etmiştir.

Tarih başka bir 9 Eylül kaydetmemiştir. Bütün bir husumet dünyası bizi parçalamak, güzel yurdumuzu zaptetmek için ellerinden ne geldiyse yaptılar. Biz onlara 9 Eylülle cevap verdik ve:

--- Biz varız!

Dedik.

İşte 9 Eylül böyle büyük bir gündür. Bugünü tesit etmek hepimizin boynuna borçtur.

Aziz İzmirli!

9 Eylülle teside hazırlan..”³⁰⁵

İhtifal heyetlerinin kutlamalara davet ettiği konukların başköşesinde şüphesiz işgalin sıkıntılarını çeken ve kurtuluşun mutluluğuna varan İzmir halkı yer alıyordu. Ayrıca İzmir’in Kurtuluş Bayramı’na katılmak üzere memleketin her yerinden vatandaşlar da İzmir’e gelirdi³⁰⁶. Bu çerçevede bakıldığında:

“9 Eylül kurtuluş bayramının tesidi için civar vilayet ve kazalarımızdan pek çok vatandaşlarımız İzmir’e gelmektedir.”

“Kurtuluş bayramına iştirak etmek üzere Uşak’tan 442 kişi İzmir’e gittiği...”

“Antalya’dan yirmi kişilik bir heyet geleceği telgraflarla bildirilmiştir. Antalyalı kardeşlerimizin bu kadirşinaslığı İzmir’i ve İzmirliileri ne kadar sevdiklerini gösterir.”

“Ankara Halkevinden İzmir halkevine gelen bir mektupla, İzmir’in kurtuluş bayramı olan 9 Eylülde, Ankara halkevinden bir heyetin İzmir’de bulunacağı...”

“Salihli’den Halkevimiz bandosu ve sporcular kolu ile elli kişilik bir kafile, 9 Eylül Kurtuluş Bayramı’nda hazır bulunmak üzere bugün İzmir’e hareket ettiği...”

³⁰⁵ **Anadolu**, 19 Ağustos 1931; **Anadolu**, 21 Ağustos 1931; **Anadolu**, 3 Eylül 1931.

³⁰⁶ **Hizmet**, 12 Ağustos 1930; **Hizmet**, 9 Eylül 1932; **Yeni Asır**, 9 Eylül 1932; **Halkın Sesi**, 8 Eylül 1934; Dikçam, s. 18.

*“Yedi Eylül’de İstanbul Üniversitelerden mürekkep bir kabile de İzmir’e gelecektir. Manisa’dan beş yüz kişilik bir kabile, kurtuluş bayramımıza iştirak edeceği...”*³⁰⁷

gibi yurdun dört bir yanından gelen bu misafirlerin rahat ettirilmesi için özen gösterilmiş, konaklaması için gelen misafirler uygun yerlere yerleştirilmiştir³⁰⁸.

Ayrıca Kasaba³⁰⁹, Alaşehir gibi civar şehir ve kazalardan gelecek yolcular için kolaylık sağlanmak amacıyla biletlerde indirimde gidilmiştir³¹⁰.

İhtifal heyetlerinin üzerinde durduğu önemli konulardan birisi de kutlamalara renk veren önemli konuklardı. Bu önemli konuklar, katıldıkları kutlamalarda yaşanan coşkunun artmasına katkı sağlamıştır. Ancak genel anlamda bu kutlamalara davet edilen önemli şahsiyetler katılmamış ve bunları da uygun bir şekilde dile getirmişlerdi³¹¹.

Kurtuluş Bayramına 1924 yılında davet edilen önemli konuklar Gazi Mustafa Kemal Paşa, eşi Latife Hanım ve Erkan-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa idi. Yapılan davete cevaben Gazi Hazretleri şu satırları kaleme almıştır:

“Samimi davetname gezi memnuniyetle aldım. Şedit arzuma rağmen şevkli İzmir’imizin kurtuluş bayramına hasbe’l- icap bizzat iştirak edemeyeceğimden dolayı müteessirim. Selamımın ahali-i muhteremeye iblağına delalet buyrulmasına rica ve takdim-i ihtiramata eylerim efendim”.

Gazi Paşa’nın eşi Latife Hanım da bayrama katılamayacağına dair şu sözleri dile getirmiştir:

³⁰⁷ **Anadolu**, 7 Eylül 1932; **Anadolu**, 8 Eylül 1932; **Anadolu**, 19 Ağustos 1934; **Halkın Sesi**, 5 Eylül 1934; **Halkın Sesi**, 8 Eylül 1934; **Halkın Sesi**, 1 Eylül 1937; **Anadolu**, 8 Eylül 1937;

³⁰⁸ **Halkın Sesi**, 11 Eylül 1937; **Yeni Asır**, 8 Eylül 1938;

³⁰⁹ O dönemde Kasaba olarak adlandırılan bölgeye, günümüzde Turgutlu denilmektedir.

³¹⁰ **Halkın Sesi**, 8 Eylül 1929.

³¹¹ Dikçam, s. 18.

“Güzel İzmir’imizin halas bayramına bizzat iştirak edemeyeceğimden dolayı müteessirim. Muhterem hemşehrilerime selamımın iblağına delalet ve ihtiramatımın kabul buyrulmasını rica ederim edendim”.

Fevzi Paşa ise mazeret bildiren cevabında şunları dile getirmiştir:

“Şevkli İzmir’in istirdadı gününü muhterem İzmirliyle beraber kutlamak benim için pek büyük bir vesile-i bahtiyari olurdu. Fakat meşguliyetim beni bu saadete yalnız kalben iştirak ettirebilecektir.

Muhterem İzmirliyle ve zat-ı alilerine en har ve samimi teşekkürlerimi takdim ederim efendim”³¹².

1925 yılında ise Belediye Başkanı Aziz Bey, 9 Eylül Kutlamaları için Gazi Mustafa Kemal’e, Başvekil İsmet Paşa’ya ve Heyet-i Vekile azalarına telgraf göndererek, kendilerini törenlere davet etmişti. Yoğun işler nedeniyle mazeret bildiren Cumhurbaşkanı, üzüntüsünü şu kelimelerle ifade ediyordu:

“Eylül evasıtında Ankara’da bulunmak zarureti karşısındayım. Bu sebab-i mecbur olmasaydı İzmir’imizin istirdat günü muhterem hemşehrilerim İzmirliyle arasında bulunarak beraber tesid etmek benim ne büyük bahtiyarlığımı mucib olacaktır. Bundan mahrumiyet yüzünden duyduğum elem ve ızdırap büyüktür. Davetinizden ve bu münasebetle hakkımda izhar buyurduğunuz hissiyattan mütevellid teşekkürat-ı mahsusamı ve muhterem hemşehrilere selam ve ihtiramlarımı takdim ederim”.

İsmet Paşa ise davete cevaben şu satırları kaleme almıştı:

“Lütufkarane davetinizden pek mütehassis oldum. 9 Eylül merasimini muhterem İzmirliyle arasında tesid etmeyi hararetle arzu ederim. Fakat işlerin çokluğu hasebiyle buna imkan bulacağımı zannetmiyorum. Aziz İzmirliyle tebrük eder ve cümleye muvaffakiyet dilerim efendim”³¹³.

Yine İzmir halkı namına İzmir Belediye Riyaseti tarafından Başvekil İsmet ve Meclis Reisi Kazım Paşalar hazretleriyle İstanbul ve Ankara’da bulunan İzmir mebuslarına birer telgraf çekilerek 9 Eylül Kurtuluş Bayramı şenliklerinde hazır bulunmak üzere İzmir’i teşrif buyurmaları istenmişti. Aynı gün geç vakitte alınmış

³¹² Sada-yı Hak, 7 Eylül 1924.

³¹³ Ahenk, 31 Ağustos 1925.

bir habere göre, Balıkesir’de bulunan Kazım Paşa kurtuluşa teşrif edeceği öğrenilmiş ve bu haber büyük sevinç yaratmıştı³¹⁴.

Davet edilen Büyük Millet Meclisi Reisi Kazım Paşa hazretleri kurtuluştan bir gün önce Balıkesir’den şehrimizi teşrif buyurmuşlar, Basmane istasyonunda Vali Kazım, Müstahkem Mevki Kumandanı Hüseyin Paşa hazretleriyle mebuslar, Cumhuriyet Halk fırkası erkanı, bilumum daireler rüesası, memurlar ve daha bir çok zevat tarafından istikbal edilmişlerdir. Muhterem Reis Paşa hazretleri, asker, jandarma ve polis müfrezeleri ve askeri bando mızıkacıları tarafından selamlanmışlardır³¹⁵.

İzmir’in Kurtuluş Bayramı meclisin de müzakere konularından biri olmuştu. İzmir Belediye Riyasetinden gönderilen telgraf üzerine³¹⁶ 1923 yılının 1 Eylül günü yapılan müzakerede İzmir Mebusları Mustafa Necati ile Mahmut Celal Beyler ile Karesi Mebusu Vehbi Bey; İzmir’i kurtarmak için bütün memleket harbe senelerce iştirak ettiğini, binaenaleyh bayrama bir heyet gönderilmesine dair fikir sunmuşlardır. Neticede 6 kişinin gönderilmesi kararlaştırılmış ve Dr. Emin Cemal Bey (Bolu), Şefik Bey (Bayezit), Mahmut Celal Bey (İzmir), Mustafa Efendi (Konya), Abdülkadir Bey (Maraş), Faik Bey (Tekirdağ) bu heyete dahil olmuşlardır³¹⁷.

³¹⁴ **Anadolu**, 4 Eylül 1930.

³¹⁵ **Anadolu**, 9 Eylül 1930.

³¹⁶ “*T. B. M. Meclisi Riyaseti Celilesine*

*Akur bir düşmanın Muhterem ordumuzun kahhar darbeleri altında yurdumuzdan tardı ve millet ve memleketimizin istihlası yevmi mesuduna müsadif olan 9 Eylül 1339 bayramının tesidi için İzmir halkı Türkiye Büyük Millet Meclisinin bütün azalarını aralarında görmek arzu ettiklerinin Heyeti Muhteremeye iblâğını zatı devletlerinden arz ve istirham eylerim ferman.” Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre II, Cilt 1, İçtima 12, Celse 2, TBMM Matbaası, Ankara, 1961, s. 343-344*

³¹⁷ **Türk Sesi**, 3 Eylül 1923; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre II, Cilt 1, İçtima 12, Celse 2, s. 344.

2.3.2. İzmir Basınında Kurtuluş Bayramı Kutlamaları

Güzel İzmir, şirin İzmir, dilber İzmir bugün mübarek kurtuluş günün heyecanları sürur ve neşeleri içinde yüz binlerce vatandaşın samimi tezahürleriyle çınlıyor, uğulduyor, coşuyordu. Bugün o hicranlı, dertli İzmir değil hâkimiyetine sahip olmuş, ordusuna bayrağına kavuşmuş bir İzmir vardı³¹⁸.

9 Eylül kurtuluş bayramı münasebetiyle İzmir'in her tarafı, evler, dükkânlar, mağazalar sevgili bayraklarımızla donatılmış, Hükümet, belediye, C.H. Fırkası binası ve diğer bütün resmi binalar da aynı şekilde süslenmişti. Şehrin muhtelif yerlerinde birçok zafer takları kurutulmuştu³¹⁹.

Bütün halk, bu büyük günü tesit için daha sabahtan sokaklara dökülmüştü. Bilhassa Kemeraltı Caddesi çok kalabalıktı. Herkes birbirini kurtuluş bayramını tebrik ediyordu³²⁰.

Otomobil, otobüs ve kamyonlar civar vilayet ve kazalardan on binlerce kişi geldiği gibi dün akşam Aydın, Afyon ve Bandırma'dan gelen trenler de hınca hınç dolu idi. Şehirdeki oteller dün geceye mahsus olmak üzere tamamıyla dolmuştur ve hatta otellerde fevkalade tedbirler de alınmıştı³²¹.

Akdeniz'de talim hareketlerinde bulunan donanmamız, sabahleyin limanımıza dönmüş, Kışlaya yakın bir yede Yavuz, Hamidiye muhripleri demirlemiş, bu sunum Atatürk günü ve kurtuluş bayramının 16'ncı yılına da ayrı bir renk ve ihtişam vermişti. Hatta şehir o derece kalabalık olmuştur ki, bazı otellerde yer

³¹⁸ **Ahenk**, 9 Eylül 1929.

³¹⁹ **Anadolu**, 10 Eylül 1930; **Halkın Sesi**, 11 Eylül 1934; **Anadolu**, 9 Eylül 1937.

³²⁰ **Anadolu**, 10 Eylül 1930; **Halkın Sesi**, 11 Eylül 1936. **Yeni Asır**, 11 Eylül 1936, **Yeni Asır**, 11 Eylül 1938.

³²¹ **Anadolu**, 9 Eylül 1937.

bulamayanların açıkta kalmamaları için kahvehaneler sabaha kadar açık bırakılması temin edilmiş, buna rağmen sokaklarda kalan ailelerin ikametleri için Denizbank'ın Çankaya vapuru muvakkat otel vazifesi görmüştü. İzmir'in şimdiye kadar görmediği bu muazzam halk kütlesinin her ihtiyacını temin için belediye, zabıta ve danışma memurları çok çalışmış ve vazifelerinde muvaffak olmuşlardı³²².

İzmir halkevi tarafından şehrin 24 yerinde yaptırılan Komplifikasyon tertibatıyla törenler, verilen nutuklar neşredilmiş, meydanlara toplananlar bayram tezahüratını her taraftan takip etmişlerdi³²³. Coşkun bir neşe havası içinde kutluladığımız en büyük bayramımız, cidden güzel sahneler yaratmıştır³²⁴.

Sokakların halini kelimelerin lisanıyla anlatmak cidden müşküldür. Kordonu, hükümet meydanını, fuarı, çarşı içini, Basmane civarını kaplayan insan dalgaları, seyrüseferi imkânsız bir hale getirmişti. Sokaklar, bir gelin odası kadar süslü çehreler neşeli idi³²⁵.

2.3.2.1. Belkahve'de

İhtifal heyeti tarafından hazırlanan programda, ilk defa merasime Belkahve'de başlandı. Belkahve'deki kutlamaların yapıldığı 1933 ve 1934 yılları, sabahleyin Halkevi'nde toplanan örgüt ve kurumların temsilcileri, sabah erkenden Belkahve'ye doğru hareket etmişlerdi.

Kemalpaşa ve Bornova'dan gelen heyetlerle birlikte çınar ağacı ve çeşmenin yanında toplanan insanlara, 1933 yılında Bülent Nuri Bey ve 1934 yılında Vali

³²² Anadolu, 11 Eylül 1938.

³²³ Anadolu, 11 Eylül 1938.

³²⁴ Yeni Asır, 11 Eylül 1936.

³²⁵ Yeni Asır, 11 Eylül 1938.

Kazım Paşa Halkevi adına bir konuşma yaparak merasimin manasını anlatmıştı. Yapılan hitabenin akabinde Heyetler otomobillerle Belkahve'den hareket ederek Halkapınar'daki şehitliğe gelirdi³²⁶.

2.3.2.2. Şehitlikte

Sabahleyin saat sekizde resmi dairelerle Parti ve hususi kurumlardan davetli olanlar mülki, askeri, adli rüesa ve erkan, parti, belediye, muhtelif müesseseler mümessilleri ve binlerce halk Cumhuriyet Halk Partisi merkezinde toplanarak İzmir'in istirdadında şehrin kapısında, hain bazı Ermenilerin attıkları kurşunla şehit düşen Mehmetçikler namına dikilen Halkapınar'daki şehitler abidesine giderlerdi. Askeri kuvvetlerimiz ve bir süvari müfrezemizle askeri mızıka da burada yer alırdı³²⁷.

Şehitler abidesi, çok güzel tanzim edilmiş, etrafında geniş bir park vücade getirilmişti. Civardaki binaların, fabrikaların üzerlerine çıkan halk, bir tek kalp halinde bütün heyecanıyla 9 Eylül 1922 gününü yaşırdı.

Herkesin yerini almasına müteakiben hafız efendiler tarafından hatim indirilir, dualar okunur, İzmir'i kurtarmak için kanlarını döken muazzez şehitlerimizin ruhlarına Fatihalar ithaf olunurdu. Merasimden sonra şüheda abidesine bir çelenk konduktan sonra mızıka İstiklal marşını çalar ve müfreze havaya silah atarak saygı borcunu yerine getirirdi.

³²⁶ **Anadolu**, 11 Eylül 1933; **Hizmet**, 11 Eylül 1933; **Yeni Asır**, 11 Eylül 1933; **Anadolu**, 11 Eylül 1934; **Halkın Sesi**, 11 Eylül 1934; **Yeni Asır**, 11 Eylül 1934.

³²⁷ **Ahenk**, 10 Eylül 1927; **Ahenk**, 9 Eylül 1929; **Anadolu**, 11 Eylül 1929; **Anadolu**, 10 Eylül 1930; **Anadolu**, 11 Eylül 1931; **Anadolu**, 11 Eylül 1932; **Hizmet**, 11 Eylül 1932; **Yeni Asır**, 11 Eylül 1932; **Anadolu**, 11 Eylül 1933; **Yeni Asır**, 11 Eylül 1933; **Yeni Asır**, 11 Eylül 1934; **Anadolu**, 11 Eylül 1935; **Yeni Asır**, 11 Eylül 1935; **Anadolu**, 11 Eylül 1936; **Halkın Sesi**, 11 Eylül 1936; **Yeni Asır**, 11 Eylül 1936; **Anadolu**, 11 Eylül 1937; **Anadolu**, 11 Eylül 1938; **Yeni Asır**, 11 Eylül 1938.

Kutlamalarda günün anlam ve önemini belirten ve yaşananların anlatıldığı konuşmalar için, 1926 yılında yeniden inşa edilen abidenin önünde bir sivil bulunurdu. Farklı meslek gruplarına mensup olan bu sivil konuşmacılar arasında öğretmenler, milletvekili, belediye başkan yardımcısı, okul müdürü ve avukat gibi unsurlar da yer almıştır³²⁸.

1931 yılına kadar şehitlikte hiç şiir dile getirilmemişti. Ancak o yıl okunan hitabelerden sonra Milaslı Süreyya Bey kızı Semiha Süreyya Hanım herkesi coşturan sesi ile bir şiir okumuştur.³²⁹

“Ey Şanlı Şehit!

Kimsin ey şanlı Gazanfer, vatanın gözbebeği,

Ömrünün belki şahadet idi yekta dileği,

Hangi Türk’ün annesi basmıştı seni sinesine?

Sana ecdadını anlatmış idi hangi nine?

Hangi gazi, ya şehit ceddine imrenmiştin,

Kimsin ey şanlı şehit! Neydi adın, neydi adın?

Kim yetiştirdi seni, hangi baba, hangi kadın?

Ne dedim, şanlı şehit! Sen beni affet.. Hatta

Şimdi herkes biliyor ismini, senden maada

Bütün evladı vatan imreniyor mevkiine,

Evet, herkes ediyor gıpta senin talihine...

Şehit asker gibi ali, ebedi nam mı olur!

Senin ismin gibi ulvi, büyük enam mı olur?

³²⁸ **Ahenk**, 10 Eylül 1927; **Anadolu**, 11 Eylül 1935; **Anadolu**, 11 Eylül 1936; **Anadolu**, 11 Eylül 1937; **Halkın Sesi**, 11 Eylül 1936; **Hizmet**, 11 Eylül 1929; **Anadolu**, 11 Eylül 1931; **Anadolu**, 11 Eylül 1933; **Yeni Asır**, 11 Eylül 1933; **Yeni Asır**, 11 Eylül 1934; **Yeni Asır**, 11 Eylül 1936; **Yeni Asır**, 11 Eylül 1938; Dikçam, s. 55.

³²⁹ **Anadolu**, 11 Eylül 1931.

*O soğuk toprağa dökmekle sıcak kanlarını,
Yürüdü kurtardın o gün Türklüğü, ırkı, yarını...
Vermeseydin o sıcak kanlarını sen vatana,
Ne ocak, ne yurt kalacaktı, ne vatan, ev, ne ana.
Olmasaydın vatanın uğruna sen böyle şehit,
Görecek miydi sanırsın bu vatan bir daha iyi?
Ölmeseydin bulacaktı bugün ırk belki fena,
Bütün ecdadının ervahı eder gıpta sana..
Bugün oldun bize ey namı müebbet: Örnek,
Her vatandaş izini şevk ile takip edecek.
Hangi cenk, hangi zafer kalbini titretti peşin
Hangi destanı hamaset ile yoğruldu senin
Kim bilir hangi yeşil yolda yetiştin, büyük.
Beşiğin belki dalıydı kocaman bir söğüdüün,
Irmağın ninnileriyle büyüdüün belki de sen,
Sana en debdebeli kök idi belki mesken,
Belki tek oğlu idin, sevgili bir ailenin,
Belki evladı idin gördüğümüz sailenin,
Kim bilir hangi Yunan kurşununun kurbanısın,
Kim bilir şimdi seninle burada hangi ana,
Hangi biçare kızın kalbi gömüldü acaba?
Hangi ak saçlı nine ağlıyor arkadan bugün,
Hangi ev, hangi ocak söndü, hayal oldu düğün,
Kim bilir hangi güzel kız tutuyor matemini,
Kim bilir hangi küçük el taşıyor hatmini?
Ve senin öldüğüne belki inanan az da daha*

*Kim bilir nerde nişanlın seni bekler ha!
Belki de kalbi kırık, gözleri revnak ve hazin,
Ağlıyor şimdi senin için yeni bir taze gelin...
Hürmet ey şanlı Gazanfer sana, ey merdi benam,
Sana şükran ve muhabbet sana binlerce selam.."*

Semiha Süreyya Hanım; yanık sesiyle okuduğu şiirden sonra kısa bir hitabede bulundu, yakıcı sesi istisnasız herkesi ağlattı³³⁰.

Şehitlikte merasim bittiğinde mızraklı süvari kıtası şehitler Birinci Kordon'u takiben 9 Eylül 1922'de olduğu gibi üç koldan İzmir'e akın ederlerdi³³¹.

2.3.2.3. Kışla ve Hükümet Önünde

Kutlamalar geneline en manalı bölüm Kışla önünde yapılanlardı. Hükümet Konağı bir simgeydi. Şehrin kurtuluş yılında şehre ilk giren Yüzbaşı Şerafettin Bey'in asıl hedefi, hükümet konağıydı. Bir kent, ancak bir merkezden yönetileceği için ancak işgal, Hükümet Konağı'na bayrak çekerek bitirilebilirdi. Bu yüzden bayrağın göndere çekilmesi çok anlamlıydı. Bu kentin düştüğünü, ele geçirildiği, işgale sona verildiği ve artık kentin bir başka yönetimin elinde olduğu anlamına gelecekti³³².

Şehitlikteki merasimi müteakip kahraman süvarilerimizden mürekkep bir kıta, aşağıda gösterilen şekilde şehri işgali temsil ederek Birinci Kordon'dan dört nalla hükümete doğru ilerlemişlerdir.

³³⁰ **Anadolu**, 11 Eylül 1931.

³³¹ **Ahenk**, 10 Eylül 1927; **Ahenk**, 9 Eylül 1929; **Anadolu**, 10 Eylül 1930; **Anadolu**, 9 Eylül 1937; **Anadolu**, 11 Eylül 1938; **Halkın Sesi**, 11 Eylül 1934; **Halkın Sesi**, 11 Eylül 1936; **Hizmet**, 11 Eylül 1926; **Hizmet**, 11 Eylül 1927; **Yeni Asır**, 11 Eylül 1936; **Yeni Asır**, 11 Eylül 1938.

³³² **Arı**, s. 105-106.

Birinci kol Eşrefpaşa-Kışla,

İkinci kol Tepecik-Kışla,

Üçüncü kol Halkapınar-Kışla.³³³

Aziz şehitlerimize yapılan merasim-i diniye bu suretle hitam bulduktan sonra beş yıl evvelki süvarilerimizin İzmir'e duhulüne hazırlanan kıtaat harekete geldi. Bir kısım süvari kolları Yenikale'ye, diğer kısmı Basmahane'ye, diğer bir müfrezede birinci kordonu takiben kışlaya doğru hareket etti. Müfreme geçerken herkes şapkalarını çıkarıyor, hürmetle selam veriyordu. Pasaport vapur iskelesine yaklaşınca bütün sefain-i ticariye düdükleriyle selam verdi. Körfez ve şehir top gürültüleri, düdük sesleri içinde baştanbaşa uğuldadı ve çınladı. Caddede ve evlerde bulunmakta olan halk mütemadiyen kahraman süvarilerimizi alkışladılar. Mehmetçiklerin geçtiği yollarda biriken halk, tezahüratla askerlerimizi karşılamış, yollarına çiçekler, konfeti ve serpanten atmışlardı. Mehmetçik, çelik kalbi iman dolu olarak ana caddelerden ilerlemiş, Kışla önünde yer almıştı³³⁴.

Askeri kuvvetlerimiz kışla önünde mevki aldığı zaman hükümet meydanı mahşerden bir günü andırıyordu. Zabıta izdihama mani olmak için tedbirler almış, geçit resmi münasebetiyle kışla önünde tel örgülerle halkın duracağı yer ayrılmıştı. İzdihama engel olmak için zabıta tarafından alınan önlemler zaman zaman yeterli

³³³ **Ahenk**, 8 Eylül 1929; **Anadolu**, 10 Eylül 1930; **Anadolu**, 11 Eylül 1934; **Anadolu**, 11 Eylül 1935; **Anadolu**, 11 Eylül 1936; **Anadolu**, 9-10 Eylül 1937; **Anadolu**, 3 Eylül 1938; **Anadolu**, 11 Eylül 1938; **Halkın Sesi**, 8, 11 Eylül 1936; **Hizmet**, 9 Eylül 1926; **Hizmet**, 9 Eylül 1929; **Hizmet**, 9 Eylül 1930; **Sadayı Hak**, 9 Eylül 1924. **Yeni Asır**, 11 Eylül 1934; **Yeni Asır**, 11 Eylül 1935; **Yeni Asır**, 11 Eylül 1936; **Yeni Asır**, 11 Eylül 1937; **Yeni Asır**, 11 Eylül 1938.

³³⁴ **Anadolu**, 10 Eylül 1930; **Anadolu**, 11 Eylül 1938; **Halkın Sesi**, 11 Eylül 1936; **Hizmet**, 11 Eylül 1927.

olamadığı ve karışıklık içerisinde kalan kalabalığın kötü muamele ile karşılaştığı da olurdu³³⁵.

Kışla önündeki merasime saat on civarı başlanmıştır. Vali, müstahkem mevki komutanı, amiral ve maiyeti, belediye reisi ve mebuslarımız, Halkevi reisi, birçok daireler müdürleri, Parti il yönetim kurulu üyeleri Kışlanın balkonunu işgal etmişler; meydan, görülmüş bir kalabalıkla dolmuştur³³⁶.

Saat onda Kadifekale'den atılan birinci top “tevakkuf, hürmet, Fatih” işareti idi. Top atılır atılmaz, bütün halk vapur, arabalar, trenler, otomobiller buldukları mahallerde bir dakika tevakkuf ederek hürmet vaziyeti almıştı³³⁷. Kışla ve hükümet konağına Halkapınar'dan gelen askerlerimizin önünde bu yere gelmiş olan atlı müfreze komutanı tarafından Türk bayrağı göndere çekilmiş, bu tören esnasında bando bayrak marşını çalmıştı. İhtişamla, gururla dalgalanan bayrağımız sürekli alkışlarla, büyük tezahüratla vesile olmuş, halk, saygı ve sevgi ile bayrağımızı selamlamış, mızıkanın çaldığı İstiklal marşına Hamidiye mektep gemisi talebesi ve deniz müfrezesinden kalabalık bir kıta ile halk ta iştirak etmişler, hep bir ağızdan söylemişlerdi³³⁸.

10.30 da atılan ikinci topla bir hava filosu şehir üstünde uçuşlar yaptı ve fabrikalar, vapurlar, düdük, kamyon ve otomobiller korna çalmak suretiyle ordunun İzmir'e girdiğini müjdelediler ve halkta genel sevince ortak oldu³³⁹. Hürmet

³³⁵ **Anadolu**, 11 Eylül 1936; **Halkın Sesi**, 11 Eylül 1936; **Yeni Asır**, 11 Eylül 1936.

³³⁶ **Anadolu**, 11 Eylül 1938.

³³⁷ **Anadolu**, 10 Eylül 1930.

³³⁸ **Anadolu**, 10 Eylül 1930; **Anadolu**, 10 Eylül 1937 **Halkın Sesi**, 11 Eylül 1936; **Anadolu**, 11 Eylül 1938; **Hizmet**, 9 Eylül 1926; **Hizmet**, 9 Eylül 1929; **Hizmet**, 9 Eylül 1930.

³³⁹ **Anadolu**, 10 Eylül 1930; **Anadolu**, 10 Eylül 1937; **Anadolu**, 11 Eylül 1938. **Işık**, 9 Eylül 1933.

dakikasını müteakip kışlanın balkonundan Vali meydandaki halka ve askere hitaben bir nutuk irat etti.

Hitabeden sonra meydanda ve civar sokaklarda yer alan piyade, makineli tüfek, topçu kıtaları, muntazam bir geçit resmi yapmışlar, bütün birlikler önde yer alan askeri bandoyu takip ederek günün heyecanına daha canlı bir ifade vermişlerdir. En son donanma bandosu ve deniz kıtası geçmişti. Birinci Kordon'u takip ederek Cumhuriyet Meydanı'na ulaşan askeri birlikler, burada Gazi Heykeli'ni selamladıktan sonra komutanlarının emri ile yerlerine geçerdiler³⁴⁰.

Öğleden sonra İzmir ve Karşıyaka C.H.P yönetim kurulu üyeleri, birçok gençler, Halkevi mensupları, Karşıyaka'da Soğukkuyu'da Salih paşa camiinde Atatürk'ün validelerinin kabrine giderek müteaddit şükran çelenkleri koyarlardı.

Saylavımız B. Kamil Dursun bir söylev vererek büyük ananın meziyetlerinden bahsetmiş, İzmirliilerin Bn. Zübeyde abidesini inşa ettirmekle çok mühim bir noktaya temas ettiklerini, bu abidenin gençliğine mal edileceğini söylemişti³⁴¹.

2.3.2.4. Zafer Alayı

Kutlamaların en canlı renkli anlarının yaşandığı Zafer Alayı'nın geçişi kutlamaların öğleden sonraki bölümünü oluşturmaktadır. İhtifal Heyeti kurtuluş bayramının tesidi için tertip edilmekte olan alaya iştirak etmek isteyen cemiyet ve müesseselerin heyet tarafından belirlenen bir güne kadar İhtifal Heyeti'ne müracaat

³⁴⁰ Anadolu, 11 Eylül 1934; Anadolu, 10 Eylül 1937; Anadolu, 11 Eylül 1938; Halkın Sesi, 11 Eylül 1938; Yeni Asır, 11 Eylül 1934.

³⁴¹ Anadolu, 11 Eylül 1938.

etmeleri istenirdi. Belirlenen tarihe kadar başvuran kurumlara heyet tarafından numara verilip kurtuluş günü hangi sırada yürüyeceği belirlenmiş olurdu³⁴².

Başta askeri mızıka, onu takiben bütün teşekküller namına Atatürk heykeline konmak üzere yaptırılmış çelenkler, istiklal madalyasını hamil olanların taşıdıkları sancak, Halk Partisi mensupları, Kurtuluş Savaşı'nda bulunan efeler, parti teşekkülleri, Halkevleri reis ve idare heyetleri, muhtelif kazalardan gelen parti, Halkevi, belediye heyetleri, kazalar gençlerinden mürekkep bandolar, malul gaziler, emekli subaylar, baroda mukayyet avukatlar, ettibba odası, işçi ve esnaf kurumları birliğine mensup teşekküller mensupları, devlet demiryolları teşkilatı mensupları, sporcular, liselerle ortaokul ve sanat okulu, izcileri, Avcılar Cemiyeti, Türk Hava Kurumu, Kızılay Kurumu, Çocuk Esirgeme Kurumu, öksüzlere yardım cemiyeti, verem mücadele cemiyeti, ilkokullar talebeleri ile birlikte alayın başlama saati beklenirdi. Kurumlar ayrıca otomobillerinde birer büyük çelenk bulunduracaklardır³⁴³.

Zafer alayının içtima mahalli Basmane idi. Zafer alayı Basmane'den hareket ederek Tilkilik, Hatuniye, Arasta, Kemeraltı ve hükümet caddesini takip ederek kışla önüne gelinirdi. 1932'den sonra ise bu güzergah değişerek, yine hareket yeri olan Basmane'den hareket edilmiş ve Tilkilik, Arasta, Balcılar, Başturak, Kemeraltı, Kışla, Birinci Kordon önünden geçerek, Cumhuriyet meydanında Atatürk'ün

³⁴² **Hürriyet**, 1 Eylül 1931; **Anadolu**, 11 Eylül 1929; **Hizmet**, 11 Eylül 1932; **Yeni Asır**, 11 Eylül 1937; **Anadolu**, 11 Eylül 1938; **Yeni Asır**, 11 Eylül 1938.

³⁴³ **Ahenk**, 8 Eylül 1929; **Anadolu**, 10 Eylül 1930; **Anadolu**, 11 Eylül 1934; **Anadolu**, 11 Eylül 1935; **Anadolu**, 11 Eylül 1936; **Anadolu**, 9-10 Eylül 1937; **Anadolu**, 3 Eylül 1938; **Anadolu**, 11 Eylül 1938; **Halkın Sesi**, 11 Eylül 1936; **Hizmet**, 9 Eylül 1926; **Hizmet**, 9 Eylül 1929; **Hizmet**, 9 Eylül 1930; **Sada-yı Hak**, 9 Eylül 1924. **Yeni Asır**, 11 Eylül 1934; **Yeni Asır**, 11 Eylül 1935; **Yeni Asır**, 11 Eylül 1936; **Yeni Asır**, 11 Eylül 1937; **Yeni Asır**, 11 Eylül 1938.

heykeline doğru yol alınmıştı³⁴⁴. Asker, polis, jandarma ve belediye zabıta memurlarından seçilecek birer müfreze alayın kenarlarını muhafaza ederdi. Alayın geçtiği bütün caddenin iki tarafı halkla dolu idi. İzmir ve mülhakat halkı alayı seyrederken bütün kalpler büyük halaskara ve Kuva-yı milliye ordularını idare eden kumandanlara, kahraman Türk ordusuna karşı derin bir hürmet ve minnet hisleriyle doluydu³⁴⁵. Burada günün anlam ve önemini belirten bir konuşma yapılır on binlerce halk tarafından büyük bir coşku ile alkışlanırdı³⁴⁶.

Yine Gazi Heykeli önünde yapılan törende baştanbaşa donatılan Cumhuriyet Meydanı iğne atılsa yere düşmeyecek tabirine uygun, bir kalabalıkla dolardı. Burada da bir söylev verilir, söylevden sonra bütün müesseselerin gönderdikleri çelenkler heykele konardı. Çelenk koyma işi bitince bando onuncu yıl marşını çalar, bütün halk ağızla marşı takip eder ve alay burada dağılırdı³⁴⁷.

9 Eylül gecelerinde şehirde büyük şenlikler yapılmış ve şehir, adeta gündüzmüş gibi elektrik ışıkları ile donanmıştı. Birçok müessese ve binalar, elektrik lambalarıyla aydınlatılmış, geceleyin karada ve denizde fener alayları yapılmıştı. Denizdeki fener alayı Yavuz'un etrafında uzun müddet kalarak heyecan ve sevgi sahneleri yaratmış; ordumuz ve halkımız coşkun bir gece yaşamıştı. Ayrıca Halkevinde konserler olur, bütün halk konsere iştirak ederdi³⁴⁸.

³⁴⁴ **Anadolu**, 10 Eylül 1930; **Anadolu**, 9 Eylül 1937; **Anadolu**, 11 Eylül 1938; **Halkın Sesi**, 11 Eylül 1934; **Yeni Asır**, 11 Eylül 1938.

³⁴⁵ **Anadolu**, 10 Eylül 1930; **Anadolu**, 11 Eylül 1938.

³⁴⁶ **Hizmet**, 11 Eylül 1929; **Anadolu**, 10 Eylül 1930; **Anadolu**, 11 Eylül 1931.

³⁴⁷ **Anadolu**, 9 Eylül 1937; **Anadolu**, 11 Eylül 1938; **Halkın Sesi**, 8, 11 Eylül 1936; **Hizmet**, 11 Eylül 1927; **Yeni Asır**, 11 Eylül 1938.

³⁴⁸ **Anadolu**, 9 Eylül 1937; **Anadolu**, 11 Eylül 1937; **Anadolu**, 3 Eylül 1938; **Halkın Sesi**, 8 Eylül 1936; **Halkın Sesi**, 11 Eylül 1936; **Hizmet** 11 Eylül 1927; **Yeni Asır**, 11 Eylül 1938.

Her sene CHP Şehitler Ocağı önünde de bir takızaferi yapılırdı. Bu münasebetle 25 fakir çocuğa yeni çamaşır giydirmek, izaz ve ikram etmek suretiyle sünnet düğünü yapılır ve gece yarısına kadar milli eğlentilerle neşeli bir gece geçirilirdi³⁴⁹.

Günün başından sonuna bütün bu merasim sesli bir filme çekilir ve güzel bir anı olarak kalırdı³⁵⁰.

2.4. KURTULUŞUN YILDÖNÜMLERİNDE İZMİR BASININA YANSIYANLAR

1922–1938 yılları arasında sadece bir gün yapılan kutlama etkinlikleri, daha sonraki gün çıkan gazetelerde ve bazı hatıralarda olmak üzere anlatılır, o gün tüm yerel gazeteler baş sayfalarını bu özel güne ayırırdı.

Basında İzmir'in Kurtuluş Bayramı ile ilgili atılan manşetlerde, fotoğraflarda, yazılarda ve değerlendirmelerde 9 Eylül'ün manası, kurtuluş ehemmiyeti, her yıl dönümünde kutlanmasının önemi, 9 Eylül günü Ordu'nun İzmir'e girişi gibi konuların yoğunluğu dikkat çekmektedir.

Kurtuluş bayramı kutlamalarına yönelik yapılan değerlendirmelerde gazete manşetleri ve başlıkları ayrı bir önem taşımaktadır. Manşet yazıları ve başlıklar, bayramın hangi ruh haliyle kutlandığını yansıttığı gibi, yaşanan iç ve dış olayların bayram üzerindeki etkilerine de ışık tutar. Dönemin basınına bakıldığında 9 Eylül'de gazete manşetlerinde, "*Cihanın bir milletine nasip olmayan, cihanın hiçbir milletinin*

³⁴⁹ **Yeni Asır**, 11 Eylül 1938.

³⁵⁰ **Yeni Asır**, 11 Eylül 1936.

yaratamayacağı bu zafer bayramı...”³⁵¹, ”Vatandaş! 9 Eylül senin en mesut günündür. Sana bugünü gösterenleri unutma!”³⁵², “9 Eylül 1338’de kahraman Türk süvarileri mızraklarının ucunda yalnız İzmir’in değil, tekmil Türkiye’nin zafer ve halas beratlarını getirmişlerdi.”³⁵³, “Dokuz Eylül İzmir’in düşman işgalinden kurtulduğu gündür diyorlar, hayır dokuz eylülde kurtulan İzmir değildi, bütün Türkiye idi.”³⁵⁴, “9 Eylül’de yalnız İzmir kurtulmadı, bütün bir husumet dünyasının ölü zannettiği Türk milleti 9 Eylül günü var olduğunu ispat etti”³⁵⁵ şeklinde yazılara rast gelirken; “Büyük Bayram”³⁵⁶, “9 Eylül Bütün Yurdu Kurtaran, Dünya Tarihini Değiştiren Bir Hadisedir”³⁵⁷, “Büyük Zaferin Büyük Manası”, “İzmir Demek Türkçemizde Yurt Sevgisi Demektir”³⁵⁸, “Selam Sana 9 Eylül”³⁵⁹, “Türk’ün Büyük Günü”³⁶⁰, “On altı sene evvel bugün Akdeniz’in incisi İzmir kurtulmuştu”³⁶¹ şeklinde başlıklar tespit edilmiştir. 1922-1938 döneminde basında atılan başlıklar, birbiri ile kıyaslandığında bir farklılık görülmediği, hemen hemen aynı şeylere vurgu yapıldığı görülmektedir.

9 Eylül sonrası basında verilen başlıklarda ve haberlerde ise bayramın nasıl kutlandığı ile ilgili bilgiler mevcuttur. 1930 sonrasındaki döneme bakıldığında önceki dönemlerden farklı olarak, dış ülkelerle olan ilişkilerin bayram manşetlerine taşındığı tespit edilmiştir. Örneğin 1934’da Yeni Asır “Türk-Yunan Dostluğu Her Sahada Kendisini Gösteriyor” başlığı altında 9 Eylül’ün Türk-Yunan milletlerinin

³⁵¹ **Hizmet**, 9 Eylül 1927.

³⁵² **Işık**, 9 Eylül 1933.

³⁵³ **Hizmet**, 9 Eylül 1928.

³⁵⁴ **Anadolu**, 9 Eylül 1928; **Anadolu**, 9 Eylül 1929.

³⁵⁵ **Anadolu**, 9 Eylül 1931; **Anadolu**, 9 Eylül 1932.

³⁵⁶ **Anadolu**, 9 Eylül 1925.

³⁵⁷ **Halkın Sesi**, 9 Eylül 1936.

³⁵⁸ **Halkın Sesi**, 9 Eylül 1937.

³⁵⁹ **Hizmet**, 9 Eylül 1931.

³⁶⁰ **Türk İli**, 9 Eylül 1925.

³⁶¹ **Yeni Asır**, 9 Eylül 1938.

ortak bayramı olduğu, her sahada siyasi bir birlik gösteren Türk-Yunan diplomatları, kuvvetleri iki milletin kalplerinde yer almış dostluktan almakta ifadeleri yer almıştır³⁶².

Bayram günlerinde gazetelerde manşet olarak atılan başlıklar kadar kullanılan fotoğraflar da önemlidir. Genel itibarıyla 9 Eylül günlerinde daha çok Mustafa Kemal Paşa'nın takım elbiseli fotoğrafıyla beraber at üzerinde askeri kıyafeti olan fotoğrafları kullanılmıştır³⁶³. Ayrıca İzmir'in kurtuluşunda emekleri geçen komutanlardan İsmet Paşa, Kazım Paşa, Fahrettin Paşa ile şehre ilk giren Zeki Paşa ve Şerafettin Paşaların da asker ve sivil kıyafetli fotoğrafları da Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğraflarıyla beraber manşette yer bulmuştur³⁶⁴. Bir önceki yıla göre daha coşkuyla kutlanan bayram günlerinde gazetelerin de daha hacimli çıktığı görülmüş, bayramla ilgili manşet fotoğrafları gazetelerde tam sayfa verilmiştir. Bu fotoğraflar daha önceki yıllardaki kullanımlarına benzemektedir. Fotoğraflarda İzmir'in manzarasından ve Kadifekale'den fotoğraflar ile İzmir'in haritasının olduğu fotoğraflar da dikkat çekmektedir³⁶⁵.

1922–1938 yılları arasındaki dönemde, kaynaklarda halkın bayrama katılımının vurgulandığı görülmektedir. Örneğin bayram günü İzmir'e başka yerlerden görevli olarak gelen öğrenci, asker, köylüler ile bayramı seyretmek üzere gelen halkın yarattığı kalabalık Yeni Asır gazetesinin 11 Eylül 1936 tarihli nüshasında şu şekilde ifade edilmişti:

³⁶² **Yeni Asır**, 12 Eylül 1934.

³⁶³ **Anadolu**, 9 Eylül 1931; **Anadolu**, 9 Eylül 1938; **Hizmet**, 9 Eylül 1928; **Hizmet**, 9 Eylül 1931; **Türk İli**, 9 Eylül 1925; **Yanık Yurt**, 9 Eylül 1925; **Yeni Gün**, 9 Eylül 1925.

³⁶⁴ **Ahenk**, 9 Eylül 1929; **Anadolu**, 9 Eylül 1931; **Anadolu**, 9 Eylül 1932; **Işık**, 9 Eylül 1933; **Sada-yı Hak**, 9 Eylül 1924; **Yanık Yurt**, 9 Eylül 1925.

³⁶⁵ **Ahenk**, 9 Eylül 1929; **Anadolu**, 9 Eylül 1931; **Yeni Asır**, 12 Eylül 1932.

“Sokakların halini kelimelerin lisanıyla anlatmak cidden müşküldür. Kordon’u, hükümet meydanını, fuarı, çarşı içini, Basmane civarını kaplayan insan dalgaları, seyrüseferi imkansız bir hale getirmişti. Sokaklar, bir gelin odası kadar süslü çehreler neşeliydi”³⁶⁶.

Gerçekten de İzmir bayram günü civar şehirlerden gelenlerle sayısı bir hayli artmakta Yeni Asır bunu 1931 yılındaki kutlamalara gelen kişi sayısını 17.000 olarak belirtirken³⁶⁷, 1938 yılında ise İzmir’de kendi nüfusu haricinde 60.000 kişi, toplam olarak 200.000 kişi katılarak görülmemiş bir bayram günü yaşandığını dile getirmiştir³⁶⁸.

Dokuz Eylül bayramında yapılan önemli işlerden biride bayram münasebetiyle paşalara tazimat telgrafları gönderilmesiydi. Bu çerçevede:

“Mübeccel reisi cumhur Başkumandan Büyük Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine.

Millet ve memleketi derin bir heyecan ve sürur ile tutuşturan 9 Eylül kurtuluş bayramı bugün en yüksek hararetle tesit olunurken bütün ruhlara hakim olan Büyük Halaskarın yüksek dehasından ve şanlı ordularımızın celadetinden doğan minnet ve şükran avazeleri ufukları çınlatıyor. Karanlıkları nura kalbeden ve yüksek refah ve medeniyet ilham eden yüksek Halaskara halkın ebedi şükran ve minnet ve tazimlerini arzıyla mübahiyim”³⁶⁹.

“İstanbul’da Büyük Millet Meclisi Reisi Kazım Paşa hazretlerine:

Güzel İzmir’imizin kurtuluş gününü candan kutlulayan İzmir halkının Büyük meclisimize ve onun çok değerli reisine minnet ve şükranlarını arz eylerim.

9 Eylül İhtifal Heyeti

Ankara Başvekil İsmet Paşa Hazretlerine:

³⁶⁶ Yeni Asır, 11 Eylül 1938.

³⁶⁷ Yeni Asır, 11 Eylül 1931.

³⁶⁸ Yeni Asır, 11 Eylül 1938.

³⁶⁹ Ahenk, 12 Eylül 1929; Anadolu, 12 Eylül 1930; Anadolu, 13, 15 Eylül 1931; Anadolu, 11 Eylül 1932; Hizmet, 12 Eylül 1930.

Başında bulunduğunuz çok değerli ordumuz bugün güzel İzmir'imizi düşman istilasından kurtararak Türk milletine hayat ve istiklal kazandırdı. Bugünü sevinç ve göz yaşları içinde kutlulayan İzmir halkının değerli ve sevgili Başvekili ve Kumandanına minnet ve şükran duygularıyla bağlı bulunduğunu arz eylerim.

9 Eylül İhtifal Heyeti

Büyük Erkanı harbiye reisi Müşir Fevzi Paşa Hazretlerine:

Başında bulunduğunuz değerli ordumuz bugün güzel İzmir'imizi düşman istilasından kurtardı. Bugünleri yaratan kumandanlarımıza, zabıt ve asker kardeşlerimize İzmir halkının minnet ve şükranlarını arz ve hedefine varmak için can veren aziz şehitlerimizi hürmetle yad ve ruhlarını tebci eyleriz. Sevgili Paşamız.

9 Eylül İhtifal Heyeti

C. H. F. Katibi Umumiliğine:

İzmir'imizin kurtuluş gününü candan kutlulayan İzmirliilerin yüksek fırkamıza şükranla bağlı bulunduğunu arz eylerim.

*9 Eylül İhtifal Heyeti*³⁷⁰

Büyüklere çekilen bu telgraflara karşılıksız kalmamış, bu telgraflara Paşalar da iade-i cevap vermişlerdi:

“Kurtuluş günün yıl dönümünü tesit vesilesiyle izhar buyrulan hissiyata teşekkür ve muhterem halka daimi refah ve saadet temenni eylerim efendim.

Reisi Cumhuriyet Gazi

Mustafa KEMAL

İzmir'in kurtuluş yıl dönümü münasebetiyle izhar buyrulan muhabbete teşekkür ederim.

Başvekil

İsmet

İzmir kurtuluş gününün yıl dönümü tesidi münasebetiyle hakkımda gösterilen samimi duygulara teşekkür ederim ef.

B. M. M. Reisi Kazım

İzmir belediye riyaset-i muhteremesine

³⁷⁰ *Anadolu*, 11 Eylül 1932; *Hizmet*, 11 Eylül 1932.

Türkiye'nin halası namına mesut bir işaret olan İzmir'in istirdadı günü Türkiye İş Bankasında toplanmış olan hemşehrileriniz ve cümlenizin kemal-i hararetle tebrike şitab ederler efendim.

Nafia Vekili Süleyman Sırrı, Müdafaa-i Milliye Vekili Kazım, Maarif Vekili Vasıf, Ziraat Vekili, Şükrü Kaya, Başvekil İsmet, Dahiliye Vekili Recep, Milliye Vekili Mustafa Abdülhalık, Mübadele İmar Vekili Refik, Erkan-ı Harbiye Reisi Kazım, İş Bankası Müdür-ü Umumisi Mebusunuz Mahmut Celal

C.H.P Genel Sekreteri B. Şükrü Kaya'dan gelen telgraf örneği:

Kurtuluşunun yıl dönümünü kutladığınız İzmirliğin partimiz hakkında gösterdikleri temiz duyguya teşekkür eder sevgi ve saygılarımı sunarım³⁷¹.

Ayrıca İzmir'in Kurtuluş Bayramı münasebetiyle İzmir belediye reisliğine vekillerden, mebuslardan, muhtelif zevat ve şehirlerden 751 tebrik telgrafı gelmiştir. Belediye reisliği tarafından da büyüklerimize tazimat ve şükran telgrafları çekilmiş, gelen telgraflara da teşekkür cevapları verilmiştir³⁷².

1922-1938 yılları arasında, bayram kutlamaları ile ilgili köşe yazarlarının yaptığı değerlendirmelerde o günlere ve günümüze ayrı bir bakış açısı vermiştir. O dönemlerde İzmir ile Eylül ayı arasında geniş ve derin bir uygunluk, bir mutabakat ve bir anlaşma olduğuna ortaya çıkmıştı. Adeta Eylül ayı ile İzmir kol kola, yan yana neşe içinde hoptayan, gülen, koşan bir çocuk şetaleti temsil etmektedir. Eylül ayında dikkat edersek bir hususiyet vardır. Eylülün bir dokuzuncu günü vardır. O sabah güneş başka türlü doğar, İzmir başka türlü olur. Çünkü dünyanın en büyük insanı Atatürk tarihe bir 9 Eylül'ü İzmir için hediye etmişti. İzmir'in Eylülü, Eylülün İzmir'e gönül vermesi işte bu tarihten başlar. İzmir ile Eylül yan yana gelince ulusal fuarlar bütün yurda dal budak salmış, İzmir'in Eylülü, Eylülün İzmir'i Türk yurduna

³⁷¹ **Ahenk**, 12 Eylül 1929; **Anadolu**, 11 Eylül 1924; **Anadolu**, 12, 14 Eylül 1928; **Anadolu**, 12 Eylül 1930; **Anadolu**, 13, 15 Eylül 1931; **Anadolu**, 11 Eylül 1932; **Anadolu**, 12 Eylül 1937; **Hizmet**, 11, 13 Eylül 1927; **Hizmet**, 12-13 Eylül 1928; **Hizmet**, 12 Eylül 1930; **Yeni Asır**, 11, 13 Eylül 1936.

³⁷² **Anadolu**, 11 Eylül 1937.

neşe, sürur ve şetaret serpmeye başlamıştı. İzmir Eylül ile neşelenir, Eylül ile sevinirken öteki aylara iltifat etmekte de pek samimidir³⁷³.

İşte bu duygular içerisinde 9 Eylül'ün manası ve Türk milleti için ne anlam ifade ettiği üzerinde durmak gerekmektedir. İzmir'in kurtuluşunun tam manasını, bu mananın büyüklüğünü ve derinliğini anlamak için İzmir'in işgal senelerinde İzmir'de bulunmak ve bu müddet zarfında bütün İzmir halkının ümit ve teselli kaynağı bildiği bir gazeteyi sansürün satırı altında çıkarmak her olan biteni öğrenmeye çalışmak lazımdır. Bilhassa düşman cephelerini takviye için her gün, her saat sevk edilen kocaman topları, önü arkası kesilmeyen askerleri, sayısız, hesapsız cephaneyi her türlü harp mühimmatını gözlerle görmek lazımdır³⁷⁴. Ancak bu şekilde o günde yaşananları tam anlamıyla kavramak mümkün olabilir. "9 Eylül" kelimesinin ne anlam ifade ettiğini görmek için o dönem basınına bakmak kâfidir. Bu bağlamda:

"Lisan-ı hissiyatın tarz-ı ifadesi derler, fakat dokuz Eylül günününün kalplerimizde oluşturduğu hissiyatı ifade için bu lisan kafi midir? Türkçe, Fransızca, İngilizce, Almanca insanların konuştukları lisanlardır. Bu öyle bir zaferdir ki kalplerde oluşturacağı hissiyatın ifadesi için beşerin dili kani gelmez.

Dokuz Eylül bütün bir Türklüğün bu mahlas ve istihlası mıdır? Dokuz Eylülün azameti bu hüküm karşısında küçülür. Hayır! Dokuz Eylül bütün cihanın kurtuluş günüdür. Zalim ve udvanın defî olmak üzere ancak dokuz Eylül bin üç yüz otuz sekizde kolunun büküldüğü, pençesindeki tırnakların söküldüğünü görmüştür"³⁷⁵.

"Dokuz Eylül orta Anadolu'nun içinde sıkıştırılmak istenilen bir kitlenin, bir milletin her havaya, her denizlere yetiştiği gündür"³⁷⁶.

"9 Eylül demek; İzmir'in Türk hayatına, asıl ana vatanın bağrına kavuştuğu mukaddes gün demektir"³⁷⁷.

³⁷³ Kemal Aktaş, "İzmir ve Eylül Ayı", **Yeni Asır**, 3 Eylül 1936.

³⁷⁴ "Büyük Zaferin Büyük Manası, İzmir Demek Türkçemizde Yurt Sevgisi Demektir", **Halkın Sesi**, 9 Eylül 1937.

³⁷⁵ **Hizmet**, 9 Eylül 1927.

³⁷⁶ Osmanzade Ahmet Hamdi, "9 Eylül", **Anadolu**, 9 Eylül 1927.

³⁷⁷ **Hizmet**, 18-19 Ağustos 1931.

“9 Eylül, sadece bir bayram mıdır? ve bugün yalnız bir zafer günü müdür? Hayır! Bir kurtuluş günü, bir basibadelmevt günüdür”³⁷⁸.

“Hatura-i hürmetimizde ebediyete kadar Türk milletiyle beraber yaşayacak olan bu mübarek aziz gün Türk’ün istiklal ve hürriyet günüdür. Otuz Ağustosta Türk’ün semasını aydınlatan bu istiklal güneşi, dokuz Eylülde bütün Akdeniz’in sularını nuruyla yıkadı. Türk’ün kanından renk alana alsancak Akdeniz kıyılarını gölgelendirdiği dokuz Eylül, böyle azametli ve mağrur bir gündür. Millet ordusunun akını önünde eriyenler bir tek yabancı ırk değil, daima önümüzde dikilen ve her hareketimize engel olanlar da Türk’ün kudret ve kuvveti karşısında eğildiler. Eriyenlerin ve eğilenlerin önünde dikilen Türk, dokuz Eylül hızıyla medeniyet yolunda ilerleyen bir millet olmuştur. Aziz kurtarıcımız demir elleriyle temeli atılan cumhuriyet bütün gerilikleri kırdı ve parçaladı.

Şiari medeniyette, alemde, fende, sanatta da dokuz Eylül yaramaya azmetmiştir. Onun için dokuz Eylül sadece bir zafer ve hürriyet istiklal günü değil, Türk’ün ilme ve nura koştuğu günün başlangıcıdır. Onun için de aziz bir gündür”³⁷⁹.

“Dokuz eylül düşmanın Anadolu’ya geldiği İzmir’den yine İzmir’de denize dökülmek suretiyle boğulduğu, misakının, ahdinin yerini bulduğu gün demektir. Türk burada düşmanın son neferine süngüsünü saplamış ve Dumlupınar’da “hedefiniz Akdeniz” diye bağırarak kumandanına, mübeccel Gazisine dönerek: “Emrini yerine getirdim kumandanım” diye cevap vermişti.

Dokuz Eylül, İstiklal mücahedeatının Türk zaferiyle tetevvüç ettiği, Türk azminin harikalar harikası ibtida ettiği, yükseldiği bir gündür.

Dokuz Eylül, yirminci asır medeniyetinde ve medeniyetin bütün mücehhez arzularının, ümitlerinin, emellerinin, Türk’ün kahır yumruğuyla haib ü hasır bir vaziyette Akdeniz’in a’maklarında boğulduğu ve Türk’e sen zaferi kazandın, bu toprakların öz sahibinin denildiği gündür.

Dokuz Eylül’de İzmir yalnız kendi kurtuluşunu değil, Türk’ün kazandığı zaferi daha tesit ediyor demektir”³⁸⁰.

“9 Eylül Türk kuvvetin, Türk kahramanlığının tarihe karışmış bir masal olmadığını ve bilakis yeni bir tarih yaratan, tarihte yeni bir kurun açan Türk ırkının en büyük, en mukayese kabul etmez bir muhayyilelerin bile düşünememeği bir hakikatin destanıdır.

9 Eylül durduğu yerde bir karınca incitmeyen Türk’ün, yurduna yan gözle bakanların hiç acımadan gözlerini oyacağını, yurdumuza saldıranların ciğerlerini aslanpençeleriyle söküp parçalayacağını bilmeyenlere anlamamış olanlara öğrettiği ve anlattığı gündür.

³⁷⁸ Anadolu, 9 Eylül 1928; Anadolu, 9 Eylül 1929.

³⁷⁹ Osmanzade Ahmet Hamdi, “Dokuz Eylül”, Anadolu, 9 Eylül 1932.

³⁸⁰ Mustafa Doğan, “9 Eylül”, Anadolu, 9 Eylül 1926.

*9 Eylül Atatürk'ün ve arkadaşlarının yarattığı Türk ulusunun hatırladığı, Türk oğlu Türk, Mehmetçiğin süngüsü ile parlattığı bugün bir bayram, bir düğündür*³⁸¹

şeklinde, 9 Eylül'ün ne anlam ifade ettiğine dair yazılar göze çarpmaktadır.

Büyük tarihleri olan milletler ne bahtiyardırlar. Mağlubiyet acıları gibi zaferin coşkun neşesini de tatmışlardır. Şerefli mazilerinin hatırası damarlarında dolaşır. Türk bu bahtiyarlığı en çok duyan milletlerden biridir. Binlerce senelik tarihimizin her sahifesi bir âlemdir. Atalarımız dünyasının en büyük hakanlıklarını kurmuşlar, en şanlı zaferlerini kazanmışlardır. Atlılarımızın Avrupa'da ayak basmadıkları yer mi kalmıştır? Sonraları, Osmanlı saltanatının inhitat devrinde, mütereddi sultanlar yüzden mütemadiyen geriledik. Büyük harpta mağluplar yanında bulunmak talihsizliğine uğradık. Ülkeler kaybettik. Fakat zincirlerini kıran mağrur bir emperyalizmanın çılgınca saldırılarını ırkımızın beşiği olan topraklara da teşmil edeceğini hatırımımıza bile getirememiştik.

Lloyd George'un kanlı ağzı, bu kan ve ateş sağanağı üzerinden: "*Türkiye'nin inhilali, cihan tarihinin büyük bir hükmüdür*" demişti. Sanki beşeri adalet, Türk vatanının mahvı, Türk milletinin ölümüyle tezahür ve tahakkuk edecekti³⁸².

Ancak en ağır hata, İzmir'e asker çıkarması olmuştu. Bu sayede İzmir, istiklal ve kurtuluş güneşinin sembolü haline geldi³⁸³.

Akdeniz'in incisi tam üç sene üç ay üç hafta üç gün sonra felaketlerin en ağırını gördü³⁸⁴. Acıların, ıstırapların en merhametsizini tanıdı. Fakat bir saniye bile

³⁸¹ Sırrı Sanlı, "9 Eylül", **Halkın Sesi**, 9 Eylül 1935.

³⁸² **Anadolu**, 9 Eylül 1925; **Anadolu**, 9 Eylül 1928; **Anadolu**, 9 Eylül 1929; **Hizmet**, 9 Eylül 1928; **Yeni Asır**, 11 Eylül 1931.

³⁸³ Şevket Bilgin, "9 Eylül İzmir'in Bayramı", **Yeni Asır**, 9 Eylül 1936.

³⁸⁴ **Hizmet**, 9 Eylül 1931.

kurtuluş güneşinin doğacağından ümidini kesmedi. İstila acıları içinde kıvranan vatandaşlar biliyorlardı ki, İzmirsiz bir Türkiye olamaz. Binlerce senelik tarihi olan bir milleti, ana topraklarıyla birlikte hürriyet ve istiklalinden mahrum etmek imkânsızdır. İzmir'in işgaliyle beraber Türklüğün gözleri önünde mukaddes bir ülkü belirdi. Bu ülkü kurtuluş ve istiklal güneşi İzmir ufuklarında doğuncaya kadar mücadelenin devam edeceğini gösteriyordu. Filhakika böyle oldu. Dört sene İzmir'in sevgisiyle tutuşan gönüllerde bir husumet dünyasını yenebilecek kuvvet toplandı.

30 Ağustos zaferinden sonra “*Ordular hedefiniz Akdeniz'dir*”, kumandasını veren muzaffer başkumandanın emri “*9 Eylül*” sabahı yerini buldu. Çok değil, o dakikalarda on dört gün evvel kimsenin hatırına bile getirmeye cesaret edemediği asırların bu en büyük harikasını Türk ordusu düşmanlarını bile hayran eden bir kudretle en kısa bir zaman içinde halk etmişti. İzmir'e giren şanlı süvarilerimiz, müstevli orduya mezar olan Akdeniz kıyılarında emperyalizmaya son ölüm darbesini indirdiler. “*Hasta adamın*” ebedi hayat kazandığını müjdelediler³⁸⁵.

Dokuz Eylül bayramı... Bu bayramı o cidalı doğuran İzmir tek mil memleket namına tesit etmektedir. Bunu yalnız İzmir'e tahsis etmiyoruz. 9 Eylül bayramı tek mil Türkiye'nin bayramıdır. Neden çünkü:

Çünkü milli cidalde İzmir, bütün bir vatanın ifadesi idi. Bayramında da bütün bir vatanın ifadesi olmak istiyor. Bugün tek mil Türkiye İzmir'in şanlı ve dilber hüviyetinde saklıdır.³⁸⁶

³⁸⁵ **Anadolu**, 9 Eylül 1931; **Yeni Asır**, 9 Eylül 1936.

³⁸⁶ **Hizmet**, 9 Eylül 1929.

Hürriyet için ölen, hürriyet için ta Erzurum kapılarından itibaren adım adım dövüşen, senelerce o denizin hasretini bir kara sevdalı gibi bekleyen ve ıstırapı, ayrılığın en müthiş istilanın en hazinini, mücerredin ve hicranın yoksulluğunu tadanlar, yıllarca Akdeniz'den uzak yaşayanlar bilirler ki, İzmir'den uzak günlerde tarlalarını bıraktı, meyvelerini aldı ancak sahiplerine büyük, bir ıstırapı.

İzmirsiz günlerde çekilen iktisadi ıstırapı Afyon – Eskişehir hattının garbında kalan kısmından sorulmalı? Onların acısı hala dillerinden düşmemiştir. Bu itibarla dünya bilir ki Dokuz Eylül aynı zamanda Anadolu'nun iktisat bayramıdır, iktisadi kurtuluşunda işarettir³⁸⁷.

9 Eylül'ün hakiki büyüklüğü Türk inkılâbının anası olmasıdır. Bunun da aziz ve necip bir çocuğu vardır: Cumhuriyet.

Cumhuriyeti sevmek, başkasının saadetine çalışmak suretiyle mesut olmasını öğrenmektir. Cumhuriyeti sevmek, kendi menfaatini umumi menafide aramaktır. Cumhuriyeti sevmek herkesin vazifesini hakkıyla yapması demektir. Cumhuriyeti sevmek asla bedbin olmamaktır. Cumhuriyeti sevmek, onun anası olan 9 Eylül'e, kültür sahasında bir eş, bir kültür 9 Eylülü yaratmak demektir³⁸⁸.

9 Eylül Türk milletinin 30 Ağustos'ta başlayan basübadelmevini ikmal eden büyük gündür. 9 Eylül'de kurtulan yalnız İzmir değildi. Bütün bir Türk milleti o gün garbın esaretinden, garbın zulmünden kurtuluyor, tarihin huzuruna İstiklali, şerefi ve kudretiyle çıkıyordu. Bunun içindir ki 9 Eylül yalnız İzmir'in tesit ettiği bir gün

³⁸⁷ Osanzade Ahmet Hamdi, "9 Eylül", **Anadolu**, 9 Eylül 1927.

³⁸⁸ **Yeni Asır**, 11 Eylül 1931.

değil, bütün Türkiye'nin heyecan ve muhabbetle kutluladığı mukaddes bir hatıra, bir kurtuluş günüdür³⁸⁹.

Türk tarihi şerefli, hazinli birçok günleri kaydetmiş, bunların içinde hepsinin menkıbesi, hepsinin şerefli kahramanlıkları, hepsinin insan kalbini derinleştiren acıları, sevinçleri vardır. 9 Eylül'ü Türk'ün mazisinde olan başka önemli günleri ile mukayese etme adına Osmanzade Ahmet Hamdi Bey:

Hangi güzel hatıra, İzmir'in güzel günü kadar bizim kalbimize, bizim ruhumuza yakındır. (Viyana) ya girilen günü mü, (Hint) denizinde dövüşülen günü mü, bundan daha manalıdır? Gerçi bunlar bize, bir ucundan öbür ucuna gidinceye kadar dört mevsim değişsin, istivadan yüzlere kadar hüküm veren geniş bir cümle coşuşunu hatırlatır. Vaka (Hint) Denizi, (Viyana) sözü başlı başına coşan, kaynayan bir anın hengamesinin destanıdır. Fakat bu, bizi ancak, uzak iklimlerin esrarı, uzak iklimlerin güzel kuşları, yine uzak iklimlerin insanı, hayret veren manzaraları, uzak iklimlerin bizim için meçhul ufuklarından gelen yabancı bir tat kadar oyalar. O gündeki heyecanımız bir tarih zevkinden daha ileri çekemez. Halbuki dokuz eylül bize kahramanlık, ve asrın destanını okuyan bir ruhun ifadesinden daha çok, yaşamak hakkını işaret eden dönüm yeridir. Dokuz eylül on sekizinci asırdan biri dünya milletlerinin diline düşmeyen, kutsi imanın Türkiye'de hayata çıktığı gündür, mefkurenin hakikileştiği gün!

Her millet dünyaya yeni yeni kurbanlar ve kahramanlar veren akide, nazariye ve fantezi halinde çıkmak için ancak tamamıyla tahakkuk etmelidir. İzmir'in istirdadı içerdeki ve dışarıdaki düşmanlara karşı kazanılmış bir zaferdir. İzmirsiz bir Türkiye yoktu ve olamazdı: milli hudutlara sahip olmayan, tabii inkişaf menfezlerinden mahrum olan milletler için muahedelerin bahsettiği "hürriyet", "tamamiyet" bir laftan, riyali bir görünüşten başka bir şey değildir. İzmirsiz Anadolu'yu, bir Türkiye'yi şöyle bir düşündüğümüz zaman vaziyeti daha basit şartlar içinde idrak mümkündür. İzmirsiz Türkiye maddesiz bir cisim tasviri gibidir. Orta Anadolu'ya atlamış bir Türkiye adi ne olursa olsun, o, bir "Ergenekon"dan başka bir şey değildi. İzmir Türkiye'nin en feyyaz, en işlek, en mütekasif muntikalarının tabii bir mührecidir. Tabii mührece sahip olmayan muntikalar mutlaka mührece sahip olana haraç vermeğe mecburdur. Bunu ancak bir tabirle, teşbihe ve istiare yapmadan söyleyebiliriz. Orası bir müstemlekedir.

Siyasi münasebetiyle bela olması iktisadi münasebetiyle müstemleke olan bir toprakta müstakil devletten bahis abistir. Halbuki İzmirsiz bir Türkiye'nin siyaseti vahdetini muhafaza etmesi de mümkün değildir. Bunun için İzmir'in istirdadını biz her hangi bir zaferden farklı görüyoruz"³⁹⁰.

³⁸⁹ **Anadolu**, 9 Eylül 1925; **Anadolu**, 9 Eylül 1931.

³⁹⁰ Osmanzade Ahmet Hamdi, "9 Eylül", **Anadolu**, 9 Eylül 1927.

şeklinde değerlendirme yapmıştır.

Türk İli gazetesine baktığımızda ise Fransızların 1870 Sedan Savaşı ile Alsas Loren'i Almanlara kaptırdıktan kırk sekiz sene sonra, I. Dünya Savaşı sonunda geri alması ile İzmir'in işgali ve kurtuluşu arasında bir analogi yapılmıştır.

“Tarihin bir tekrardan ibaret olduğunu söyleyenler ekseriyetle yalnız vakalar arasında tatbiki dikkat ediyorlar. Halbuki bu yakınlığı tevlit ve temin eden tarih değil, bizzat tarihi yapan yaratandır.”

Hayli kahramanlık vakaları ve kahramanlar okurken tarihin en büyük kahramanlar vakası nedir ve en büyük kahramanı kimdir. Ancak mukayeselerden ve mukayeseden cevabını alabilir. Biz bu makalemizde bu mukayeselerden birini yapacağız. Bu bir, iki satır alçaklığın, vicdansızlığın zaman ve mahiyet fikirlerine rağmen esasta aynı kalmak, aynı vasıtaları kullanmak istediğini o kere daha alim gözü ve düşüncesi ile tekrar ve teyit eyleyecektir.

1 Eylül 1770'de Bonapart (üçüncü Napolyon) Viktor Hugo'nun dediği gibi ya ruhunu Allah'a teslim edecek veya kalbini düşman tacdarına verecekti. Fakat o, her şeyden aziz olan yaşamasından hiçbir fedakarlık yapmamak üzere kılıcını uzattı. Ve düşman kolları arasında yaşamayı muvaffak buldu. Nasıl düşmüş Alsas Loren nasıl verilmişti? Cihan-ı mukaddimesiz bir haile karşısında mı kalmıştı?

Bu bahiste sözü tarihe bırakırken yakın bir maziye de nazarlarımızı çevirebiliriz:

Altıncı Mehmet (Vahdettin) de mahsur bulunuyordu. Fakat onun mahsur olduğu yer üçüncü kadar şerefli değildi. Zelil maiyeti ve İstanbul'u saran düşman kuvvetli, her şeyden evvel ve her şeyden ziyade hain padişahın sarayını kendisini muhasara etmişti. O, muhasara olduğu yerden sarayı ve rahatı hesabına bile taktığı kılıcı da hiç bir zaman mevcut olmamış şerefi de verdi. Zillette serbesti kazanmak için memleketin esaretine razı oldu.

Üçüncü Napolyon'un imparatorluğu Fransa tarihine bir Sedan mağlubiyeti ve birde Alsas Loren'nin terkini yazdırmıştı. Vahdettin'in tac ve tahtı da Türkiye'mize bir İzmir faciası ve bir de acı tafsilatıyla Yunan işgali hediye etti. Birincisi İngiltere'ye gitmişti, ikincisi de İngilizlerle beraber gitti.

Fransızlar, cebin bir idarenin kaybettirdiği Alsas Loren için yarım asır çalıştı. Bu müddet zarfında muallim Alsas Loren'den bahsetti, şair Alsas Loren'e terennüm etti, ressam da hazin veren, kin doğuran memleket parçasını resim eyledi. Elli sene tek mil bir vatan, bir parça vatan için yas tuttu, hazırlık yaptı. Neticede dünya milletlerinden pek çoğunun iştirak ettiği bir cidal Fransızları, belki elli asırda erişilemeyecek bir saadete kavuşturdu.

Biz, aynı cins bir felaketi birkaç senede ve bir cihan husumet içinde tamir ettik. Bu suretle Türkiye namusunu kurtardı, refah ve hürriyeti kazandı. Tarih de kahramanını.

Tarih, hakayığı tesbite çalıştığından biri Türk'ün Mustafa Kemal'e benzer bir kahraman, bir deha göstermemiş ve kaydetmemiştir. Esatir devrinin insanları da hayalde yaşayan bir gaye-i kemale yaklaşabilecek bir deha kahraman halık etmek için uğraştılar. Beşeriyetin hayalde aradığını biz hakikatte bulduk³⁹¹.

şeklinde değerlendirilen İzmir ve Alsas Loren, iki olayın kıyaslanması adına önemli bir anekdot olmuştur.

Kurtuluş bayramıyla ilgili basına yansıyan konulardan biri de Mustafa Kemal Paşa olmuştur. Ülkenin düşman işgalinden kurtuluşunda başrolü oynayan büyük kurtarıcıya basın da ayrı bir parantez açmıştır.

Hizmet gazetesinde Mustafa Kemal Paşa hakkında:

“Karanlıktan korkmadık, ilk günlerin sersemliği arasında yalnız bir mürşit bekledik ve bulduk. Türk anaları kara günler için Mustafa Kemaller yetiştirmesini de biliyorlar. Halaskar Gaziye İzmir'den selamdan ve minnetten başka söylenecek söz yoktur. Gaziye İzmir namına, İzmir'e Gazi namına söz söylenemez. Onlar iki birleşmiş mevcudiyettirler ki İzmir'de Gazinin çehresini, Gazide İzmir'in hüviyetini görürsünüz”³⁹²

şeklinde değerlendirme yapmıştır.

Yeni Asır gazetesi ise Mustafa Kemal hakkında görüşlerine baktığımızda:

“Onu tesit ederken kalplerimiz ve dimaklarımız vatani kurtaran büyük Gaziye, kahraman ordumuza, İzmir için hayatlarını feda eden şehitlerimize minnet ve şükranla müteveccihdir. Esareten hürriyete, karanlıktan aydınlığa, cehalet ve taassuptan medeniyete bizi ulaştıran Büyük Gazimiz, sen çok yaşa. Var ol. Bu milletin sana dayanan ümitleri kadar muhabbet ve merbutiyeti de sonsuzdur.”³⁹³

“Efendiler, dünyada ölümün dış geçiremediği yegane varlık, yaşamak için lazım gelen enerjiyi gösteren cemiyetlerdir. Türk milletini arkadan vurmak isteyen namert kuvvet, bu enerji karşısında ta kalbinden vurulduğunu hissetti. Mağrur bir

³⁹¹ “İzmir ve Alsas Loren”, **Türk İli**, 9 Eylül 1925.

³⁹² Zeynel Besim, “9 Eylül”, **Hizmet**, 9 Eylül 1929.

³⁹³ **Yeni Asır**, 9 Eylül 1931.

eda ile Türk vatanına girenler, mağlup ve yerlere bakan bir çehre ile geri döndüler. Türk milleti, günün birinde asırlardan beri beklediği sesi işitmeye başladı. Bu Mustafa Kemal'in sesi idi. Bu ses damarlara kuvvet, kalplere iman verdi ve bundan muazzam bir enerji nehri hasıl oldu. Bu tarihin yegane adil kararının tezahürü oldu”³⁹⁴

şeklinde dile getirirken; Ahenk gazetesinin değerlendirmesi ise şu şekildedir:

Artık siyah bir uçurumun kenarında idik. Başımızda garbın emperyalist kartalları dolaşıyor, kuş bakışı araziye vatanı parçalayarak acı acı ötüşüyorlardı. Adana, Antalya, Söke ve Kuşadası'na yabancı bayraklar çekilmiş, İzmir, Bursa, Balıkesir vilayetlerine bir kabus bir Yunan kabusu çökmüştü. Marmara ile Karadeniz'in birleştiği yerdeki tarihi şehir de içli dışlı hainlerle dolmuştu. Türk milleti kendi kendine kalmıştı.

İç Anadolu'da yavaş yavaş bu ıstırapların, bu felaketli günlerin aksülamelinden mütevellit bir hareket görüldü.

“Bir Mustafa Kemal doğdu” dediler. Biz de işgal altında kalanlar da bu ismi hafif, hafif dudaklardan kulaklara söyledik.

“Bir Mustafa Kemal doğmuş”

Haberler sıklaşmıştı. Anafartaların büyük kahramanı etrafındaki kuvvetleri fazlalaştırıyor, çeteleri kuvvete, askere, en sonra bir ordu haline getiriyordu. İzzeti nefsi milli kabarmış, kadınlar fakirane bir cepheyi bekleyen çarıkız Mehmetçiğin yanına diz çökmüştü. Gazi boz renkli kaputunun yakasını kaldırarak lapa lapa yağın karların altında, soğuktan sıcaklara koştu. Gaziyi bilenler onu çok kere tunçtan çehresi çatılmış, garbi Anadolu sahillerine doğru dalmış buldular. Bazen de başkumandan çadırının boşluğu altında üniformasız bir askerin önüne haritaları almış düşündüğü, yazıp çizdiği görüliyordu. Bu asker Gazi idi. Bu asker kos koca tarihlerin, binlerce kavgaların akıbetinden sonra halas için doğan bir azizdi. Bu aziz elinde yalın alevli meşaleyi Türk'ün siyah ufuklarına doğru, İnönüleri istiklal mücahedesine şeref verdi, Dumlupınar bir tarih yazdı.

Büyük münci (kurtarıcı) Gazi Hz.

İzmirliler:

Kalbinize dalınız, biraz benimle beraber şunları düşününüz ve yaşatınız.

Koyu ve kesif bir gecenin zulmet dura durunda son dövüşün son savaşın emirleri, tedbirleri dağdan dağa uzanıyor, imanun ve mefkurenin cepheye döktüğü Mehmetçikler karşılarda tellerle, kum torbalarıyla, büyük toplar ve yüz binlerden mürekkep ordularla kurulan geniş cepheye bakıyorlardı. O sırada bir siyah gölge bu 30 Ağustos gecesinin içinde koskoca bir milletin bütün benliği bütün kahramanlığı yanıyordu. Bu gölge sağ elini boşluklara uzatıp:

³⁹⁴ Yeni Asır, 11 Eylül 1931.

--- Ordular, hedefiniz Akdeniz'dir. İleri!

Emrini verdi. Sanki bu ses ufuklardan kopmuştu. Gök gürleri gibi, dağlar devrilir, mahşerler kopar gibi bütün cephe yerinden oynadı. Tan yerleri dehşetli, velveleli, yüzlerce topun ateş, ölüm kan saçan gürültüleriyle doldu. Şimşekler, yıldırımlar yanyanıyor, arkada kalan sislerin içinde ihtiyarlar, gençler, dul kadınlar, nişanlılar, çocuklar ve bütün millet dua ediyordu:

Alev dalgaları altındaki ordu Afyon cephesinin garba ve garbı cenubiye doğru akararak yürüdü. Gövdeler kan kusa kusa on dördüncü gün Türk askeri güzel İzmir'in sahillerine dayanmış mütebessim ve sermest düşmanın bakıyyet-üs-süyufunu seyrediyordu.

İzmirliiler;

O gün 9 Eylül günüdür. Mehmetçiğin sahillerinize yaslanıp Yunan askerinin kaçışını seyrettiği tarih 9 Eylül'dür. Onu unutmayın”³⁹⁵.

Hizmet gazetesi de ileri görüşlülüğüyle Mustafa Kemal'in Türk milletini tek bir gaye altında birleştirerek kurtuluşu bu aziz millete sunduğunu ve kendisinin tesadüflerin adamı olmadığını gösterip tüm dünyaya ispatladığına dair şunları dile getirmiştir:

“Gazi Mustafa Kemal asırların pek ender yarattığı müstesna bir Türk çocuğudur. Karanlıklarda eli, kolu bağlı esir bırakılan Türk milletinin yüksek kabiliyetini herkesten evvel görebildi. Gazinin hüviyeti sadece bundan ibaret kalsaydı bile görüşteki isabeti ona Türk tarihinin en yüksek mevkesini yine mukadder olmak iktiza ederdi. Kaldı ki Gazi Mustafa Kemal emsalsiz dehasını necip Türk milletinin kurtuluşuna naklederek ordunun başında tam bir Mehmetçik sıfatıyla çalışmış ve milleti içine düştüğü uçurumdan çekip çıkarmaya muvaffak olmuştur. Bu sebeptendir ki kadirşinas Türk milleti büyük Gazisini her türlü siyasi mülahazaların fevkinde tutar ve Gazinin her emrinde mutlaka millet lehine bir hakikat olduğuna inanır. Bizim milli kahramanımız alelade işlere kahraman olmuş değildir. Ona bütün Türklük kalbini ve kamil emniyetini veriyor. Gazi, tesadüflerin adamı olmadığını kumandanlığında da yaptığı inkılaplarda da tek mil dünyaya karşı, en küçük bir tereddüde mahal bırakmayacak şekillerde, ispat etmiştir. Gaziye perestiş ediyoruz, çünkü şu yaşadığımız 9 Eylül'ü onun başında bulunduğu kahraman orduya medyunuz. Gazi, Türk milletine, Türk ordusuna en bitap ve en meyus günlerde can veren büyük adamdır. Ondan başka hiçbir fert bu milletin derin kabiliyetini ve bu ordunun emsalsiz kudretini ölçemezdi. O bunu bildi ve cebinde beş parası elinde bir

³⁹⁵ Orhan Rahmi, “İzmirliiler Kalbinize Dalınız, Benimle Beraber Şunları Düşününüz ve Yaşatınız” **Ahenk**, 9 Eylül 1929.

*tek tüfeği yokken sırf milletinin sarsılmaz bünyesinde yaslanarak 9 Eylül'ü yarattı*³⁹⁶.

Bu tarihi güne baktığımızda gerçekten de 9 Eylül, Türk milletinin, bütün milletlerin gıpta ettikleri Türk kumandanının, her biri bir aslan yüreği taşıyan kahraman Mehmetçiklerin vücuda getirdikleri Türk ordusunun, Büyük Şefin ona laik değerli arkadaşlarının bütün cihana verdikleri unutulmaz bir derstir. Bu ders ile düşmanımız olan insanlara öğretilmiştir ki:

*“Türk'ün yurduna yan bakanların gözleri oyulur, ayak basanların vücutları yok olur, Anadolu'da ilerlemek isteyen düşman orduları Büyük Gazinin tek bir işaretiyle topları, tüfekleriyle birlikte ya topraklara gömülür veya denize dökülür”*³⁹⁷

şeklinde verilen dersten muhakkak ki ibret almamış tek bir insan kalmamıştır.

³⁹⁶ Zeynel Besim, “9 Eylül”, **Hizmet**, 9 Eylül 1931.

³⁹⁷ **Halkın Sesi**, 9 Eylül 1934.

SONUÇ

Şüphesiz ki, büyük milletler, tarihlerini unutmayan, onları inkar etmeyen milletlerdir. Çünkü tarih, bir milletin, sönüp gitmiş nesillerinin hayatını teşkil eder. O sayfaların şerefinde, en uzak neslin göğsünü kabartan bir hisse vardır. Keza, o sayfaların karanlığında, yine atileri intibaha davet eden bir ışık gizlidir.

İzmir ve Anadolu'nun işgali nasıl akıl ermeyen bir facia ise İzmir, İstanbul ve Batı Anadolu'nun bir hamlede yedi devletten yardım gören bir düşmanın denize dökülmesi de öyle akıl ve fikrin zor kabul edeceği bir savaş harikası ve bir cesaret mucizesi olarak bütün dünyayı şaşırttı.

15 Mayıs faciası 9 Eylül mucizesini yarattı. En büyük bir felaketten en ulu bir ulusal bayram çıktı. Faciaların tesiriyle hayatın temiz şekillere getirdiği birçok defalar vakidir. 15 Mayıs 335 faciası dahi aynı akıbeti doğurmuş ve Türk milleti bütün ariz hastalıklardan kurtularak "*vahdet-i milliye*" esasının ilk temellerini atmıştır. Mütareke ile beraber Türk milletinden çevrilen yüzlere şahit olmakla birlikte, bilhassa İzmir'in işgal facialarına müteakip Türk milletinden yana olmakla iftihar edenlerin birçok hakaretleri de işitilmişti.

15 Mayıs 335 tarihi üç buçuk sene devam eden milli bir imtihanı ortaya çıkarmıştır. O imtihandan nazaran çıkanlar olduğu gibi hayatlarını ebedi lekelerle kirletenler de mevcuttur. Yalnız şu muhakkaktır ki: 15 Mayıs işgali gibi izzeti nefsi kırıyan bir hadise olmasaydı, bugün bu kadar güvende, bu derece güçlü olmayacaktık.

İzmir basınına baktığımızda 15 Mayıs'ta, Türk'ün en masum ve en felaketli gününü oluşturduğu kadar istiklali temin eden büyük günlerin başlangıcı olması

itibariyle de en mesut günlerin sahibi olduğunu vurgulamıştır. 15 Mayıs'ta işgalin vuku bulmasıyla yarattığı tepki Türk yurdunu dalgalandırarak, işte bu dalgalanma neticesinde büyük ulusun bağrından büyük Atatürk doğduğunu ve yurdu kurtardıktan sonra bu yüksek ve şerefli duruma getirdiğini ifade etmiştir. İşte bu bakımdan 15 Mayıs 1919 tarihine acılığı kadar hürmetle de bakılması gerekir.

15 Mayıs ve 15 Mayıs'ı takip eden günlerdeki zulüm hadiselerini İzmir basını hiçbir zaman göz önünden ayırmamış, o kara günlerdeki pek çok feci hadisede bize nasıl çalışacağımızı, düşmanlara ve dost gibi görünenlere karşı nasıl vaziyet almamız gerektiğini anlatmaya çabalamıştır.

Bu matemli günde, Yunan işgalinin sadece bizde değil, hatta toprak ve taşlarımızda bile bıraktığı kanlı ve kara hatıraları daima tazelemeye çalışan İzmir basını, o günlerin feryat ve iniltilerinden bir damla bile kayba uğratmak hem İzmirli hem de Türk milleti için en büyük memleket borcu olduğunu dile getirmiştir.

Aynı şekilde 9 Eylül kurtuluşuna baktığımızda bu önemli gün 15 Mayıs'a göre basında daha geni ölçüde yer bulmuştur. Hatıralarda sonsuza kadar Türk milletiyle beraber yaşayacak olan bu mübarek günü Türk'ün istiklal ve hürriyet günü olduğunu dile getiren İzmir basını, Millet ordusunun daima önümüzde dikilen ve her hareketimize engel olanların Türk'ün kudret ve kuvveti karşısında eğildiğini belirtmiştir. Türk'ün, dokuz Eylül hızıyla medeniyet yolunda ilerleyen bir millet olduğunu Büyük Gazi sayesinde temeli atılan cumhuriyet bütün gerilikleri kırıp parçaladığını vurgulamıştır.

Daimi medeniyette, âlemde, fende, sanatta da dokuz Eylül'ün tesiri görüldüğü, onun için dokuz Eylül sadece bir zafer ve hürriyet istiklal günü değil,

Türk'ün ilme koştığı günün başlangıcı olduğu ifade edilmişti. İşte bundan dolayı 9 Eylül'ün hakiki büyüklüğü Türk inkılâbının anası olmuştur.

İzmir basını özellikle her sene Kurtuluş Savaşında Türk ordusunun İzmir'e girişini heyecanlı bir şekilde anlatarak o günleri anmak, tekrar hatırlamak, bugünlere kolay gelinmediğini halka göstererek milli duyguları canlı tutmaya çalışmıştır.

Bununla beraber İzmir'in kurtuluşu tarihteki önemli olaylarla mukayese edilerek kısa zamanda büyük ve önemli adımların atıldığı ve ne kadar büyük bir başarı elde edildiği dile getirilmiştir.

Ayrıca İzmir basını savaşın kazanılmasında önemli pay sahibi olan paşalara hürmet ve minnetlerini bildirmeyi de görev bilmiştir. Özellikle basında Atatürk'e ayrı bir parantez açılmış, genel olarak Gazi Mustafa Kemal'in tarihte örneği görülmemiş dehasını Türk milletinin kurtuluşuna ileterek ordunun başında tam bir Mehmetçik sıfatıyla çalıştığı ve milleti içine düştüğü uçurumdan çekip çıkarmayı başardığı vurgulanmıştır.

Sonuç olarak İzmir milli savaşın hem kâbesi, hem emeli hem gayesi idi. O kurtulduğu gün vatan da kurtuldu, o hürriyet havasını soluduğu gün vatan da nefes aldı, o bizim kucağımıza düştüğü gün sözde galipler de bizim ayağımıza düştüler. Milli savaşın diğer bir ifadesi de İzmir savaşıdır, o kahramanlığı bu memleketin aşkı yarattı. Sonuç olarak 1922-1938 yılı arasında acı anların yaşandığı 15 Mayıs'ta ve her sene coşkununa artarak kutlandığı 9 Eylül'de basın üzerine düşen görevi başarıyla yerine getirmiştir.

KAYNAKÇA

A- BASILI ESERLER

1- Gazeteler

Ahenk

Anadolu

Halkın Sesi

Hizmet

Hürriyet

Islahat

Işık

Köylü

Memleket

Sada-yı Hak

Türk İli

Türk Sesi

Yanık Yurt

Yeni Asır

Yeni Gün

Yürgü

2- Kitaplar

AKA, İsmail– GÜNAY, Vehbi– TELCİ, Cahit, **Türk İstiklal Harbi Başında Milli Mücadele, Süvari Yüzbaşı Ahmed**, Akademi Kitabevi, İzmir, 1993.

AKSOY, Yaşar, **Bir Kent Bir İnsan (İzmir'in Son Yüzyılı, S. Ferit Eczacıbaşı'nın Yaşamı ve Anıları)**, 1. basım, İstanbul, 1986.

AKŞİN, Sina, “Çağdaş Türkiye 1908-1980”,**Türkiye Tarihi**, C.4, Cem Yayınevi, İstanbul, 1997.

AKŞİN, Sina, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, Cem Yayınevi, İstanbul,1976.

AKYÜZ, Yahya, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919–1922)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,1988.

ALBAYRAK, Mustafa, **Milli Mücadele Dönemi'nde Batı Anadolu Kongreleri (17 Mart 1919-2 Ağustos 1920)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1998.

APAK, Rahmi, **İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, TTK, Ankara,1990.

ARI, Kemal, **Üçüncü Kılıç, İzmir'in Kurtuluşu ve Yüzbaşı Şerafettin**, Zeus Kitabevi, İzmir, 2006.

ARIKAN, Zeki, **İzmir Basınından Seçmeler (1872-1922)**, C.1, İzmir Büyükşehir Belediye Kültür Yayını, İzmir, 2001,

ARIKAN, Zeki, **İzmir Basınından Seçmeler (1923-1938)**, C.2, 1. Kitap, İzmir Büyükşehir Belediye Kültür Yayını, İzmir, 2003.

ARIKAN, Zeki, **İzmir Basınından Seçmeler (1923-1938)**, C.2, 2. Kitap, İzmir Büyükşehir Belediye Kültür Yayını, İzmir, 2008.

ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914–1980)**, Alkım Yayınları, İstanbul, 2005.

ARTUÇ, İbrahim, **Kurtuluş Savaşı Başlarken**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1987.

Atatürk, Mustafa Kemal, **Nutuk**, Yay. Haz. E. Semih Yalçın, Gazi Kitabevi, Ankara, 2006.

AYBARS, Ergün, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Cilt:1, DEÜ Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1994.

AYDINEL Sıtkı, **Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekatı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.

BAYAR, Celal, **Ben de Yazdım**, C.1, Baha Matbaası, İstanbul, 1965.

BAYAR, Celal, **Ben De Yazdım**, C. 5, Baha Yayınları, İstanbul, 1967.

BAYAR, Celal, **Ben de Yazdım**, C.6, Baha Matbaası, İstanbul, 1968.

BAYKARA, Tuncer, **Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri**, Akademi Kitabevi, İzmir, 1999.

BAYUR, Yusuf Hikmet, **Türk İnkılabı Tarihi**, C. 3, Kısım. 4, TTK yayını, Ankara, 1983.

BELEN, Fahri, **Türk Kurtuluş Savaşı**, Askeri ve Siyasi Yönleriyle, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1983.

BERBER, Engin, **Mütareke ve İşgal Dönemi Üzerine Yazılar, Bir İzmir Kâbusu**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir.

BERBER, Engin, **Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922, Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı**, Ankara, 1997.

BERBER, Engin, **Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak İzmir(30 Ekim 1918-15 Mayıs 1919)**, Tarih Vakfı yayınları, İstanbul, 1999.

BERKES, Niyazi, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012.

BIYIKLIOĞLU, Tevfik, **Atatürk Anadolu’da (1919–1921)**, Kent Basımevi, Ankara, 1981.

CEBESOY, Ali Fuat, **Milli Mücadele Hatıraları**, Temel Yayını, İstanbul, 2000.

COŞKUN, Alev, **Kuvayı Milliye’nin Kuruluşu**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2005.

ÇELEBİ, Mevlüt, **Türk İnkılap Tarihi**, Özal Matbaası, İzmir, 2007.

DİKÇAM, Umut Uğur, **Atatürk Döneminde 9 Eylül Kutlamaları (1923-1938)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009.

DURU, M. Kamil, **İzmir Hatıraları**, (Yay. Haz. Ünal Şenel), İzmir 1994.

ERDEHA, Kamil, **Milli Mücadele’de Vilayetler ve Valiler**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.

EROĞLU, Hamza, **Türk İnkılap Tarihi**, MEB Yayınları, İstanbul, 1982.

EVANS, Laurance, **Türkiye’nin Paylaşılması**, (Çev. Tefik Alanay), Milliyet Yayınları, İstanbul, 1972.

GÜLCAN, Oğuz, **Batı Anadolu’da Kuvayı Milliye’nin Oluşumu (1919–1920)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.

İLGÜREL, Mücteba, **Milli Mücadele’de Balıkesir Kongreleri**, Atatürk Kültür, Dil Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, İstanbul, 1999.

İNAN, Afet, **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, TTK, Ankara, 1977.

İNÜĞUR, M. Nuri, **Basın ve Yayın Tarihi**, Der Yayınevi, İstanbul, 1993.

JAESCHKE, Gotthard, **Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri**, Çev. Cemal Köprülü, TTK Basımevi, Ankara, 2011.

KARABEKİR, Kazım, **İstiklal Harbimiz**, C. 1, (Sadeleştiren: Faruk Özerengin), Emre Yayını, İstanbul, 1993.

KİLİ, Suna, **Türk Devrim Tarihi**, Tekin Yayınları, İstanbul, 1982.

KİTSİKİS, Dimitri, **Yunan Propagandası**, Meydan Neşriyat, İstanbul, 1963.

KOCABAŞ, Süleyman, **Mütareke Dönemi ve Milli Mücadele 1918-1923**, Vatan Yayınları, İstanbul, 2003.

KOCABAŞ, Süleyman, **Tarihte ve Günümüzde Türk Yunan Mücadelesi**, Bayrak Yayınları, İstanbul, 1984.

KURAT, Yuluğ Tekin, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1986.

LEWİS, Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, (Çev. Metin Kıratlı), TTK Yayınları, Ankara, 1984.

MACMİLLAN, Margaret, **Paris 1919**, (Çev. Belkıs Dişbudak Çorakçı), ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2003.

MORALI, Nail, **Mütarekede İzmir Olayları**, TTK, Ankara, 1973.

OKURER, Mehmet, **Kuruluşun Kurtuluşu İzmir**, Ticaret Matbaacılık, İzmir, 1970.

ORBAY, Rauf, **Cehennem Değirmeni, Siyasi Hatıralarım, I**, İstanbul 1993.

ÖZALP, Kazım, **Milli Mücadele (1919-1922)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1998.

ÖZKAYA, Yücel, **İstiklal Harbinde Yararlı ve Zararlı Cemiyetler**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2011.

ÖZSOY, Osman, **Saltanattan Cumhuriyete Kurtuluş Savaşı (1918-1923), Olaylar, Belgeler, Gerçekler**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007.

PARLAK, Türkmen, **İşgalden Kurtuluşa 1**, İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı, İzmir, 1982.

SARIHAN, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, C. 1, Öğretmen Yayınları, Ankara, 1986.

SELEK, Sabahattin, **Anadolu İhtilali**, Kastaş AŞ yayınları, İstanbul, 1987.

SELEK, Sabahattin, **İsmet İnönü, Hatıralar**, C.1, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1985.

SELVİ, Haluk, **Milli Mücadele’de İlk Direnişler**, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011.

SHAW, J.Stanford, **From Empire to Republic, The Turkish War of National Liberation 1918-1922, a Documentary Study**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997.

SMİTH, Michael Llewellyn, **Anadolu Üzerindeki Göz**, (Çev. Halim İnal), Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1978.

SMİTH, Michael Llewellyn, **Yunan Düşü**, (Çev. Halim İnal), Ayraç Yayınları, Ankara 2002.

SONYEL, Salahi, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1973.

ŞİMŞİR, N. Bilal, **İngiliz Belgeleriyle Sakarya'dan İzmir'e, (1921-1922)**, Ankara, 1989.

TAÇALAN, Nurdoğan, **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, İstanbul, 1970.

TANÖR, Bülent, **Türkiye'de Kongre İktidarları (1918-1920)**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009.

TANSEL, Selahattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, Cilt I, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1974.

TANSEL, Selahattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C. IV, MEB Yayınları, İstanbul 1991.

TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu ile Türkiye Bankalar Birliği, **Ulusal ve Yerel Kongreler ve Kongre Kentleri Bibliyografyası**, Ankara, 1993, C. 3.

TBMM, Zabıt Ceridesi, Devre II, Cilt 1, TBMM Matbaası, Ankara, 1961.

TEKELİ, İlhan- İLKİN, Selim, **Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasi Partiler**, Cilt: II, Mütareke Dönemi, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986.

TURAN, Mustafa, **Milli Mücadele'de Siyasi Çözüm Arayışları**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2005.

TURAN, Mustafa, **Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999.

TURAN, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi**, C. 1, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1991.

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, **Türk Yunan İlişkileri ve Megalo İdea**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1985.

TÜRKGELDİ, Ali Fuad, **Görüp İştiklerim**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1951.

UÇAROL, Rıfat, **Siyasi Tarih**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995.

UMAR, Bilge, **İzmir’de Yunanlıların Son Günleri**, Ankara 1974.

VERE, Onur Gülsün, **Mütarekeden İşgale İzmir’de Rumlar**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2007.

3- Makaleler

AKKOYUN, Turan, “Atatürk Devri İzmir Basını ve Kamuoyu Üzerindeki Tesiri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt XII/Sayı 34, (Mart 1996), s. 101-125.

AKKOYUN, Turan, “İzmir Basımına Göre Atatürk Devrinde İktisadi Gelişmeler”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, S. 10, 1995, s. 223-262.

ARI Kemal, “Yunan İşgalinden Sonra İzmir’de “Emval-i Metruke” ve “Fuzuli İşgal” Sorunu”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt V, Sayı 5, Ankara 1989, s. 691-706.

ARIKAN, Zeki, “İşgal Dönemi İzmir Basını” **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, V/13 (Kasım, 1988), s. 145-166.

ARIKAN, Zeki, “Köylü Gazetesi ve İşgal” **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, I-II/2 (Kasım, 1988), s. 187-200.

BALCIOĞLU, Mustafa, “Batı Anadolu’nun İşgali ve Kuva-yı Milliye” **Milli Mücadele Tarihi-Makaleler**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2002, s. 33-56.

BAYAR, Celal, “Batı Cephesinde Kuva-yı Milliye’nin Kuruluşu ve Faaliyetleri”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S. 11, Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986.

BERBER, Engin, “Kurtuluştan Sonra İzmir’de Yunan İşgal Dönemine Tepkiler” **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, III/7 (Kasım, 1986), s. 443-460.

ÇAPA, Mesut, “İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti (Aralık 1918-Mart 1920)”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S.21, C.VII, Temmuz 1991, s. 553-563.

ÇUKUROVA, Bülent, “15 Mayıs 1919 İzmir’de Yunan Mezalimi” **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, III, 1984, s. 461-471.

JAESCHKE, Gotthard, “İngiliz Belgelerinin Işığı Altında Yunanlıların İzmir Çıkarması” **Bellekten**, XXII/128 (Ekim, 1968), s. 567-576.

KALELIOĞLU, Oğuz, “Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea”, **Atatürk Yolu Dergisi**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, S.41, Mayıs 2008, s. 105-123.

KARAYAMAN, Mehmet, “İzmir Valisi İzzet Bey’in Kaleminden İzmir’in İşgali”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi**, VI/15 , (2007/Güz), s. 3-18.

KÖSTÜKLÜ, Nuri, “Milli Mücadele’de Batı Cephesi, Savaşlar Ve Zaferler”, **Türkler**, C. 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2006, s.168-182.

ORHONLU, Cengiz, “Yunan İşgalinin Meydana Getirdiği Göç ve Yunanlıların Yaptıkları Tehcirin Sonuçları Hakkında Bazı Düşünceler”, **Bellekten**, C. 37, S. 148. (Ekim, 1973), s. 485-495.

ÖZKAYA, Yücel, “İzmir’in İşgali” **Milli Mücadele Tarihi-Makaleler**, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 2002, s. 57-86.

ÖZKAYA, Yücel, “İzmir’in İşgalinin Anadolu’daki Tepkileri” **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, I-II/1 (Mayıs, 1988), s. 65-74.

ÖZKAYA, Yücel, “Milli Mücadele Başlangıcında Basın ve Mustafa Kemal Paşa’nın Basınla İlişkileri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.1, S. 3, 1985, s. 871-911.

ÖZTOPRAK, İzzet, “Türkiye’nin İşgali ve Milli Direniş Hareketleri”, **Türkler**, C. 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2006, s. 583-605.

ÖZÜÇETİN, Yaşar- DAĞISTAN, H. Mehmet, “Meclis Celse Zabıtlarında Kuva-yı Milliye”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi**, IX/20-21, (2010/Bahar-Güz), s. 3-30.

SOFUOĞLU, Adnan, “İzmir İşgali Sonrasında Yunanlıların Batı Anadolu'da İşgali Genişletmeleri ve Bölgede Oluşan Milli Direniş”, **Atatürk Yolu Dergisi**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, S. 29-30, Mayıs-Kasım 2002, s. 131-142.

ŞAHİN, Mustafa- ŞAHİN, Cemile, “Osmanlı'nın Son Döneminde Partizanlık ve İç Çekişmeler Sebebiyle Azledilen Tahsin (Uzer) Bey'in –İşgal Öncesi- 20 Günlük İzmir Valiliği”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi**, X/22 , (2011/Bahar), s. 33-45.

TANÖR, Bülent, “Milli Mücadele'de Kongreler”, **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, C. IV, İstanbul, 1985, s. 1137-1150.

TURAN, Mustafa, “İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali (15 Mayıs 1919)”, **Türkler**, C. 15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2006, s. 756-764.

TURAN, Mustafa, “İzmir'in İşgalinden Önce Anadolu'da Rum Taşkınlıkları ve Tedbirler” **Atatürk Yolu**, II/6 (Kasım, 1990), s. 349-360.

TURAN, Mustafa, “İstiklal Harbi'nde Milne Hattı”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.VII, Sayı 21, Ankara, 1991, s. 567-579.

TÜRKMEN, Zekeriya, “İzmir’in İşgali Olayı ve Yunanlıların XVII. Kolordu Mensuplarına Yönelik Gasp ve Yağmalama Hareketi”,**Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 10, (Kayseri 2001), s. 121-152.

EKLER

EK: 1

İzmir'i Alan Orduya, Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretlerine³⁹⁸

Allah Allah afaktan kopup gelen bu nedir?

Yıldırımlar yağdıran zelzeleler yaratan

Fırtına mı, hücum mü, kasırga mı, volkan mı

Yoksa arzı kan ile baştanbaşa bu yayan

Tarihlerde misli yok bir kırmızı tufan mı

Bu nedir ki dehşeti yeri göğü titretir,

Bak bu nedir: Allah'ın düşmanları dünyada

Yıkmaq için cehennemden fişkirttiği ateştir.

Bu Allah'ın haşmetine yeryüzünde bir eştir.

Bu İzmir'i Yunanlılardan alan aslan bir firka!

Milli ordu içinden doğan şanlı askerlerin

Türlere minnet, hürmetle siz o günde baş eğin

Mehmet Sarı

³⁹⁸ Sada-yı Hak, 9 Eylül 1924.

EK:2

Güzel İzmir³⁹⁹

Nail feth ve zafer oldu bugün

Kalplere zevk ve sürur doldu bugün

Şanlı sancak dalgalanmıştı bugün

Bu güzel İzmir alınmıştı bugün

Bugün İslam'a selamet günüdür

Türklerin şan ve şehamet günüdür

Yaşasın cümle erkan cünud

Onlar etti bizi böyle mesut

Erdirip cümlemizi şanlı güne

Kara gün munkalip oldu düğüne

Menteşe Mebusu Esat

³⁹⁹ **Yanık Yurt**, 9 Eylül 1925.

EK:3

9 Eylül⁴⁰⁰

Hazan içindeydi öksüz dağların,

Gözyaşın olmuştu akan dereler,

Kurumuştı cennet gibi bağların

Sinende açmıştı düşman yaralar

Güller solmuş, bülbül susmuş ağlardı

Baykuşlar girmişti güzel koynuna,

Denzinde menhus dalga çağlardı

Seni nasıl tahmil ederdik buna?

Örtmüştü semanı simsiyah sisler

Ay yıldızın artık görünemiyordu,

Ruhunla karışan yas ve keder

Yıllarca kalmıştı sende Türk yurdu?

⁴⁰⁰ **Yeni Gün**, 9 Eylül 1925

Ay yıldızın işte bu gün parladı
Ova zümrüt doldu, afak nurlandı,
Bir yıldırım oldu şimdi Türk adı
Düşmanın sinesi onunla yandı.

Hocazade M. Muammer

EK:4

15 Mayıs⁴⁰¹

Şeametli bir yılın matemli bir gününde
Yunanlılar İzmir'i elimizden almıştı;
Derin bir ye's içinde ruhumuz bunalmıştı
O facia şimdi de gözlerimin önünde,

Canavarca çiğnemen mukadesatımıza

Baktıkça düşman oldum o gün hayatımıza..

Yedi kahir darbeler medeniyet vahşetten,

⁴⁰¹ **Hizmet**, 15 Mayıs 1927.

Sancağımız zulümle yurdumuzdan kovuldu;

Çanların gürültüsü o zulmü alkışlarken

Muğber minarelerde ezan sesi boğuldu.

Acz içinde eğildi o gün yüksek başımız,

Göksümüzün kanına karıştı göz yaşımız.

Saadetle, necdetle, şerefle yaşarken biz,

Bilmem neden uğradık bin türlü hakarete,

Etti hürriyetimiz tebeddül esarete,

Matem tuttu bizimle muazzam tarihimiz;

İkbalimiz uğradı dehşetli bir zevale,

Ağlayarak üç sene hasret çektik Hilale.

Talisiz anaların müşfik kucaklarında;

Merhametsiz ellerle hançerlendi çocuklar,

Son buseler titrerken solmuş dudaklarında

Gözlerini yumdular zavallı yavrucuklar.

İnletiyor ye's ile bugün bile hayatı

Ah o kara günlerin elemli hatıratı...

Kendimizi bulduk ta bir gün gine pek zinde

Bize ölüm yok dedik satvetle ettik kıyam,

Azmimizle kazandık büyük, milli bir bayram,

O bayramın hilali doğdu kılıç şeklinde,

Şimdi yine bizimdir cennet gibi yuvamız

Yüzümüze gülüyor her dağımız

Artık budur vazifen: artır intibahını

Musibetler gösteren mazimize bakmakla,

Atinin çehresinden ayırma nigahını

Göksündeki ateşi imanın gibi sakla,

Hatırından çıkmasın felaket zamanları

Ey Türk oğlu unutma bizi kurtaranları!

Tokadizade Çekip

EK:5

Bu Tepeden⁴⁰²

Bu tepeden sende bak İzmir afaklarına

Bu çeşmenin hürmetle oku kitabesini

Duyarsın urbani varlığın tunç sesini:

“Ordular hedefiniz Akdeniz’dir! İleri!”

Bu emre gönül veren ordunun her neferi

Bir son bahar akşamı bu tepede toplandı,

Bu tepeden bir alev birden uzandı, yandı.

Bir güneş olmak için beklenen yarını!

Bu çeşmeden sen de iç eğil tas dolusu

⁴⁰² **Hizmet**, 9 Eylül 1928. İzmir kazalarından Kemalpaşa yolu üzerindeki çeşmenin kitabesi: “Cumhuriyetin ve Türk milletinin ruhu büyük gazi muzaffer takip ordularıyla düşmanı denize dökerken çeşmenin bulunduğu yerden ilk defa İzmir’i ve denizi temaşa (seyir) buyurmuşlardı.

Bu su, mukaddes bir su, hasret gideren bir su,
Bir yudum için koştu bu suyun menbaana,
O murat ocağına, yurdun cennet bağrına,
Bu tepeden bir alev yandı, yanıp yükseldi
Bir güneş olmak için beklenilen yarını,
O büyük güneş doğdu, o mesut yarın geldi
Dokuz Eylül sabahı İzmir afaklarına
Rif'at Necdet

EK:6

15 Mayıs Ninnisi⁴⁰³

Buğün 15 Mayıstır unutma yavrum ninni,
Büyü, yüksel, kinini uyutma yavrum ninni,
Tarihini okurken geçmişi hatırla da
İçindeki ateşi soğutma yavrum ninni!
Sen şehit toprağında yetişen bir goncasın
Başka şeyle kendini avutma yavrum ninni,

⁴⁰³ Ahenk, 15 Mayıs 1929.

Bu günü unutmazsan atiyi kurtarırısın
Kendine yarın lanet okutma yavrum ninni
Sana dostum diyene sakın inanma, kanma,
Türk'ü, Türk sever başka söz tutma yavrum ninni,
E.... e..... e.... yavrum ninni,
İşte Türklüğün dini!

Orhan Rahmi

EK:7

9 Eylül⁴⁰⁴

Düşmanlar edilmişti kahr ile temdir,
Dünya ediyor şanlı Halaskarımı takdir,
Türk'ün ebedi sevgisi binler yaşa İzmir,
İzmir, yeşil İzmir, bu büyük günde sevin, gül,
En şanlı, büyük bayramımızdır 9 Eylül..

Türk sineleri bombaya, Mermiye gerildi,

⁴⁰⁴ **Ahenk**, 9 Eylül 1929.

Türk toprağına düşmanın naşı serildi,
Türk'e 9 Eylül'de hayat hakkı verildi..
İzmir, yeşil İzmir, bu büyük günde sevin, gül,
En şanlı, büyük bayramımızdır 9 Eylül..

Garp aleml haksızlığına karşı duruldu,
Kalbinden o gün düşmanı bettinet vuruldu,
Türk'ün ebedi yurdu bugün şanlı kuruldu..
İzmir, yeşil İzmir, bu büyük günde sevin, gül,
En şanlı, büyük bayramımızdır 9 Eylül..

Kokaryalı: Benal Nevzat

EK:8

9 Eylül ⁴⁰⁵

Hedefiniz Akdeniz

Olacaktır biliniz.

Orduya dedi Gazi

⁴⁰⁵ Anadolu, 11 Eylül 1931.

Haydı göreyim sizi,

Aslan gibi saldırın,

Zulmetleri kaldırın,

Bugün olmazsa yarın

Bu yerleri kurtarın.

Behemehal vatandan

Hiç vermeksizin aman

Düşmanları kovmalı

Acımadan boğmalı

Bu emri alan ordu

Bugün Yunanı boğdu.

Yarap! O ne gün birbirine halk soruyordu.

Duydun mu birader geliyormuş bizim ordu

Duydun mu demek laf mıdır artık bu muhakkak

Asker geliyor dikkat ile Kordon'a bir bak.

Birdenbire etrafı saran ordu göründü

Eylül Dokuzu, şanlı o gün, iste bugündü.

EK:9

Basmane Garı önündeki 9 Eylül kutlamalarının görüntülediği fotoğraf⁴⁰⁶.

EK:10

Halkapınar Şehitliği'ndeki 9 Eylül kutlamalarında, Vali Kazım Dirik nutkunu okurken çekilmiş fotoğraf.⁴⁰⁷

⁴⁰⁶ APİKAM, Gülay Bedriye Beşikçi Bağıışı Fonu.

⁴⁰⁷ APİKAM, Adil Akçamlı Bağıışı Fonu.

EK: 11

Konak Meydanı'nda 9 Eylül Kurtulus Bayramı kutlamalarının görüntülediği bir fotoğraf⁴⁰⁸.

EK: 12

1927 yılı Kurtuluş Bayramı kutlamalarında kurtuluşu temsilen yapılan geçit töreni⁴⁰⁹

⁴⁰⁸ APİKAM, Korhan Beşikçi Bağış Fonu.

⁴⁰⁹ APİKAM, Korhan Beşikçi Bağış Fonu.

EK: 13⁴¹⁰

1927 yılında yapılan 9 Eylül geçit resmine ait bir fotoğraf.

EK: 14⁴¹¹

1927 yılında yapılan 9 Eylül geçit resmine katılan atlı arabaya binen, saçları çiçeklerle süslü genç kızlar.

⁴¹⁰ APİKAM, Adil Akçamlı Bağıışı Fonu.

⁴¹¹ APİKAM, Adil Akçamlı Bağıışı Fonu.

9 Eylül Pazartesi 1929

İmtiyaz sahibi
CEVRİYE İSMAIL
Abonelik şartları: Yıllık (8) Altı aylık (4) 3 aylık (2) liradır. Ecnabi memleketleri için yıllık (17) liradır. (35) inci sene N ... 10874

AHENK

Cumandan mada akşamları İsmide çıkar Türk gazeteleridir.

M. müdürlüğü
S. ŞEVKET
İDAREHANESİ
İsmide Beyler sokakında Ahenk yurdu
Telefon No. 2884
Günlük geçmiş nüshası (25) kuruştur.
Tanesi (5) kuruştur

9 Eylül bayramını tesit ederken aziz şehitlerinizi unutmayınız!

İZMİRLİLER KALBINİZDE DALINIZ Benimle beraber şunları düşününüz ve yaşatınız

335 senesinin 15 mayısı... Türk milletinin tarihi... Bu asker... gazi idi. Bu asker... koca tarihler, bilerece kavgaların akbetinden sonra halıs için doğan bir azıdır. Bu aziz elinde yalın alevli meşaleyi Türkün sırtına şükürüne doğru kaldırınca Sa-karyalar doğdu. İbnleri is-tiklâl mücadelesine verdirdi. Tulumunun bir ta-rihiydi.

Büyük müncü Gazi Hz.

Artık sıyah bir şücrumun keremında ilik. Bazamızda garbin İmperyalist kartalları dolayyor, kuş bakışı arzayı vatan parçalayarak aziz aziz ötüşüyorlardı. Adana, Antaiya, Söke ve Kuşadasına yabancu bayraklar çekilmiş, İzmir, Bursa, Balıkesir vilayetlerine bir kabus, bir Yunan kabusu çökmüştü. Marmara ile Karadenizin birleştiği yerdeki tarihî şehir de kılı dikt hanelerle dolmuştu. Türk milleti kendi kendine kalmıştı. Milliyetle kendi kendine, tarihte kendi kendine, azim cehdetle kendi kendine... Anadolu'da yavaş ya - vayı bu iztirapları, bu felâketli günlerin akışımından mütevellit bir hareket gö - rüldü.

Bir Mustafa Kemal doğ - du dediler. Biz de işgal alt - ında kalanlar da bu isimli halî halî, dudaklarından ku - takılara söyledik. Bir Mustafa Kemal doğ - muştu. Haberler sıklıklaştı. Ana - tarlarımız büyük kahraman - etmişlerindeki kuvvetleri fazla - lıyıyorlar. Çeteleri kuvvete, askere, en sonra bir ordu haline getiriyorlardı. İzzetli ne - si müthiş kabarmış, kadimlar katirana bir cepheye bek - leyen çarıkız mehmecinin yanına diz çökmüştü. Gazi bu renk kaputunun yakas - ını kaldırarak İpa İpa Ya - ran kollarını alında, soguk - ta sıcağına koştu. Gaziyli binerler omu çok kere tunc - tan çelmesi ganimisi, garib Anadolu sahillerine doğru salmış buldular. Bazan da bakışmadan kaçırınmış bo - şluğa almışta onlaymış bir askerinin ödüne, harikatları al - mış düşünmüş, yazıp çit -

İZMİRDEN
ORDUYA
ŞÜKRAN
Mehmetçik

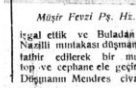
Mücadelenin son günleri Ordu zafere doğru tarihin seyri değişiyor

9 Eylül 38 Cumartesi... 6-9-38 tarihli tebliği... Ordu... Bursa istikametinde

Bosyekilimiz İsmet Pa. Hz.

Merkezde Simav istikametinde... Bursa istikametinde... Ankara: Bursayı, Bileceği, Manisayı kahraman ordumuz işgal etti. Atmada vaki ar - bedelerde Yunan kırak me - ruh düşmüştür. Padişah Vahideddin Avru - paya kaçmak için harizik görmeştir. Osmanzade Hamdi Akşam ezanına yakın İdi, telefon çaldı. Kulakım aştım kırıştı okudumdan halecanla koştum, mikrofonu elime al - dım. Karşıdaki telgraf mü - dretü İdi Fevkâlâde helcanlı bir sesle (müjde !) diye aşğada kayıttı etmiş telgraf okudu. İzmirin ordumuzun teslimi için dün gece miracaatı vakti olmuştu. Bu gün İstiklâl. İzmir giriyor. Bu suretle ordumuz on beş gün zarfında düşman kuvvali külliyesini mahvederek üç yüz çitli kila - metro katletmiştir.

Mişir Fevzi Pa. Hz.

Antalya mebusları Telgraf müdürlüğüne bir me - mure yazmışlar. Çünkü öyle bir hadise ki ehemmiyeti harikâlesini düşündükçe insanın bunn inanamayacağı geliyor. Tel - grafın okunması bilere bilere silah sesleri yükseldi. Değ - rüsü milletin bunda hak - ketti. İki saatları atan yine tel - graf müdürlüğü oldu. Havadis mecbur oldu ki bu haberi,

Güzel İzmirimizin umumî manzarası

Yirinci birinci yıl
N. 5101
Çarşamba
9
Eylül 1921

HER YERDE 5 KURUŞ

ANADOLU

CUMARTES'DEN BAŞKA HER GÜN ÇIKAR SIYASI TÜRK GAZETESİDİR

Sahip ve Başmüdürlüğü: HAYDAR RÖŞİÜ
Umumi Müdürlük ve Yazı İşleri Müdürü: KEMAL TALAT
Müdürlüğü: İzmir Eskişehirlik sokakı No. 8
Telgraf: İzmir - ANADOLU - Telefon: 3775
Abone ücreti: Seneğül 1200, altı aylığı 700, üç aylığı 500 kuruşdur
Esnaklı memlekette işle esnasında abone ücreti 27 liradır
İkâ-i İdarîleri İdarîhanede kararlaştırılır.
Günâz gıyâzı sâbâhlar 25 kuruşdur
ANADOLU MATBAASINDA BASILMIŞTIR

Aziz İzmir'li! Kurtuluş Bayramının Mübarek Olsun!

9 Eylül Güzel İzmirimiz 9 Sene Evel Böyle Bir 9 Eylül Sabahı Düşmandan Kurtulmuştu

9 Eylül'de Yalnız İzmir Kurtulmadı. Bütün Bir Husumet Dünyasının (ölü) Zannettiği Türk Milleti 9 Eylül Günü (Var.) Olduğunu İsbat Etti.

Bu Büyük Günü Gazilerine Hürmet Ve Minnetler.. Muazzez Şehitlerine Fatihalar Olsun.

9 Eylül
Bugün Eylülün dokuzuncu...
Dokuzuncu aya böyle bir doruk Eylül sabahı, Türk kurtuluşu için...
günün ilk saatlerinde Burnaz...
okullarında parıldadı, Türk...
halkı şimşek gibi çığlıklar...
kaldı. İzmir üyü senelik...
bir anın bir kâğıdıdır, bir...
bir gün evel kendi hayatını...
namına kâhından ölümüne...
yatın en son kâğıdını da...
dünyaya bıraktı.

Nasıl Alındı?
İzmir'e ilk giren asker...
vâri ferikası komutanı...
Ahmet Zeki Beydir. Ahmet...
Zeki Bey bilhassa müvafık...
etmiş, onun lîderliği...
komandanlığında bulunmuşlar,
hâkî ferikâ komutanları...
Ahmet Zeki Bey (Paşa) lîderliği...
birinin istirdadını müteakibin.

Türkün Halâskârı Gazi'si Mustafa Kemal Hazretleri

Bayram
Binlerce Ziyaretçi Geldi..
Şehir Baştan Başa Donanmıştır
İzmir'in kurtuluş bayramı...
münasebetiyle Aydın, Söke,
Odemiş, Tire, Bayındır, Torbalı,
Kasaba, Kemaliye, Mar...
Sonsu 3 üncü Şahfede

Türk milletinin bu büyük...
kurtuluşu için...
günün ilk saatlerinde...
okullarında parıldadı...
halkı şimşek gibi çığlıklar...
kaldı. İzmir üyü senelik...
bir anın bir kâğıdıdır, bir...
bir gün evel kendi hayatını...
namına kâhından ölümüne...
yatın en son kâğıdını da...
dünyaya bıraktı.

İzmir'i kurtarılanlardan İsmet Paşa Hazretleri

9 Eylül sabahı, o zamanlarda...
kurtuluşu için...
günün ilk saatlerinde...
okullarında parıldadı...
halkı şimşek gibi çığlıklar...
kaldı. İzmir üyü senelik...
bir anın bir kâğıdıdır, bir...
bir gün evel kendi hayatını...
namına kâhından ölümüne...
yatın en son kâğıdını da...
dünyaya bıraktı.

İzmir'i kurtarılanlardan Ferit Paşa Hazretleri

Bütün memleketin, bütün Türkiye...
kurtuluşu için...
günün ilk saatlerinde...
okullarında parıldadı...
halkı şimşek gibi çığlıklar...
kaldı. İzmir üyü senelik...
bir anın bir kâğıdıdır, bir...
bir gün evel kendi hayatını...
namına kâhından ölümüne...
yatın en son kâğıdını da...
dünyaya bıraktı.

9 Eylül Sabahı
8-9-338 gece yarısından sonra...
kurtuluşu için...
günün ilk saatlerinde...
okullarında parıldadı...
halkı şimşek gibi çığlıklar...
kaldı. İzmir üyü senelik...
bir anın bir kâğıdıdır, bir...
bir gün evel kendi hayatını...
namına kâhından ölümüne...
yatın en son kâğıdını da...
dünyaya bıraktı.

İzmir'i kurtarılanlardan İsmet Paşa Hazretleri

9 Eylül Sabahı
8-9-338 gece yarısından sonra...
kurtuluşu için...
günün ilk saatlerinde...
okullarında parıldadı...
halkı şimşek gibi çığlıklar...
kaldı. İzmir üyü senelik...
bir anın bir kâğıdıdır, bir...
bir gün evel kendi hayatını...
namına kâhından ölümüne...
yatın en son kâğıdını da...
dünyaya bıraktı.

Bugün Yapılan Merasime Ait Tafsilât (4) üncü Şahfemizde

Yirmikinci Yıl
No. 5404

CUMA

9

Eylül 1932

HER YERDE 5 KURUŞ

ANADOLU

Vekiller Heyeti
Pazara Toplanarak, İktisadi
Mühim Kararlar Verecektir

Kurtuluş Bayramınız Kutlu Olsun!

9 Eylül

Bugün Eylülün dokuzuncusudur. On sene evvel böyle bir 9 Eylül sabahı, Türk süvarilerinin kahkahası gürleyen ilk saka-lacile Burnava etkilerinde parıldadı. Türk süvarileri Kordon üzerinden bir bulut simsiğiri gibi geçti. Bu dakikalarda İzmir üç senelik karanlık zalim bir kâbastan uyanıyor, bir gün evvel kendi hayatını zalimane hükümden düşünme sıralarının en son kümehrini de denize atkılına gördü.

Çok değil, o dakikalarda on dört gün evvel kimsenin hatırasına bile getirilmeye cesaret edemediği asırların bu en büyük harikasını Türk ordusu düşmanlarını bile hayran eden bir kahvaltıya en kısa bir zaman için de halktenisti. Bu Büyük Türk Ordusunun Başkumandanı, Türkün Büyük Kurtarıcısı Gazi Kumandan, Metris Tepele asırlardanberi ilk defa Türkün kara tabiihi yemini olan İsmet Paşa, erkânı harbiyesi ise bugün de Türk ordularının büyük müskillerini yürek zekâ ve şükrâna mevdu bulunan Fevzi Paşa idi.

Tarih birçok bulut orduları kaydetmiştir. Fakat, hiçbir kurtarıcı ordunun zaferinden aldığı neticeler, Türk ordusunun 9 Eylülünden aldığı emsalsiz neticelerle kabili kıyas değildir.

9 Eylülde bir ordu yalnız düşmanı mağlûp etmekle kalmıyor, asırlardanberi iki arz arasında devam edip gümüş olan bir muhasamayı bitiriyor lehine ve diğerinin aleyhine kat'biyet ve mutlakiyette halâtı fâsidiyordu.

9 Eylül, bu kadarda da kat'biyet, 30 Ağustos gibi sanlı bir başlangıçta o kadar sanlı bir neticesi olan bugün silahınma yalnız dışarı ve yalnız taraflarla hoşgün tarihini en asil milletini bütün bir cihanı hümetine karşı kat'bi ve mutlak bir zaferini de temsil ediyordu.

9 Eylül sabahı saka-kaldırılmadan sanı kasını bile farkında edemeyen dört nalla Kordon boyundan bir simsek gibi akan İsmet Şerâfettini alkışlayan mütefakin bahriyelileri, daha bir gün evvel, Türkün muhasamâna Türkesi atılmak için silah ve cephaneye veren ayı adamlarıydı.

9 Eylül sabahı, o zamana kadar en hayırlıh dostları tarafından bile son demleri geldiğine hükümlenen bir millet; tarihini en büyük ve en asil millet Akdeniz sahillerinden bu kuvvetli, en gür sesle:

— Ben de varım!

Diye haykıyordu, hayatiyetini, pençeliğini ve kudretini en büyük burhan olarak ta bütün bir istifa ordusunu denize döküyordu.

9 Eylül Türk milletini 30 Sene 4 neti sahifemizde —

Güzel İzmir'imiz 10 Sene Evvel Böyle Bir 9 Eylül Sabahı Kurtulmuştu..

9 Eylülde İzmir Kurtulurken, Bütün Bir Husumet Dünyası da Türkün Ölmediğini, Yaşadığını (Var) Okduğunu, Bir Kere Daha Anladı..

Bugün Sabahleyin Ve öğleden Sonra Merasim Var.

Bugün 9 Eylül kurtuluş bayramıdır. Bütün halk, İzmir ve binlerce Türkiye'nin kurtuluş gününü park merasime tes'it etmek için büyük hazretlikler yapılmıştır.

9 Eylül iltifal heyeti dün akşam Halkevinde son iltisamı aksettmiş ve tes'it merasiminin parlak olması için yeniden bazı kararlar vermiştir.

9 Eylül kurtuluş bayramını tes'it için civar vilayetlerle kazalardan tren ve otomobillerle şehrimize gelenler pek çoktur. Bugün de pek çok vatandaşlarımızın geleceği ve merasime iştirak edeceği tahmin edilir.

Dün akşam şehrimizin dere-caddeleri geçilemeyecek şekilde kalabalıktı. Otel ve hanlarla —

— Sonu altıncı sahife —

(10) sene Evvel İzmir'i Nasıl Aldık?

İsmet Kurtaranlıdan İsmet Paşa Hazretleri

yarlarız. Fakat bizden evvel bu mese'ut günün tafsilâtını bize anlatacak bir şahsiyet vardır. O şahsiyet, İzmir ilk günün ikinci süvari fırkası kumandanı Zeki Bey (Paşa) dir.

Zeki Bey (Paşa), (Akşün) namı müstearile yazıldığı eserinde, Türk ordusuna İzmir nasıl alındığını bütün tafsilâtlı yazıyor. Biz de bugün bu eserdeki tafsilâtı şu sınırlarda hep beraber takip edelim:

— 8 - 9 - 338 ki Gece yarısından sonra saat dörtte Yirminci

İsmet Kurtaranlıdan Kazım Paşa Hazretleri

dan evvel muvazâat edilmiş bulunulduğu strada ele geçirilen bu fırsatın zayi edilmemesi çok mühim ve hayati bir mese'le halinde idi. Düşman, kaçarken bulduğu küçük fırsatları kayırmıyor, nefes almaya vakit bulmuşa güzerâh kan ve ateş içinde burakıyordu.

Büncealey 9 Eylül 338 sabahı İzmir'e doğru açılmış olan sahayı ikinci fırkânın bütün kuvvetiyle işgal etmesi zaruri idi. Fırka kumandanı fir-

İsmet Kurtaranlıdan Fevzi Paşa Hazretleri

İzmir Evvel Ekiñde İzmir'in on beş kilometre şimaline kadar ilerlemiş, ovaya, İzmir ve li-mana hakim bir tepe üzerinde

İsmet Kurtaranlıdan Fahrettin Paşa Hazretleri

ettiği yerde düşmanı tazyik ve tarçıyla eñal eñretmekte ve fırkânın heyeti umumiyesile yürüyüş sırasını tasir eylemekte idi.

— Sonu 6 ncı sahife —

Bütün Vatandaşlar Davetlidir..

İltifal heyeti riyasetinde: 9 Eylül kurtuluş bayramının en kudretli tezahüratı Gazi heykeli önünde olacaktır. Bu mese'ut gün, aziz kurtarıcının heykeli huzurunda yazacağız.

Bu merasime her hemşehrî davetlidir. Yalnız heykelin önündeki mahal Meb'us'ar, hükümet rüesa ve memurisi, gahir meclisi ve umumi vilayet meclisi azayî muhteremesile mali ve iktisadi müesseseler ve cemiyetlere ve mahabat erkânı muhteremesine tahsis edilmiş olduğundan bu yazının davetiye gibi telâki olunarak merasime iştirak buyrulmasını rica ve merasime iştirak için elbise kaydını bulunmadığını da arz ederim efendim.

— Sonu 6 ncı sahife —

Yeni Asır Gazetesi
KURUMSAL MÜDÜRLÜK: TUNA SOK. NO: 10
TELEFON: 2227

Yeni Asır

Bugün Gazetemiz
20
SAHİFEDİR

Onaltı sene evvel bugün Akdenizin incisi İzmir kurtulmuştu

Kurtuluş bayramını kutlamak için Ege'nin her köşesinden on binlerce yurddaş İzmir'e akın etmiştir. Şehrin arzettiği manzara çok muhteşemdir

Atatürk için Türk orduları için..

1923 yılında Milli Meclis, Atatürk'ü Türk milletinin kurtuluşu için verdiği hizmetleri takdir etmek üzere "Atatürk" unvanını kendisine vermiştir. Atatürk'ün Türk milletine verdiği hizmetleri takdir etmek üzere "Atatürk" unvanını kendisine vermiştir.

Bu büyük gün Atatürk'ün yüce varlığı etrafında kalplerimizin ne kadar coşkun bir sevgi ve heyecanla çarptığını bir herke daha göstermeğe me'sut bir vesile teşkil ediyor

Güzel Manisa Dün bayramını kutladı

Manisa (Türkiye) - Manisa kurtuluşunun on altı yıldönümünü kutlamak için Manisa'da büyük bayramlar düzenlendi. İki gün süren bayramlar Manisa'da büyük bayramlar düzenlendi. İki gün süren bayramlar Manisa'da büyük bayramlar düzenlendi.

Muhafız Gücü Bisikletçileri İzmirde

Bisikletçiler 2275 kilometrelik Turan 1330 kilometresini bitirdiler. Akdeniz Muhafız Gücü Bisikletçileri İzmirde 2275 kilometrelik Turan 1330 kilometresini bitirdiler.

60 Bin Egeli Bugünkü kurtuluş töreninde bulunacak

60 bin Egeli bugünkü kurtuluş töreninde bulunacak. 60 bin Egeli bugünkü kurtuluş töreninde bulunacak. 60 bin Egeli bugünkü kurtuluş töreninde bulunacak.

Hatay Millet Meclisi bayrak kanununu kabul etti

Hatayın bayrağı top ve müzik sesleri arasında Hatay meclis binasına çekildi. Hatay Millet Meclisi bayrak kanununu kabul etti. Hatayın bayrağı top ve müzik sesleri arasında Hatay meclis binasına çekildi.